

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAYISAL YÖNTEMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ VE
PROMETHEE YÖNTEMLERİ İLE YAYINEVİ
SEÇİMİ

Nimet OLCAR
2501920014

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa CAN

İSTANBUL 2021

ÖZ

ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ VE PROMETHEE YÖNTEMLERİ İLE YAYINEVİ SEÇİMİ

Nimet OLCAR

Yerleşik yaşama geçip tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başlayan insanoğlu artık değerlerini depolamaya başlamıştır. Elinde kalan buğdayın ve beslediği hayvanların hesabını tutmak için yöntem ararken rakamları, matematiği, alfabeyi ve yazıyı keşfetmiştir. İlk zamanlar elindeki küçükbaş veya büyükbaş hayvanlarla yıllık buğday hesabının kaydını tutmak için kullandığı yöntemi zamanla geliştirmiş, matematiksel hesapların yanında önce simgesel sonra seslerin ifade edilebildiği alfabeyi keşfetmiş alfabenin keşfi günlük kayıt tutma sistemini oluşturmasını sağlamıştır. Bu esnada uzun soluklu metin *Gilgamiş Destanı* ortaya çıkmıştır. Tarihi kayıtlar tutulmaya başlanmış yazı yayılıp okuma yazma bilen insan sayısı artınca yazdıklarını önemseyen ve geniş kitlelere iletmek isteyenler de artmıştır. Önceleri el yazısıyla ve büyük bir meşakkatle çoğaltılan bu metinler matbaanın bulunmasıyla daha kolay ulaşılır hâle gelmiş bu süreçte okur yazar insan sayısı dolayısıyla okur kitlesi artmıştır. Böylelikle yazarlar ortaya çıkmış yazarlık meslek hâlini almış ardından matbaalar kurulmuş, yayınevleri ve kitabeveleri devreye girmiş bütün bunların sonucunda da bir yayınevi sektörü doğmuştur.

Başlangıçta az sayıdaki yayınevi birçok kitabevine kitap tedarik etmekte iken günümüzde kitabevinden fazla yayınevi ve çok çok fazla yazdıklarını yayımlatmak isteyen yazar mevcuttur. Yayınevleri çok sayıdaki yazar arasından kendine uygun yazarları seçmeye çalışırken, yazarlar da çok sayıdaki yayınevi arasından kendine en uygun yayınevini bulmaya çalışmaktadır. Her iki tarafın da kendi için ön planda tuttuğu koşullar mevcut olup bu koşullar dâhilinde optimum fayda sağlayacağı seçimi yapmak istemektedir.

Bu tez; yazarların piyasa şartları dâhilinde yer aldıkları konum itibarıyla yapacakları yayınevi seçimi için bir çözüm önerisi sunmaktadır.

Kriterlerin belirlenmesinde yayınevi sahipleri, yayın yönetmenleri, editörler ve yazarlarla yapılan söyleşilerden yararlanılmıştır. Kriter ağırlıklarının belirlenmesinde ise yayınevlerinde çeşitli mevkide görevli kişilerin görüşlerine başvurulmuş bu amaçla 10 kişinin dâhil olduğu bir anket gerçekleştirilmiştir.

Ağırlıkların belirlenmesinde AHP yöntemi kullanılmış olup, AHP hesaplamalarında EXCEL kullanılmış, alternatiflerin sıralaması ise 7 yazarla yapılan ikinci bir anket sonrasında PROMETHEE yöntemi yardımı ile gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Analitik Hiyerarşi Prosesi, AHP, PROMETHEE, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, Yayınevi, Yazar

ABSTRACT

ANALYTICAL HIERARCHY PROCESS AND PUBLISHING HOUSE SELECTION BY PROMETHEE METHODS

Nimet Olcar

Soon after the humankind turned to settled life and started to labor with agriculture and breeding, they started to gather and stock surplus value. During their search for a method to keep an account of leftover wheat and animals, they invented numbers, mathematics, alphabets and writing. By time they improved the early method which they used to keep record of small ruminants and bovines and also annual wheat amounts. Besides these mathematical calculations, the invention of symbols in the first place and then the alphabet, by which the voices could be signified, led them to create a daily log system. In the meanwhile the long running text, *Epic of Gilgamesh* had come to light. From then on historical records were started to be kept. The propagation of writing and the increasing rate of literacy induced a parallel increase in the number of people who were considering their writings were important and willing to deliver them to large masses. These texts, which were augmented by such a gruelling way like handwriting in the beginning, became more available and easy to reach after the invention of printing press which lead to another step of increase in the literacy rate and so readership. Thus, writers came on the scene and authorship turned into a profession, and then printing houses were founded, publishers and bookstores launched out into work, and consequently a publishing sector was born.

While a very few number of publishing houses were supplying books for many bookstores in the beginning, there are more publishing houses than bookstores and writers who are eager to publish their works nowadays. While the publishing houses trying to choose the proper writers among many, the writers are trying to find the most suitable publishing house for themselves on the other side. Both parties have their own preferential criterias and they both want to make the optimal choice within the framework of these criterias for a maximum benefit.

This thesis presents a resolution advisory for writers for the process of publishing house selection under existing market conditions.

Interviews with publishing house owners, publishing directors, editors and writers were used to determine the criteria. In determining the criterion weights, the opinions of the people working in various positions in the publishing houses were consulted. For this purpose, a survey was conducted with 10 people. The AHP method was used to determine the weights, and EXCEL was used in the AHP calculations, and the alternatives were shown with the help of the PROMETHEE method after a second survey with 7 authors.

Key Words: Analytical Hierarchy Process, AHP, PROMETHEE, Multi-Criteria Decision Making Methods, Publishing House, Writer

ÖN SÖZ

Yazarlık en eski mesleklerden biridir. Hâlen dünyada yazar ve/veya eser seçmeye çalışan binlerce yayınevinin yanı sıra bu yayınevleri arasından kendine uygun olanını bulmaya çalışan tecrübeli yazarlar bulunmaktadır. Onlarca yayınevi arasından kendine uygun olanını bulup yaptığı seçim sonrasında pişman olmaksızın uzun süre aynı firmayla bağlantısını koparmayan yazar sayısı kaçır bilinmez. Ancak bazen bir yazarın kendine en uygun yayınevini bulması yıllarını alabilir. Bu düşünceden yola çıkılarak hazırlanan bu tezde AHP ve PROMETHE yöntemlerinden faydalanılarak kriter sıralaması yapılmış ve istenilen şartlar dâhilinde en uygun kriter belirlenmiştir.

Tezimi hazırlarken önerilerini ve desteğini benden esirgemeyen Prof.Dr. Mehpere Timor ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Can'a öncelikle teşekkür etmek isterim. Yine tezimi hazırlarken kendilerinden aldığım bilgilerin ışığında ilerlediğim bir nevi rehberim olan tüm hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Tezin tüm aşamalarında yanımda olan aileme, arkadaşlarıma ve elbette benden katkılarını esirgemeyen aralarında çok sevdiğim arkadaşlarım da olan tüm yayın yönetmeni, yayınevi sahibi, editör ve yazarlarla eserlerinden yararlandığım tüm yazarlara canı gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

Nimet OLCAR
İSTANBUL
2021

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO:

ÖZ.....	II
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XII
SEMBOLLER LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZARLIK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE YAYINEVLERİNİN TARİHÇESİ.....	3
1.1. YAZARLIK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	3
1.2. MATBAANIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	8
1.2.1. Dünyada Matbaa.....	8
1.2.2. İbrahim Müteferrika ve Osmanlı Döneminde Matbaa.....	14
1.3. YAYINEVLERİNİN TARİHÇESİ.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ.....	25
2.1. ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ.....	25
2.1.1. Analitik Hiyerarşi Prosesi.....	25
2.1.2. Analitik Hiyerarşi Prosesinin Kullanım Alanları.....	26
2.1.3. Analitik Hiyerarşi Prosesinin Adımları.....	27
2.1.4. Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Problem Çözme Aşamaları...28	
2.2. PROMETHEE YÖNTEMİ.....	33
2.2.1. PROMETHEE Yöntemi.....	33
2.2.2. PROMETHEE Yöntemini Uygularken Göz Önünde Bulundurulması Gerekenler.....	34
2.2.3. Değerlendirme Tablosu.....	35
2.2.4. PROMETHEE Tercih Fonksiyonları.....	35
2.2.5. PROMETHEE Yönteminin Üstünlükleri.....	37
2.2.6. Pozitif ve Negatif Üstünlüklerin Hesaplanması.....	38
2.2.7. PROMETHEE Yönteminin Aşamaları.....	39

2.2.8. PROMETHEE Yönteminin Kullanım Alanları.....	39
2.3. ANALİTİK AĞ PROSESİ.....	41
2.3.1. Analitik Ağ Prosesi Yönteminin Adımları.....	42
2.3.2. Bağımlılık.....	42
2.3.3. Etki Matrisi.....	43
2.3.4. Süpermatris.....	44
2.3.5. Limit Süpermatris.....	44
2.4. TOPSIS.....	44
2.5. VIKOR.....	45
2.6. ELECTRE.....	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
AHP VE PROMETHEE YÖNTEMLERİ İLE YAYINEVİ SEÇİMİ.....	47
3.1. AHP MODELİNE İLİŞKİN ADIMLAR.....	47
3.1.1. Problemin Tanımlanması.....	48
3.1.2. Seçeneklerin Belirlenmesi.....	48
3.1.3. Yazarların Yayınevi Seçme Kriterlerinin Belirlenmesi.....	48
3.1.3.1. Editör.....	50
3.1.3.2. Telif Hakkı Yüzdesi.....	50
3.1.3.3. Telif Hakkı Süresi.....	51
3.1.3.4. Yayınevi Politikası.....	51
3.1.3.5. Reklam ve Promosyon.....	51
3.1.3.6. Yayınevinin Dağıtım Politikası.....	52
3.1.3.7. Etik.....	52
3.1.3.8. Baskı Kalitesi.....	52
3.1.3.9. Kâğıt Kalitesi.....	52
3.1.3.10. Basım Şartları.....	53
3.1.3.11. Yayınevinin Piyasadaki Yeri.....	53
3.1.3.12. Yayıneviyle Çalışan Yazarlar.....	53
3.1.3.13. Dizgi ve Dile Özen.....	53
3.1.3.14. Yayınevinin Fiyat Politikası.....	54
3.1.3.15. İçeriğe Müdahale.....	54
3.1.3.16. Kapak Tasarımı.....	55
3.1.3.17. Referans Olmak.....	55
3.1.4. Yayınevi Seçiminde Kullanılacak Kriterlerin ve Ankete Dâhil Edilen Yayınevlerinin Ağırlıklarının Belirlenmesi.....	55

3.1.5. Anketi Cevaplayacak Kesimin Belirlenmesi.....	56
3.1.6. Öncelikler Vektörü ve Uyum Oranının Saptanması.....	56
3.1.6.1. Kriterler İçin Öncelikler Vektörü Uyum Oranının Hesaplanması.....	56
3.2. YAYINEVLERİNİN PROMETHEE YÖNTEMİYLE SIRALANMASI.....	63
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
KAYNAKLAR.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

SAYFA NO:

Şekil 2.1: Hiyerarşik Yapı.....	28
Şekil 2.2: PROMETHEE Tercih Fonksiyonları.....	37
Şekil 2.3: Pozitif / Negatif Üstünlük Akımı.....	38
Şekil 3.1: Yazarların Yayınevi Seçme Kriterleri.....	49

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: Önem Derecesi Tablosu.....	29
Tablo 2.2: Karşılaştırma Matrisi.....	29
Tablo 2.3: Rassal İndeks Tablosu.....	31
Tablo 2.4: Karar Vektörü Tablosu.....	32
Tablo 2.5: Değerlendirme Tablosu.....	35
Tablo 2.6: Etki Matrisi.....	43
Tablo 3.1: Standart Tercih Tablosu.....	56
Tablo 3.2: Kriterler için İkili Karşılaştırmalar Matrisi.....	57
Tablo 3.3: Normalize Edilmiş Kriterler Matrisi.....	58
Tablo 3.4: Değerlendirmede Kullanılan Kriterler ve Ağırlıkları (Öncelikler Vektörü).....	59
Tablo 3.5: Tüm Öncelikler Matrisi.....	60
Tablo 3.6: Tüm Öncelikler Vektörü.....	61
Tablo 3.7: λ_{maks} Değerinin Hesaplanması.....	62
Tablo 3.8: Uyum İndeksi.....	62
Tablo 3.9: PROMETHEE hesaplamaları için doldurulan Anket Formu Örneği...	63
Tablo 3.10a: Visual PROMETHEE Bilgi Giriş Ekranı.....	64
Tablo 3.10b: Visual PROMETHEE Bilgi Giriş Ekranı.....	65

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1: Sonuçların Visual Promethee - Walking Weight ile Gösterilmesi.....	66
Grafik 3.2: Telif Hakkı Yüzdesinin Yükselmesi Durumunda Kriterlerin Walking Weight ile Gösterimi.....	68
Grafik 3.3: Telif Hakkı Yüzdesinin Sıfırlanması Durumunda Kriterlerin Walking Weight ile Gösterimi.....	69

SEMBOLLER LİSTESİ

- λ : Özdeğer
 λ_{maks} : Baskın Özdeğer
 n : Karar Alternatifleri Sayısı
 Σ : Toplam Sembolü
 a_{ij} : İkili Karşılaştırmalar Matrisinin Elemanları
 W : Öncelik Vektörü
 w_i : Öncelik
 AW : Karar Matrisi
 A : İkili Karşılaştırmalar Matrisi
 w : Ağırlık
 f : Kriter
 Φ^+ : Pozitif Üstünlük Skoru
 Φ^- : Negatif Üstünlük Skoru
 π : Pi Sayısının Sembolü
 S_i : i. Alternatif İçin Ortalama Grup Skoru
 R_i : i. Alternatif İçin En Kötü Grup Skoru
 Q : Uzlaşık Çözüm Kümesi

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
MÖ	: Milattan önce
yy.	: Yüzyıl
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
ÇKKA	: Çok Kriterli Karar Analizi
ÇKKV	: Çok Kriterli Karar Verme
AHP	: Analitik Hiyerarşi Prosesi
ANP	: Analitik Ağ Prosesi
RI	: Rassallık İndeksi (Random Index)
CI	: Tutarlılık İndeksi (Consistency Index)
KV	: Karar Verme
CR	: Tutarlılık Oranı (Consistency Ratio)
SAW	: Ağırlıklandırılmış Toplam Yaklaşımı
KDS	: Karar Destek Sistemi
PROMETHEE	: Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluation
Y1	: Yayınevi 1
Y2	: Yayınevi 2
Y3	: Yayınevi 3
Y4	: Yayınevi 4
Y5	: Yayınevi 5
Y6	: Yayınevi 6
Y7	: Yayınevi 7
Y8	: Yayınevi 8
Y9	: Yayınevi 9
Y10	: Yayınevi 10

GİRİŞ

Önce söz vardı sonra “Söz uçar yazı kalır.”* dendi, günümüzde ise görüntüler revaçta. Bilim kurgu eserlerine genel bir bakış attığımızda yakında kitap diye bir nesne elimizde olmayacak gibi görünüyor ancak bilgiye ve bilgi aktarımına her zaman ihtiyacımız var. İnsan bu açlığını farklı yollardan gidermeyi öğrendiğinde belki de kitaplar ortadan kalkacak. Elbette bu bir öngörü. Ancak her ne olursa olsun kitabın yeri dolmuş, doldurulmuş veya yerini henüz herhangi bir şey almış değil.

Her ne kadar okuyan kitlenin azlığından yakınılsa da geçen sene ülkemizde kişi başına düşen kitap sayısının 7'nin üzerine çıkması kitabın işlevinin hâlâ devam ettiğinin bir göstergesidir. (Bkz: EK 1) Bir süre daha da kitap insanların hayatında yer almaya devam edecek gibi görünüyor. İnsanlar kitap okumasa dahi satın alıyor ve internetin sunduğu sınırsız olanaklardan biri hâline gelen sesli kitap siteleri sayesinde de okumasa da dinliyor. Sonuçta kitap bazen tiyatro bazen sinema bazen opera bazen de bale olarak zaten evriliyor ve bir biçimde kendini var ediyor. Bu da yazar ve yayınevi sözcüklerinin daha yıllarca hayatımızda yer alacağına bir göstergesidir. Dolayısıyla daha uzun süre yazarlar yayınevi, yayınevleri de yazar seçmek için uğraşacaklardır.

Tezin içeriği; yazdığı bir eser için başvuracağı yayınevini seçme şansına sahip bir yazarın bu tercihini ne şekilde yapacağına belirlenmesidir. Çalışma esnasında yayınevlerindeki çeşitli mevkide kişilerle görüşülerek yayınevi seçiminde göz önünde bulundurulmuş kriterler listelenmiş ve piyasada hâlen faaliyette olan belli başlı yayınevleri belirlenmiştir. Ardından bu listeler makul bir sayıya indirgenmiş; yazarların yayınevi seçiminde ön plana çıkan kriter ile önde gelen 15 yayınevinin yer aldığı bir anket düzenlenmiştir. Anketin sonunda elde sonuçlara bakılarak kriterler 17 ile sınırlanmış ve 10 yayınevinde karar kılınmıştır.

Yayınevi seçiminde özellikle güvenilirlik göstergesi olan birkaç kriterin oldukça önemli olduğu ortaya çıkmıştır; yayınevinin piyasadaki yeri, yayınevi politikası, telif hakkı yüzdesi, telif hakkı süresi, basım şartları gibi... Bütün bunların yanında editör, reklam ve promosyon, baskı kalitesi, kâğıt kalitesi gibi kriterlerin de yayınevi seçiminde oldukça önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca kitabın satışında etkili olan yayınevinin dağıtım politikası, yayınevinin fiyat politikası, yayınevinin dizgi ve dile gösterdiği özen, yine yayınevinin kitabın içeriğine müdahalesi de yazarın yayınevi

* Söz uçar yazı kalır (Verba volant, scripta manent); söz yayılır yazı olduğu yerde kalır anlamında kullanıldığı da söylenmektedir.

tercihinde etkili olan kriterler. Hatta görselliğin revaçta olduğu günümüzde yayınevinin kitapların kapağına gösterdiği özen de yazarın tercihini etkileyen faktörler arasında yer almakta. Bunun dışında yayınevinin ahlaki yaklaşımı, yayıneviyle çalışan diğer yazarlar ve referans olmak da yazar için yayınevi seçiminde etkili olmakta.

AHP yardımıyla değerlendirilen anket çalışması sonrasında elde edilen veriler PROMETHEE çalışmasında ağırlık olarak kullanılmıştır. Bundan sonra tekrar yazarlardan oluşan 7 kişilik bir grupla yeni bir anket yapılmış ve her yayınevi her kriter açısından ayrı ayrı sorgulanmıştır. Elde edilen veriler PROMETHE yöntemi kullanılarak bir grafikte görsel olarak sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZARLIK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE YAYINEVLERİNİN TARİHÇESİ

1.1. YAZARLIK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

İnsanlık tarihinin gelmiş geçmiş en önemli buluşlarının başında yazı gelir. O kadar ki yazı, tarihin başlangıcı sayılır ve yazı bulunmadan önceki dönem tarih öncesi olarak nitelenir.¹

Uzun yıllar ilk yazılı metinlerin Sümerlerin MÖ 3500 civarında belge niteliğinde sakladığı birtakım bilgiler, çizelgeler olduğu yazılmış ve yazının keşfi Sümerlere atfedilmiş² olsa da 2003 yılında Çin'de MÖ 6600 yılına ait olduğu düşünülen kaplumbağa kabukları üzerine kazınmış *Jiahu Yazması* olarak adlandırılan bir metin bulunmuştur.³ Belki bundan öncesi de vardır ancak elimizdeki en eski belge şimdilik yaklaşık 8600 yıl öncesine aittir. Her hâlükârda yazının geçmişi binlerce yıl öncesine uzanmaktadır. Ortaya çıkma sebebi de kayıt tutmak yani ekonomi, daha farklı bir deyişle -o dönem henüz keşfedilmemiş olsa da- paradır...⁴ İlk dönem kayıt tutmak amacıyla bulunan çentik atma muhtemelen büyükbaş hayvanların kaydını tutmak amacıyla kullanılan bir *mnemotekni** yöntemidir.⁵ Ancak tek neden bu değil elbette yerleşik bir yaşam süren Sümerlerde rahiplerin takip ettiği buğday ve hayvan varlıkları yanında halka verilen borçlar sayesinde artan gelirler hep kutsal efendiye aitti ve ona hesap vermek zorundaydılar.⁶ Oysa tüm bu bilgileri bünyesinde toplayan rahip, hayata veda ederse veya ezkaza bildiklerini unutursa her şey altüst olabilirdi. Bütün bunlar göz önünde bulundurulunca rahip ölse veya kaybolsa bile diğer rahiplerin elinin altında kolayca içinden çıkacağı kayıtlar olmalıydı.⁷ Hangi çobana kaç koyun teslim edildiği, alışverişin kaç öküz tuttuğu, kaç

1 Alâeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2008, s: 47

2 Tuba Sarıgül, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kil-tabletlerden-e-okuyuculara-kitabin-seruveni>

3 Zeki Tez, **Kâğıdın ve Matbaanın Tarihi**, Doruk Yayınları, s.105-106

4 William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, Çev: Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, s.41

* Mnemotekni: Birtakım alıştırma ve çağrışımlardan yararlanarak belleği geliştirme yöntemi. (TDK Türkçe Güncel Sözlük)

5 Alberto Manguel, **Okumanın Tarihi**, Çev: Füsün Elioğlu, YKY, s.216

6 Gordon Childe, **Kendini Yaratan İnsan**, Çev: Filiz Ofloğlu, Varlık Yayınları, s.130

7 Gordon Childe, **a.g.e.**, s.131

büyükbaş hayvanın hangi aileye ait olduğu, alan satan adları bir şekilde kalıcı hâle getirilmeli, tüm rahipler tarafından takip edilebilmeliydi. İşte bunları düşünen insanoğlu kendince bir yöntem geliştirerek yazının temellerini atmıştır.⁸

Önceleri çentik atma yöntemi kullanılmıştır. Bu hem hesap yapmak hem de unutmamak amacıyla keşfedilen bir tür not almadır. Böyle değişik bir uygulama beraberinde bir yazar kitlesinin ve ayrıca bu yazılanı okuyup anlamlandırarak bir kitlenin yani okuyucu kitlesinin var olmasını sağlamıştır. Böylece bir okur yazar topluluğu oluşmuştur.⁹

Bu okur yazar topluluğu sadece hesap kitapla yetinmemiştir. Bu topluluklar sayesinde bir süre sonra sayıları ifade eden simgelerin yanında birtakım durumları simgeleyen harfler de ortaya çıkarılmıştır. Harfler ortaya çıkınca olan biten not edilmeye başlanmış ve sonrasında –şimdilik– bilinen en uzun soluklu metin *Gılgamış Destanı* ortaya çıkmıştır.

Bu destan Akad Çivi Yazısı ile on iki kil tablet üzerine yazılmıştır. Mezopotamya kahramanları arasında en meşhuru olan ve ölümsüzlüğü arayan Uruk Kralı Gılgamış'ın hikâyesidir.¹⁰ Gılgamış, en yakın dostu Enkidu ölünce ölümsüzlüğe ulaşmaya çalışır ancak bunun imkânsız olduğunu anlar. Tanrı Enlil'in tavsiyeleri doğrultusunda aslında ölümsüzlüğün insanın ardında büyük bir isim bırakarak mümkün olduğunu fark eder. Bu destanda Nuh Tufanı'nın bir bölümü de hikâyeleştirilmiştir.¹¹ Destanda hayatı anlatılan Kral Gılgamış gerçekten yaşamış tarihî bir kişiliktir. MÖ 28. yüzyılda Mezopotamya'da bir Sümer kenti olan Uruk'ta doğmuş ve burada hüküm sürmüştür. Destan Kral Gılgamış'ın ölümünden bin yıl sonra yazılmıştır ve ölümsüzlük bilgisinin peşindeki insanı yücelterek anlatır. Bu destan, binlerce yıl öncesinden günümüze kadar gelen çok önemli bir eserdir.¹²

Elbette *Gılgamış Destanı*'nın yazarı bilinmiyor anonim bir eser olarak kabul ediliyor. *Gılgamış Destanı*'ndan önce yazılanlarsa kayıt tutma amaçlı olduğundan, yazarın yazdığı metnin altına imzasını atma geleneği uzun süre ortaya çıkmamıştır. Böylece uzun süre insan değil, söz var olmuştur.

8 Alberto Manguel, **a.g.e.**

9 Alberto Manguel, **a.g.e.**, s.217

10 <https://www.britannica.com/topic/Gilgamesh>, 06.01.2021

11 <https://www.gutenberg.org/files/11000/11000-h/11000-h.htm>, 06.01.2021

12 Mehmet Ali Atak, **Gılgamış Destanı**, Anonim Yayınları, 2011, arka kapak tanıtım yazısı

Adı bilinen ve yazdığı metnin altına imzasını atan ilk yazarsa MÖ 2300 yıllarında yaşamış bir kadın; Akad Kralı I. Sargon'un kızı, Prenses Enheduanna'dır. Aşk ve Savaş Tanrıçası İnanna için tabletlere yazdığı şarkıların altına imzasını atmıştır.¹³

Ardından adını bildiğimiz ve eserleriyle günümüze kadar ismi gelen bir diğer yazarsa MÖ 525 yılında doğan Salamisli Savaşçı Aiskhylos'tur.¹⁴ Aiskhylos da tiyatro sahnesine ikinci oyuncuyu getiren ilk yazardır. Bu gelenek Mısır'da çok daha önce başlamış olsa da kayıtlara tiyatro tarihinde eski Yunan'ın en önemli tragedya yazarlarından biri olarak geçen Aiskhylos öncü olarak kabul edilir.¹⁵ Aiskhylos, eserlerinde mitolojik konuların hemen hemen hepsini işlemiştir. Bilindiği kadarıyla 70'den fazla oyunu vardır hatta Sözlük Bilgini Suidas 90 adet oyun yazdığını ifade etmiştir. Ayrıca katıldığı yarışmalarda da 13 zafer kazanmıştır. Ancak bunca eserden sadece 7 tanesi günümüze kalmıştır.¹⁶ Aiskhylos, eserlerinde en çok adaletin gerekliliği üzerinde durmuştur. Hak kavramı her zaman eserlerinin özünü oluşturmuştur.^{17 18}

Tahminen MÖ 484-424 yılları arasında yaşadığı varsayılan Herodot ise yazdığı ve literatüre *Herodot Tarihi* olarak geçen eseriyle tarihin babası olarak kabul edilmektedir.^{19 20 21}

Eserlerinin altında imzasını gördüğümüz Sokrates'in çağdaşı olan Aristofanes ise MÖ 450?-380? yılları arasında yaşamış, bilinen ilk komedyaya yazardır. Eski komedyanın en büyük temsilcisi olan yazarın 40 oyunundan 11 tanesi günümüze ulaşmıştır.²² Aristofanes, yazdığı komedyalarda komedyanın tüm inceliklerini kullanmıştır. Bunun ötesinde yaşadığı çağı da tüm çıplaklığıyla eserlerinde yansıtmayı başarmış çok önemli bir yazardır. Yazdığı oyunlarla sadece çağdaşlarını

13 Alberto Manguel, **a.g.e.**, s.221

14 Robert Pignarre, **Tiyatro Tarihi**, Çev: Pınar Kür, İletişim Yayınları, 1991, s:22

15 Özdemir Nutku, **Dünya Tiyatrosu Tarihi 1**, Mitos-Boyut Yayınları, s.35

16 Tuna Sağkol, **Aiskhylos'un "Zincire Vurulmuş Prometheus" Tragedyasında Başkaldırı Kavramı ve 18-20. Yüzyıl Batı Resim Sanatına Yansımaları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s.56

17 <https://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=aischylos>, 06.01.2021

18 Oliver, Taplin, <https://www.britannica.com/biography/Aeschylus-Greek-dramatist>, 06.01.2021

19 Herodot, **Herodot Tarihi**, İngilizceden Türkçeye Ç: Ömer Rıza Doğrul, Kanaat Kitabevi, 1941 s.V

20 <https://www.britannica.com/biography/Herodotus-Greek-historian>, 06.01.2021

21 <https://www.gutenberg.org/files/2707/2707-h/2707-h.htm>, 06.01.2021

22 Özdemir Nutku, **a.g.e.**, s.44-45-46

değil kendinden sonraki çağlarda yaşayan seyirci ve oyun yazarlarını da etkilemeyi sürdürmüştür. Yazdığı oyunlar ise hâlen sahnelenmektedir.^{23 24 25}

Bilinen ilk roman da 1605 yılında yayımlanmış, İspanyol Yazar Cervantes'e ait *Don Kişot* değil, ondan yaklaşık 500 yıl önce 11. yüzyılın başında yayımlanmış Japon kadın Yazar Murasaki Şikibu'ya ait *Genji'nin Hikâyesi* (*Genji Monogatari*) adlı eserdir.²⁶ Eser, Japon sarayındaki nedimelerden biri olan Çince ve Japonca nazıma hâkim Şikibu'nun, zarif ve yaratıcı hayal gücünün ürünüdür. *Genji'nin Hikâyesi* ana karakterin ağzından aktarılmış ve saray diliyle yazılmış 800 şiir (*waka**) içeren 54 bölümden meydana gelir.²⁷ Yazar, kahramanın efsanesini akıcı bir dille anlatırken erken dönem Heian Japonya'sındaki soylu sınıfı hakkında da çok fazla bilgi verir ve o dönemin eğlencelerini, giyim tarzını, gündelik hayatını ve ahlak anlayışını gözler önüne serer. Böylece Genji'nin öyküsü eşliğinde dönemin Japonya'sı resmedilir.²⁸

Dünya edebiyatı tarihinde rastlanılan ilk hikâye örneği ise İtalyan Yazar Giovanni Boccaccio'ya ait olan *Decameron*'dur. Boccaccio bu eseri 1349-1353 yılları arasında yazmıştır. Eserde, tamamı on günde anlatılan yüz öykü yer almaktadır.²⁹ Eserdeki öyküleri anlatanlar veba salgınından kaçmak için bir araya gelen hayatının baharında yedi kadınla üç erkektir. Bu 10 kişi önce Fiesole dolaylarında bir evde, sonra da bir şatoda konaklar ve bu esnada birbirlerine öyküler anlatırlar. Amaçları istedikleri gibi yaşayıp eğlenmek günlerini gün etmektir.³⁰ Kitabın ön sözünde yazar; kitabın, işi gereği devamlı evden uzağa giden kocalarının dönüşünü bekleyerek gün sayan bir nevi ömür tüketen kadınlar için yazıldığını ve sevenlerin özellikle seven kadınların acısını hafifletmek istediğini belirtir.³¹

Edebiyatta deneme türünü ilk keşfedense Fransız Yazar Michel de Montaigne'dir. 1533-1592 yılları arasında yaşamış, soylu bir ailenin çocuğu olan

23 <https://www.iskulttur.com.tr/esekarilari-kadinlar-savasi-ve-diger-oyunlar-2.aspx>, 06.01.2021

24 Maurice, Platnauer, <https://www.britannica.com/biography/Aristophanes>, 06.01.2021

25 <https://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=aristophanes>, 06.01.2021

26 <https://www.britannica.com/biography/Shikibu-Murasaki>, 06.01.2021

** Waka: Klasik Japon edebiyatındaki şiir türlerinden birinin adıdır.

27 <https://www.britannica.com/topic/The-Tale-of-Genji>, 06.01.2021

28 <https://www.newyorker.com/magazine/2015/07/20/the-sensualist-books-buruma>, 06.01.2021

29 <https://www.britannica.com/topic/Decameron>, 06.01.2021

30 Giovanni Boccaccio, **Decameron**, Çev: Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, 8. baskı, 2018, arka kapak yazısı

31 <https://www.gutenberg.org/files/23700/23700-h/23700-h.htm>, 06.01.2021

Montaigne 1557 yılında Bordeaux Belediye Meclisi'nde göreve başlar.³² Babasının 1568'deki ölümünden 2 yıl sonra pek sevmediği devlet görevinden ayrılır ve kendisini yazılarına adar.³³ Denemeler, "Kendini tanı!" ilkesinin bütün bir ömre uyarlanmasıdır. Hiç kimse kendini onun kadar iyi gözlemlememiş, en gizemli davranışlarını yakalamakta onun kadar becerikli olamamıştır.³⁴ Montaigne'in her konuda, her zaman kuşku duyması, hatta kendi keşfettiği durumlar karşısında bile sonuca şüpheyle yaklaşıp "Ne bileyim?" demesi, önceden verilmiş bir karara benzememektedir.³⁵ *Denemeler*'in asıl işlevi, bir insanı ve onun bireysel düşüncesini veya bilgisini anlatmaktan ziyade günlük hayatlarımıza inip, bizi günlük hayatımızı idame ettirirken düşünmeye, düşünürken yaşamaya ve kendimizi aşmaya itmesidir.³⁶ *Denemeler*'in hem dili hem de anlatım tarzı tamamen kendine özgüdür. Bu nedenle türünün ilk örneğidir.³⁷ Montaigne 1588 yılında tamamladığı kitabın sunuş yazısında, okuyucusuna bunun bir iyi niyet kitabı olduğunu söyler. Kitabı; ailesi ve arkadaşları için yazdığını, onların kendisini kaybettikleri zaman, bu kitap sayesinde kendisi hakkında daha derin bilgiye sahip olacaklarını davranışlarının nedenini daha iyi görebileceklerini belirtir.^{38 39 40}

Yazın alanında ortaya çıkan bu ilklerin devamı gelmiş, sonrasında binlerce tiyatro oyunu, roman, öykü, deneme yazılmış ve yazarlık buğday çuvalı sayısı veyahut koyun sayısı tutmanın ötesinde, yaratıcılık barındıran uğraşanların sanatçı payesiyle ödüllendirildiği bir mesleğe dönüşmüştür.

32 Montaigne, *Denemeler*, Türkçesi: Sabahattin Eyuboğlu, Cem Yayınevi, 29. basım, Temmuz 1997, s:18

33 a.e., s:19

34 a.e., s:12

35 a.e., s:14

36 a. e., s:15

37 <https://www.britannica.com/art/essay#ref749332>, 06.01.2021

38 Montaigne, a.g.e., s:26

39 <https://www.britannica.com/biography/Michel-de-Montaigne>, 06.01.2021

40 <https://www.gutenberg.org/files/3600/3600-h/3600-h.htm>, 06.01.2021

1.2. MATBAANIN ORTAYA ÇIKIŞI

1.2.1. Dünyada Matbaa

Kitabı matbaada basılıp çoğaltılan ilk insan Hz. İsa dolayısıyla basılıp çoğaltılan ilk kitap da İncil'dir. Günümüzde bir editörün eline geçseydi basılır mıydı bilinemez. Umberto Eco *Yanlış Okumalar* adlı eserinin *Kitabınızı Üzülerek İade Ediyoruz* başlıklı makalesinde günümüzde herhangi bir yayınevinde görev yapan bir editör gözüyle klasik addedilen birkaç eserle birlikte İncil'i de değerlendirmiş ve görüşlerini *Okuma Raporları* başlığı altında toplamıştır. İncil hakkında yaptığı değerlendirme sonucunda da eserin yalnızca ilk 5 bölümünün yayın haklarının alınmaya değer olduğunu tamamı ele alınınca hilkat garibesi bir seçmeler kitabı olduğunu söylemiştir:

"Bu metnin ilk birkaç yüz sayfasını gerçekten de soluk soluğa okuduğumu söylemeliyim. Olaylar yerli yerinde, günümüz okurunun iyi bir öyküden bekleyeceği her şey var. ...Ama okumayı sürdürdükçe bunun gerçekte çeşitli yazarları içinde toplayan, birçok –haddinden fazla- şiirsel uzantıları, açıkça tiksindirici ve sıkıcı pasajları, anlamsız feryat ve figanı olan bir antoloji olduğunu fark ettim. Sonuç olarak hilkat garibesi bir seçmeler kitabı. ...Yalnızca ilk 5 bölümün yayın haklarını almaya çalışmanızı öneririm..."⁴¹

Matbaa baskısı derken kastettiğimiz hareketli harflerle basım tekniğidir. Bu tekniğin mucidi her ne kadar Gutenberg olarak bilinse de aslında bundan çok önce Çinliler tarafından kullanıldığı ortaya çıkmıştır.⁴² Çin'de zaten oyulmuş tahtalar kullanılarak kumaş üzerine baskı yapılmaktaydı ve MS 581 yılında ksilografi adı verilen ahşap kalıplı blok baskı tekniği, bulunan ilk Çin basım tekniğiydi.⁴³ Budist rahiplerin hazırladığı metin, üzeri pirinç hamuruyla kaplı bir ahşap bloğun üzerine bastırılınca kâğıdın üzerindeki mürekkebi emiyor ahşap kalıbın üzerine geçen bu ayna görüntüsü bir zımbacı tarafından oyulup erkek kalıp hazırlanıyor üzeri mürekkeplendikten sonra baskı yapılıyordu.⁴⁴ Yine Sümerlerde düz ve silindir mühür yardımıyla bilgiler kil üzerine baskı yapılarak aktarılmaktaydı.⁴⁵ Çin'de entelektüel

41 Umberto Eco, *Yanlış Okumalar*, Can Yayınları, Türkçesi Mehmet H. Doğan, Eylül 2008 s:39-40

42 Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, s:3

43 Zeki Tez, *Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, Doruk, s:217

44 T. Güreer, "Johann Gutenberg: Uygarlığı Ateşledi", *Cumhuriyet Bilim Teknik*, 677, s:8-10 11.03.2000

45 Bora Erdem, *Matbaacılık ve Basım Süreci*, Cinius Yayınları 2018, s:48

anlamda ilerlemenin sağlandığı 960-1269 yılları arasında kitaplar bu sistemle çoğaltılmış, bu dönemde ansiklopedi, el kitabı gibi edebî birçok eser ortaya çıkmıştır. Kitap basımı konusunda çok özel ustalıkların sergilendiği bu dönemde birçok baskı, birer sanat eseri niteliği taşımaktadır.⁴⁶ O dönemden günümüze ulaşan en eski baskılı kitapsa 953 tarihinde basılan 130 ciltlik *Konfüçyüs Klasikleri*'dir. Sonrasındaki yıllarda da bütün Budist öğretilerin bir araya toplandığı 130 bin ahşap oymadan oluşan 5048 ciltlik *Tripitaka* adlı yapıt hazırlanmıştır.⁴⁷

Bilinen en eski ahşap blok baskı 868 yılında Çin'de yapılmış, bu yöntemle Buda metinleri basılıp rulo hâlinde ilk kitap oluşturulmuştur.⁴⁸ 1041 yılındaysa Çinli bir demirci tarafından *tipografi* tekniği bulunmuş, baskıda kilden yapıp fırınlanıp sertleştirilen harfler kullanılmıştır. Harfler fırınlanıp sertleştirilmiş olsa da kilden yapıldıkları için kırılmış, bu yöntem çok sağlıklı olmamış, bunun üzerine 1300 yıllarında ahşap harflerle baskı yapılmaya başlanmıştır.⁴⁹ Bunu izleyen yıllarda ise bakır, bronz ve pirinçten yapılan harflerle baskı denenmiştir. Nitekim bu sistemin Kore'de 1403 yılına ait örnekleri mevcuttur.⁵⁰

Kore'de metal harflerle basım tekniği 1234 yılına kadar gitmektedir. Ayrı ayrı kesilmiş metal harfler kullanılarak 28 ayin metni basılmıştır.⁵¹ Korelilerin bu tekniği bulma nedenleri ise muhtemelen ahşap baskı için gerekli ağacı Çin'den getirmek zorunda oluşlarıdır. Bu masrafı ortadan kaldırmak adına para basmakta kullandıkları tekniği kullanarak harf basmışlar, yazı karakterinin görüntüsünü çamurlu şimşir tahtaya bastırıp üzerine bronz dökmüşlerdir.⁵²

Batı'da ise ilk tipografik baskı örnekleri Hollanda'nın Utrecht ve Delft kentlerinde görülmüştür. İlk baskı Utrecht'te 1473, Delft'te 1477 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu durumda Gutenberg eğer daha önce Hollanda'daki baskı tekniğini görmediyse matbaayı icat etmemiş yaygınlaştırmış demek daha doğrudur.⁵³

46 <https://www.britannica.com/technology/printing-press>, 06.01.2021

47 Zeki Tez, **a.g.e.** s:217

48 Bora Erdem, **a.g.e.**, s:58-59

49 Zeki Tez, **a.g.e.** s:218

50 T. Güre, **a.g.e.**, s:8-10 11.03.2000

51 Zeki Tez, **a.g.e.** s:218

52 T. Güre, **a.g.e.**, s:8-10 11.03.2000

53 Figen Bahtoğlu, **Neşeli Bilim: Haberleşme**, Antalya, Nisan 2020, s:19

Almanya'da ise 15. yy.'ın başından itibaren ahşap kalıplı baskı tekniği *ksilografi* yardımıyla oyun kartlarının, takvimlerin ve aziz resimlerinin baskıları yapılmaktaydı.⁵⁴

1440 yılı civarında elyazmalarından daha ucuz ahşap oymalarla hazırlanan blok baskı kitaplar yapılmıştır.⁵⁵ Aynı sayfada hem metnin hem resmin yer aldığı genelde okuma yazma bilmeyenlere yönelik dinsel eğitim amacıyla hazırlanmış metinler kâğıdın tek tarafına yapılan baskı sonrasında boş sayfalar birbirine yapıştırılıp kitap hâline getirilmiştir.⁵⁶ Bu yöntemde geniş yazılara yer verilemediğinden yeni arayışlar başlamış, hareketli harflerle baskı tekniğinin yani *tipografinin* Gutenberg tarafından bulunmasıyla her şey birdenbire değişmiştir.⁵⁷

Önceleri sert bir metalle her sayfanın erkek kalıbı hazırlanıyor ardından kurşun, kalay, antimon gibi malzemelerden oluşan kalıp üzerine dökülüyor, tüm sayfanın klişe levhası hazırlanıyordu.⁵⁸ Oysa her harften çok sayıda dökülse ve sürekli kullanılsa sonsuz sayıda basım yapılabilirdi.⁵⁹ 1455 yılında Gutenberg kâğıt üzerine ilk baskıyı yaparak ve iki ciltten oluşan *42 Satırlı Kutsal Kitap*'ı basmıştır. Bu *tipografi* tekniği ile basılan ilk kitap olmuştur. Bu baskıların fiyatı yüksektir ama elyazması eserlerin yanında yine de çok ucuz kalmaktadır.⁶⁰

Gutenberg matbaayı keşfetmekten öte yaptığı katkılarla tarihe geçmeyi hak etmiştir; prizma şeklinde basıma uygun harfler, üzüm cenderesinden esinlenerek hazırladığı baskı makinesi ve ressamlardan ilham alıp hazırladığı mürekkep baskı yöntemini ileriye taşımış ve seri basımı mümkün kılmıştır.⁶¹

Gutenberg'in keşfinden sadece 2 yıl sonra Johannes Fust ve Peter Schöffer tarafından ilk renkli basım gerçekleştirilmiştir.⁶² 1460 yılındaysa Bambergli Albrecht Pfister *36 Satırlı İncil*'in baskısını yapmıştır. Yeni basım tekniğinin bulunması, seri kitap basımının başlamasıyla 30 yıl geçmeden basımcılık Batı'yı fethetmiştir. Birçok

54 T. Güreer, **a.g.e.**, s:8-10 11.03.2000

55 Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. basım, s:445

56 Albert Labarre, **Kitabın Tarihi**, Türkçesi: Işık Ergüden, Dost Yayınevi, Mart 2012, s:56

57 Zeki Tez, **a.g.e.** s:221

58 Albert Labarre, **a.g.e.**, s:57

59 Uğur Gündüz, **İletişim Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2010 s:79

60 Server Tanilli, **a.g.e.**, s:446

61 Zeki Tez, **a.g.e.** s:227

62 <https://www.britannica.com/biography/Johann-Fust>, 06.01.2021

şehirde basımevleri açılmış, kitap manastırların tekelerinden çıkmış özellikle üniversitelerin bulunduğu bölgelerde atölyelerde çoğaltılmaya başlamıştır.⁶³

Tüccarların ve entelektüellerin her yerde matbaa kurmaya başlamasıyla matbaalar 10 yıl içinde yayılmıştır. 1480 yılına gelindiğinde Avrupa'da yüzden fazla matbaa faaliyete geçmiştir. Matbaaların yayılması, kitap basımının artması kültürel anlamda değişime neden olmuş, okuryazarlık oranının dolayısıyla eğitim düzeyinin artmasına imkân sağlamıştır.⁶⁴

Matbaanın icadından daha doğrusu modern basımın başladığı 1450 yılından 31 Aralık 1500 gecesine kadar basılmış kitaplara *incunabula (inkunabel)* yani beşik kitap denmektedir. Latince *inkunabel*, basılı kitabın tarihini, bir anlamda beşiğini temsil eder. Daha doğrusu XV. yy.'da basılmış bütün kitaplar bu türdendir.⁶⁵ Bu dönem aralığında Avrupa'da 250'den fazla merkezde 1000 kadar basımevi vardır ve 20 milyon nüsha tutan 40 bin çeşit kitap basılmıştır.⁶⁶

Bu dönemde kitaplar genellikle resimli basılmıştır, ender olarak kitaplar sadece metin olarak basılmıştır.⁶⁷ Elbette kitabın resimli olması satış şansını artırmaktadır. Çünkü okuyucuya fikir vermekte, metni desteklediğinden daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. En zengin kitap süslemesiyle Ulm'da basılan 125 resmin yer aldığı Ezop Masalları olmuştur.⁶⁸

Kilise, düşüncelerin bağımsızlığa kavuşmasının simgesi sayılan matbaacılığın önceleri çok iyi karşılamıştır. Ancak bu gelişmenin tehlikeleri de hemen fark edilmiştir. Çünkü kitabın, gerçeğe hizmet edeceği gibi, yanlışın emrinde de olabileceği fark edilmiştir.⁶⁹ Üstüne üstlük kitabın ucuzlaması ve birçok kişinin erişimine sunulması ayrıca Hristiyan cemaatin boş oturacağına kitap yazarak para kazanırken işinden olması, çoğalan kitaplar sayesinde kilise kürsüsüne verilen önemin azalması sonucunda kilisenin matbaaya bakışı değişmiştir.⁷⁰

15. yy.'ın sonuna gelindiğinde el yazması kitap işi sona ermiştir. Avrupa'nın belli başlı merkezlerinde kurulan basımevlerinde hukuk, tıp, ticaret ve Kilise için

63 Server Tanilli, a.g.e., s:446

64 Zeki Tez, a.g.e. s:230

65 Umberto Eco, J.C.Carrière, **Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın**, Çeviri: Sosi Dolanoğlu, Can Yayınları, 2010, s:112-113

66 Zeki Tez, a.g.e. s:235

67 Albert Labarre, a.g.e., s:56

68 Zeki Tez, a.g.e. s:232

69 Server Tanilli, a.g.e., s:446

70 Zeki Tez, a.g.e, 236

elyazmalarının çoğaltılması yapılmaktadır. Manastır sisteminin tekeli iyice sarsılmış, katedraller çağı kapanıp 16. yy.'da baskı makinesi çağı başlamıştır.⁷¹

Matbaacılığın gelişmesi kitabın ucuzlamasına, yaygınlaşmasına yol açmış, halkın aydınlanmasına yardım etmiş ve Rönesans'ı doğurmuştur.⁷² Matbaacılığın ilk elli yılında Avrupa'da 30-35 bin yapıt 20 milyon nüsha basılmıştır. Avrupa o dönemde 100 milyondan fazla baskı görmemiştir.⁷³

Yine 15. yy.'ın sonlarında seri basım teknikleri sayesinde (1480-1490) gazeteciliğin temelleri de atılmıştır. Halkın ilgisini çeken gerçek dışı abartılı haber, söylenti, söylence, doğal felaket, savaş haberi, yasa değişikliği gibi haberlerin yer aldığı tek yaprak hâlindeki baskılar bu dönemde artmıştır.⁷⁴ Yeni gazetenin en eski örneği 1502 yılında basılan Zeitung'dur. Aslında "Newe Zeytung vom orient und auffange" yazılı bir gazete kâğıdı için 1502'de ilk kez "gazete" terimini kullanan bir makalenin başlığıdır.⁷⁵

Elbette böyle bir olanağı politikacılar kendi hizmetlerine alet etmekte gecikmemiştir. Kutsal Roma İmparatoru Habsburglu I. Maximilian (1459 - 1519) Venedik Cumhuriyeti ile çekişmeleri sırasında hazırlattığı kışkırtıcı el ilanlarını balonlara bağlatıp havaya bıraktırıp düşman hatlarını geçince ok atışları ile yere düşürmüştü. Böylece Venedik halkını kendi tiranlarına karşı kışkırtmıştır.⁷⁶

Bütün bu süreç boyunca Amerika kıtasında matbaa bilinmemektedir. Bu kıtaya ilk matbaa 1539 yılında gelmiştir.⁷⁷ ABD'de ilk basımevi 1639'da Harward'da açılmış, ikinci basımevi ise 1693 yılında New York'ta kurulmuştur.⁷⁸ Yine Kuzey Amerika 17. yy.'da da gazeteyle tanışmış ve gazete bu bölgede tüm dünyadan daha çabuk gelişmiştir. Çünkü Yeni Dünya'ya göç edenler kendilerini dünyadan kopuk hissetmekte ve bir şekilde bağlantı kurmak istemektedirler.⁷⁹

71 Uğur Gündüz, **a.g.e.**, s:81

72 Zeki Tez, **a.g.e.**, s:238

73 Albert Labarre, **a.g.e.**, s:77

74 Zeki Tez, **a.g.e.**, s:248

75 Dietmar Strauch, Margarete Rehm, **Lexikon Buch - Bibliothek - Neue Medien**, 2007, s:320

76 Zeki Tez, **a.g.e.**, s:248

77 Nurullah Çetinkaya, Matbaanın Osmanlı Eğitim (Eğitim) Tarihindeki Yeri ve Önemi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011, s:22

78 Alpay Kabacalı, **a.g.e.**, s:4

79 Zeki Tez, **a.g.e.**, s:254

17. yy.'ın ortalarında Çin'de yüz ciltlik Çince ansiklopedi yayımlanmıştır.⁸⁰ Hareketli harflerle basım, Rusya'da 1563 yılında⁸¹ gerçekleştirilmiş ancak 18. yüzyılın sonlarına kadar edebiyat eserleri yine elde çoğaltılmaya devam etmiştir. Çünkü hâlen işlevini sürdüren matbaalar monarşi içinde bulunmakta ve onlar da dinî kitapların üretimi için kullanılmaktadır.⁸² İstanbul'da ise ilk kitap basımı matbaanın icadından yaklaşık 250 yıl sonra 1729'da gerçekleştirilmiştir.⁸³

Periyodik olarak yayımlanan gazeteler ise 17.yy.'da başlamış; haftalık, günlük gazetelerle ilk dergilerin çıktığı bu dönemde Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) nedeniyle kitap basımı konusunda gerileme olmuştur. Hem kâğıt hem işçi ücretlerinde kısıtlamaya gidilmiş, özenden yoksun kitaplar basılmış dolayısıyla kitap kalitesi düşmüştür.⁸⁴ Fransa'da Kardinal Richelieu 1640 yılında Louvre'da Kraliyet Matbaasını kurmuştur.⁸⁵

1798'de teknik uygulamalarından başarılı sonuç alan Senefelder, *litografi* tekniğini keşfetmiş, teknik olanaklar zorlanarak mükemmele dönük deneysel çalışmalar yoğunlaşmaya başlamıştır. Böylece litografi tüm dünyaca tanınmaya başlamış, bunu izleyen yirmi beş yıl içerisinde, Avrupa'da büyük merkezlerde atölyeler açılmıştır.⁸⁶ Bu yüzyılda Avrupa'da kitaplar ilk defa Latince dışında halk diliyle yazılmaya başlamış, editörlük meslek hâlini almış, Latincenin hâkimiyeti sona ermiş ve kadınlara yönelik edebiyat akımları doğmuştur.⁸⁷

18. yy.'da yayımlanan büyük Fransız ansiklopedisi 4.250 adet satılmış, Voltaire'in *Essai Sur Les Moeurs et L'Esprit des Nations* (Gelenekler ve Ulusların Ruhu Üzerine Deneme) kitabının tirajı 7.000 baskı yapılarak rekor kırmıştır.⁸⁸

18. yy.'daki bir başka yenilik de kitap boyutunun ve yazı karakterlerinin küçülerek günümüzdekine yakın hâle gelmesidir. Üç matbaacı kitabın gelişiminde önemli rol oynamıştır; 1750-1775 yılları arasında Birmingham'da Karakter Dökümcüsü ve Matbaacı John Baskerville, geometrik tarzda, düz ve ince kısımları

80 Zeki Tez, **a.g.e.**, s:256

81 Albert Labarre, **a.g.e.**, s:64

82 Uğur Gündüz, **a.g.e.**, s:134

83 Alpay Kabacalı, **a.g.e.**, s:21

84 Zeki Tez, **a.g.e.**, s:249

85 Alpay Kabacalı, **a.g.e.**, s:104

86 Gonca İlbeyi, Geçmişten Bugüne Litografi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1993, s:20

87 Zeki Tez, **a.g.e.**, s:258

88 Zeki Tez, **a.g.e.**, s:257

belirginleştiren zarif ve fazla ince yeni bir harf türü yaratmıştır.⁸⁹ 1689-1757 yılları arasında yaşayan François Didot'nun oğlu François-Ambroise (1730–1804), kalın ve ince harfler arasında daha fazla kontrast sağlayarak yazı tipi standardını değiştirmiştir, zımba kesimi ve kalıp yapımı için Fournier ölçüm standardını geliştirmiştir.⁹⁰ 1776-1813 yılları arasında Parma'da matbaacı olan Gianbattista Bodoni ise harfteki geometrikleşmeyi, düz ve ince harfler arasındaki karşıtlığı artırmıştır. Sonuçta bu üç matbaacı kitabın görünümünde yenilikler yaparak 19. yy. tipografik zevkine damga basmışlardır.⁹¹

1884 yılında Saatçi Ottmar Mergenthaler linotip adı verilen satır dizgi sistemini geliştirmiştir. Bu sistemle 6.000 kurşun harf veya karakter dizilebilir hâle gelmiştir. 1887 yılında Tolbert Lanston tarafından harf dizgi sistemi bulunmuştur.⁹²

1.2.2. İbrahim Müteferrika ve Osmanlı Döneminde Matbaa

18. yy.'da Büyükelçi Şehdi Osman Efendi, St. Petersburg'daki Bilimler Akademisine gittiğinde, "acayiphane" diye adlandırdığı Doğa Tarihi Müzesi'ni, kütüphaneyi ve basımevini ziyaret etmiş bunlar arasında en çok ilgisini çeken basımevi olmuştur.⁹³ Çelebi Mehmet Efendi'nin de 1721'de Fransa'da elçi olarak bulunduğu dönemde tuttuğu Sefaretnamesinde matbaacılıkla ilgilendiği yer almaktadır. Ayrıca Duc de Saint Simon ile görüştüğünde ona İstanbul'da matbaa açılacağını söylediği bilinmektedir.⁹⁴

Ancak bu konuda öncülük eden İbrahim Müteferrika olmuştur. Macar asıllı İbrahim Müteferrika Osmanlılara esir düşüp İbrahim adını alarak Müslümanlığı kabul ettikten sonra orduda tercüman olmuş ardından müteferrikalık hizmetine atanmıştır.⁹⁵

İbrahim Müteferrika'ya baskı ve basımcılık konusunda ilk bilgileri veren Misztotfalusi Kis'tir. Misztotfalusi Kis o dönem tanınmış bir harf dökümcüsüdür. Kolojvar'da 1689 yılında Avrupa'nın en özenli baskı yapan matbaalarından birini

89 Albert Labarre, **a.g.e.**, s:114

90 <https://www.britannica.com/topic/Didot-family#ref173701>, 06.01.2021

91 Albert Labarre, **a.g.e.**, s:115

92 Zeki Tez, **a.g.e.**, s:262

93 E. İhsanoğlu, Osmanlılar ve Avrupa Bilimi, **Bilim Tarihi** 5, 3-11, 1992

94 Alpay Kabacalı, **a.g.e.**, s:17

95 Erhan, Afyoncu, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-muteferrika>, 06.01.2021

açan Kis, Müteferrika'ya bu konuda önemli bir deneyim kazandırmıştır.⁹⁶ Müteferrika, Osmanlı'da matbaanın kurulması için 8 yıl boyunca uğraşmış ve bir risale yazarak izin almaya çalışmıştır. Risalede; matbaa sayesinde hataların azalacağını, yazıların daha okunaklı hâle geleceğini, kitapların daha ucuza mal edileceğini, okuma oranının artacağını ve kütüphanelerin çoğalacağını ifade etmiştir.⁹⁷ Müteferrika risalede şu noktaları da belirtmiştir; Osmanlı Devleti nasıl ki cihatla İslam'ın şerefini artırıyorsa kitap yayımlayarak da İslam kültürüne hizmet edecektir oysa Avrupalılar İslami kitapları çoktan basmaya başlamış bu yolla Doğu'dan para çeker olmuştur. Üstelik bütün bu eserler son derece dikkatsizce basılmaktadır. Eğer bir matbaa açılırsa bu eserler hem aslına uygun basılacak hem de onlar değil ülke kâr edecektir.⁹⁸

Nitekim o dönem ülkeye gerekli tüm kitaplar Arap harfleriyle Batı'da basılmakta ve bu da çok maliyetli olmaktadır. En sonunda Sultan III. Ahmed'in 5 Temmuz 1727 tarihinde yayımlanan fermanıyla çıkan iznin ardından 16 Aralık 1727'de ilk matbaa kurulabilmiştir.⁹⁹ Kont Marsigli'nin verdiği bilgiler ışığında 1727'de İstanbul'da 90.000 hattat bulunmaktadır. Elbette bu hattatlara bağlı birçok sahaf, kalemci, mücellit, divitçi ve benzeri esnaf da sektörün çalışanları arasında yer almaktadır.¹⁰⁰ 30 Ocak 1729 tarihinde Avrupa'dan 280 yıl sonra gerçekleşen ilk kitap basımı, bu geniş camianın tepkisine neden olmuş ve İstanbul'daki hattatlar; divitleri, hokkaları ve kalemtraşları bir tabuta koyarak matbaanın inşa edileceği yere kadar yürümüşlerdir.¹⁰¹

Müteferrika'nın matbaasında kitap basmak için dört, harita basmak için iki makine vardır.¹⁰² Bu matbaada Arap harfleriyle 31 Ocak 1729'da basılan ilk Türkçe eser *Kitab-ı Lügat-i Vankulu*'dur. Eser, İsmail bin Hammad el-Cevherî'nin *Lügat-i Sihhah* adlı Arapça sözlüğünün Vanlı Mehmed Efendi tarafından yapılan çevirisidir. Aynı yıl Kâtip Çelebi'nin *Deniz Seferleri Hakkında Önde Gelen Büyüklere Armağan*

96 Mustafa Kınık, İbrahim Müteferrika ve Yayımladığı İlk Kitaplar, *Kalemîşi Dergisi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, cilt:2 sayı:4 s:29

97 Zeki Tez, *a.g.e.*, s:279-280

98 Şerif Korkmaz, *Dinî Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, C. 2, s. 5, s:289

99 Zeki Tez, *a.g.e.*, s:280

100 Mustafa Kınık, *a.g.e.*, s:27

101 Zeki Tez, *a.g.e.*, s:280

102 Alpay Kabacalı, *a.g.e.*, s:19

adlı eseri basılmıştır.¹⁰³ İbrahim Müteferrikanın kurduğu bu matbaada ilk kitap 1729'da yayımlanmış ve matbaa 66 yıl sonra 1794'te kapanmıştır. Ancak bu 66 yıl süresince toplamda sadece 18 yıl faal olarak çalıştırılabılmıştır. Bu sürede 23 kitap yayımlanmış toplam baskı sayısı ise 27.000 civarında kalmıştır.¹⁰⁴

Müteferrika'nın matbaasında basılan eserler; tarihsel, coğrafi ve siyasi olduğundan kültürel ve sanatsal anlamda bir katkı sağlamadığından ayrıca diğer kentlere yayılmadığından kültürel yaşamın gelişmesinde etkili olamamıştır. 1807 yılındaki Kabakçı Mustafa Ayaklanması esnasında da bu matbaa yakılmıştır.¹⁰⁵

1742 yılında kapatılan matbaayla basım işleri durmuştur. 1747 yılında Kadı İbrahim Efendi ve Ahmet Vasıf Efendi matbaayı devralmış ancak matbaa çalıştırılmamıştır. 1754 yılında açılması için tekrar ferman çıkarılmış ama 1756'da tekrar kapanmış ve 1783 yılına kadar da açılmamıştır.¹⁰⁶

I. Abdülhamid'in desteğiyle 1784'te Raşid Efendi ile Vakanüvis Vasıf Efendi'ye berat verilmiştir. 11 Mart 1783 tarihli bir fermanla verilen bu beratla dinî kitaplar hariç tutulmak şartıyla, toplum ahlaki, devlet idaresi, tıp, şiir ve benzer konulu kitapların basılabileceği ifade edilmektedir. Böylelikle Osmanlı matbaacılığı yeniden canlandırılmıştır.¹⁰⁷

Bu ilk matbaanın faaliyete geçmesinden 60 yıl sonra Hasköy'deki Mühendishane Mektebinde bir matbaa kurulmuştur. Bu matbaanın kurulumuna Geometri Öğretmeni Abdurrahman Efendi öncülük etmiştir. Bu yeni basımevi kurulurken Raşit Efendi'den Müteferrika Basımevi'nin eskimiş harfleri ve diğer araç gereçleri alınmıştır.¹⁰⁸

Almanya'daysa Gutenberg ilk kitabını 1456 yılında basmış bu makine tüm Avrupa'da bir anda her yana yayılmış henüz 15. yüzyıl bitmeden tüm kıtada yaklaşık 1700 matbaa faaliyete geçmiş bu matbaalarda muhtemelen 15 ila 20 milyon kitap

103 Zeki Tez, a.g.e., 284

104 Alpay Kabacalı, a.g.e., s:26

105 Zeki Tez, a.g.e., 285

106 Alpay Kabacalı, a.g.e., s:24

107 Nurullah Çetinkaya, Matbaanın Osmanlı Eğitimi Tarihindeki Yeri ve Önemi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim ve

Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya-2011, s:94

108 Nurullah Çetinkaya, a.g.e., 114-115

basılmıştır. Bunu 1464'te İtalya, 1465'te İsviçre, 1467'de İngiltere, 1470'te Fransa ve Hollanda, 1473'te İspanya ve Macaristan, 1483'te İsveç izlemiştir.¹⁰⁹

Oysa bundan yaklaşık 300 yıl sonra 18. yy.'da her 1.000 Osmanlıya bir kitap düştüğü (elyazmaları ve baskılar dâhil) ileri sürülmektedir. 1729-1842 yılları arasında basılan kitap sayısı 536 iken 1729'da ilk kitabın basılmasından, 1928 yılındaki harf devrimine kadar geçen 200 yıl boyunca toplam basılan kitap adedi 30.000 dolayında kalmıştır.¹¹⁰

Osmanlı tarihinde Tanzimat Dönemi olarak adlandırılan 1839-1876 yılları arasında hem devlet hem de toplum yapısı değişime uğramıştır. Elbette bu durum matbaayı da etkilemiş ve matbaa da 18. yüzyıldaki ve 19. yüzyıl başındaki hâlden farklı bir vasıf kazanmıştır.¹¹¹

Gutenberg'den Müteferrikaya kadar olan 280 yıllık dönemde Avrupa'da 2 milyara yakın 1,5 milyon çeşitte kitap basılmıştır.¹¹² Müslüman dünyasının geri kalan bölümünde matbaaya karşı koyma ve ürünlerine kuşkuyla yaklaşma devam etmiştir. Bunun en büyük nedenlerinden biri kalıpları temizlemek için kullanılan fırçaların domuz kılından yapılıyor olması ve basımda Arap harflerinin kullanımının zorluğu olarak gösterilmiştir.¹¹³

1.3. YAYINEVLERİNİN TARİHÇESİ

Antik Çağ'da Yunan'da henüz yazar ve yayıncı hakkı diye bir mevhum yoktur. Yazarlar, çoğaltılması için metinlerini birden fazla yayıncıya verebilmektedir. Kitaba sahip olan da onu istediği gibi çoğaltmakta, isterse ekleme ve değişiklikler de yapabilmektedir.¹¹⁴

Yunan'da bir eser kitapçılarda bulunmuyorsa veya kitapların kalitesine güvenilmiyorsa veyahut kitap maddi ve/veya başka nedenlerden ötürü satın alınamıyorsa; telif hakkı, yayın hakkı gibi koşullar olmadığından isteyenin kitabı alıp

109 Hakan Yüksel, Osmanlı İmparatorluğu'na Matbaanın Girişi ve Toplumsal Yanlılıkları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2007, s:126

110 Zeki Tez, a.g.e., s:287

111 Hakan Yüksel, a.g.e., 164

112 Zeki Tez, a.g.e., s:284

113 Zeki Tez, a.g.e., s:286

114 Albert Labarre, a.g.e., s:18

kendi için bir kopya çıkarmasının hiçbir mahzuru yoktur.¹¹⁵ Yazarlara para verilmemektedir. Yayıncılar para, yazarlar şan şöhret kazanır.¹¹⁶

Klasik dönemde ve Helenistik dönemde, bugün kullandığımız anlamda kitap ticareti söz konusu değildir ama 5. ve 6. yüzyıllarda yazılmış metinlerden anlaşıldığı kadarıyla kitapların satışa çıkarıldığı ve satıldığı belirli yerler olduğunu bilinmektedir.¹¹⁷ Aslında bu dönemde sadece din adamları, iktidar dâhilinde yönetimi elinde bulunduran soylu sınıf ve kamuda yüksek mevkide bulunan görevliler okuyup yazabilmektedir. Din adamları, ellerindeki kutsal metinleri nesilden nesile aktarmak öbürleri ise devlet nezdinde önemli bir yere sahip olan birtakım diplomatik, hukuksal ve ticari belgeleri kaydetmek için yazıya başvurmuşlardır.¹¹⁸

Kitap dağıtımının Helenistik dönemde geliştiğini söylenebilir. Bu dönemde kütüphanelerde kopya yapılan atölyeler mevcuttur. Metnin aslı kütüphanede kalmış kopyaları yayılmıştır.¹¹⁹ Roma'da ise birçok Latin yazar, eserlerinin satışından ve yayıncısından söz ettiği için haklarında az çok bilgi mevcuttur ancak MÖ 1. yy.'dan öncesine ait kayıt yoktur. Kelimenin gerçek anlamıyla yayıncılık, Latince literatür gelişince ortaya çıkmıştır.¹²⁰

İsmi günümüze kadar gelmiş ilk Romalı Kitapçı Tito Pomponio Attico'dur. Kendisi ünlü Hatip Cicero'nun editörü ayrıca çok yakın dostudur. Oldukça kültürlü olan Attico, dönemin başarılı birçok yazar ve editörüyle çalışmıştır. O dönemde iyi bir editör, yazılan eseri en az hatayla çoğaltıp olabilecek en geniş alana dağıtabilen kişidir. Ayrıca o zamanlar da yayıncılar için büyük sorun olan korsan yayınları engellemek de editörün görevidir ve editörler arasında en çok tercih edilenler bu konuda en başarılı olanlardır.¹²¹

Antik Çağ'da bugünkünden farklı olmayan bir husus da şudur: Kitapları sırf ismi nedeniyle iyi satacak yazarlar vardır. Yayıncılar bu yazarların kitaplarıyla kolayca para kazanacaklarını düşünmüşlerdir. Buna karşın tanınmayan yazarların,

115 Horst Blanck, **Antikçağda Kitap**, Çeviri: Zehra Aksu Yılmaz, Alfa, Aralık 2017, s:134

116 Albert Labarre, **a.g.e.**, s:19

117 Albert Labarre, **a.g.e.**, s:20

118 Hakan Yüksel, **a.g.e.**, s:164

119 Albert Labarre, **a.g.e.**, s:20

120 Albert Labarre, **a.g.e.**, s:21

121 Uğur Gündüz, İletişim Tarihi, Gazetecilik Programı, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2010, s:55

yayıncı bulması kolay olmamaktadır. Bu nedenle bu yazarlar dikkat çekmek için veya tanınmış kişilerden destek almak için kitaplarını saygın birilerine ithaf etmişlerdir.¹²²

540 yılına doğru Cassiodorus tarafından Calabria'da kurulmuş olan Vivarium Manastırı bir tür Hristiyan akademidir. Burada keşişler okuyarak ve din dışı yazarların da yer aldığı metinleri kopya ederek Tanrı'ya hizmet etmişlerdir.¹²³

Bizans uygarlığında araştırmaların işgal ettiği önemli yer, gelişmiş bir kitap ticaretine ve özel kütüphanelerin kurulmasına yol açmıştır.¹²⁴ Yayıncı bir eseri yayımlamaya karar verdiğinde elyazması nüshalar çoğaltılmıştır. Bu konuda iki yöntem mevcuttur; birinde bir kişi okumakta birçok kişi yazmakta diğerinde ise bir kişi hem okuyup hem yazmaktadır. Gerçi metne bakarak kopya yönteminin daha yaygın olduğu daha çok kanıksanmış bir görüştür.¹²⁵ Metni yazanlara da belirli bir ücret ödenmektedir.¹²⁶ Kopyalar hazırlandıktan sonra tashih okuması yapılmıştır. Kitabın kalitesi de bu son okumayı yapan kişinin yetkinlik ve titizliğine bağlıdır. Yazar ile yayıncının arası iyiyse ve vicdan sahibi kişilerse bazen hata nedeniyle kitabın piyasadan çekildiği bile olmuştur.¹²⁷

Bunu izleyen süreçte Nursialı Aziz Benoît, 529 yılında Orta İtalya'da Cassin Dağı Manastırı'nı kurmuştur. Kaleme aldığı ve hızla yayılan kurallara göre, keşişlerin zamanı dua, entelektüel çalışma, el emeği olarak üçe bölünmüştür. Bu nedenle birçok manastırda elyazmalarının kopyalanmasına ve süslenmesine ayrılmış *scriptorium* bulunmaktadır.¹²⁸

Roma imparatorluğunu canlandırmak isteyen Charlemagne, sarayında Avrupa'nın en iyi zekâlarını bir araya getirmiştir. İngiliz Keşiş Alcuin devlet hizmetkârlarının yetiştirilmesi için bir saray okulu düzenlemiş ve saray kütüphanesi oluşturmak için elyazmalarının toplanmasını sağlamıştır.¹²⁹ Saraya bağlı bilginlerin misyonu, tıpkı on yüzyıl önce İskenderiye'de olduğu gibi metinlerin düzeltilmesi ve klasik yazarların yayımlanmasıdır. Aynı zamanda manastır atölyeleri de gelişmeye devam etmiş ve kopyacılar eski yazarların eserlerini ve kutsal eserleri kopya

122 Horst Blanck, a.g.e., s:139

123 Albert Labarre, a.g.e., s:25

124 a.e.

125 Horst Blanck, a.g.e., s:140

126 a.e., s:141

127 a.e.

128 Albert Labarre, a.g.e., s:28

129 a.e.

etmişlerdir.¹³⁰ Bu dönemde birçok manastırda yoğun bir entelektüel faaliyet gerçekleştirilmiştir.¹³¹

Kitapların hazırlanışı *armarius* denen deneyimli bir keşişin yönetiminde gerçekleşmiştir. *Armarius*, atölyenin maddi ikmalıyla ilgilenmiş, işi paylaşmış, yönetmiş, yapılışını denetlemiştir. Çoğu zaman bu görev kitapların korunmasını sağlayan ve iletişimi denetleyen kütüphanecilik göreviyle birlikte yerine getirilmiştir.¹³² Bu yıllara genel yayın yönetmenliğinin temellerinin atıldığı dönem denilebilir. Kopyacılar manastır cemaatine mensuptur. Kimi zaman manastıra yolu düşen keşişler de bu ekibe katılmıştır; yeteneği nedeniyle çağrılan veya ünlü bir atölyede yetkinleşmeye çalışan veya kendi manastırlarında bulunmayan bir metni kopya etmeye gelenler de olmuştur.¹³³

Orta Çağ Avrupa'sında manastır veya kiliselerde kitapların yazıldığı, resimlendiği ve ciltlendiği atölyelere *scriptorium* (yazımhane) adı verilmiştir. Üst katlarda yer alan bu yazımhanelerde yazılı eserlere zarar gelmemesi için aydınlatma araçları yerine gün ışığından faydalanılmıştır.¹³⁴ *Scriptorium* sürekli aynı keşişleri kullanmamıştır. Bazen cemaat üyeleri nöbetleşe kopyalama çalışması yapmıştır. Kopyacının yaptığı işin dinsel bir yanı vardır. Bir kitabın yazılması bir hayır işidir çünkü Tanrı'nın hizmetinde olanların bunu okuyarak aydınlanmalarını sağlamaktadır.¹³⁵

Metnin transkripsiyonu yapıp kopya edilmiş, orijinal eserlerse genelde notere yazdırılmış, o da balmumundan tabletlere geçirmiştir. Sonra *scriptorium* kopyacıları onları parşömene kaydetmiş, bu kopya müsvedde olarak kullanılmış ve muhtemel düzeltmeler yapılmıştır. O dönemde el yazması eserlerin ender olmasının nedeni budur.¹³⁶ Bir el yazması tek bir kopyacıdan çıktığı gibi kolektif bir çalışmanın ürünü de olabilirdi. Hızlıca tamamlanması gereken eserlerde bu yöneme başvurulmuş ve defterler 3-4 kopyacı arasında bölüştürülmüştür. Diğer hâllerde sırayla işi devralarak çalışmışlardır.¹³⁷ Kopya bitince atölyenin şefi veya deneyimli bir başka keşiş metni

130 a.e., s:29

131 a.e.

132 a.e., s:30

133 a.e., s:31

134 Zeki Tez, a.g.e., s:192-193

135 Albert Labarre, a.g.e., s:31

136 a.e.

137 a.e.

gözden geçirmiştir.¹³⁸ Bu işi günümüzde editör ve/veya düzeltmen yapmaktadır. Yayınnevlerindeki görev dağılımının neredeyse tamamı bu dönemde ortaya çıkmış denilebilir. Bu gözden geçirme; sadece metni tekrar okuyup muhtemel hataları ortadan kaldırmak şeklinde olmuş veya transkripsiyonun sadık olup olmadığını görebilmek için kopya, çoğaltılan nüshayla karşılaştırılmış veyahut kullanılan nüshadan başka ve ünlenmiş bir nüshayla karşılaştırılmıştır.¹³⁹

Scriptorium, manastırlarda sekreterlik görevini de yerine getirmiştir. Buralarda, senetler, sözleşmeler, yazışmalar kaleme alınmıştır. *Scriptorium*, kütüphane ve eski belgelerin bulunduğu yer genellikle birbirine bağlı çalışmış ve resmî görevli *armarius* olmuştur.¹⁴⁰ Her atölye kendi manastırının kütüphanesi için çalışmış ama prenslerden, önemli kişilerden veya bir başka manastırdan sipariş de almıştır. Örneğin en iyi manastır atölyeleri; kaligrafi veya tezhip tekniklerinin kalitesi bakımından kaliteli ve pahalı eserler basan bir yayınevinin rolüyle kıyaslanabilir.¹⁴¹

Belli başlı kütüphaneler büyük manastırlarda bulunmaktaydı. Buralardaki *scriptorialar* tek kitap üreticileriydi. Kralların veya önemli kişilerin derlediği birkaç laik kütüphane olduğu gibi manastır rahipleri ve piskoposların kişisel kitap koleksiyonları da vardı. Keşişler veya herhagi bir rahip de elinde birkaç kitap tutabiliyordu.¹⁴²

Bundan sonra başlayan ve laik dönem olarak adlandırılan dönem, yayınevi ve kitabevlerinin ortaya çıktığı dönemdir. 12. yy. sonunda ve 13. yy. boyunca kitabın yapım ve dağıtımında bir dönüşüm yaşanmıştır. Büyük manastırlar entelektüel yaşamın tek merkezi olmaktan çıkmıştır.¹⁴³ Artık kitapçı bir tacirdir. Bu döneme yayınevi döneminin başlangıcı denilebilir.

Kitaplar, 15. yy.'a kadar yine manastır ve piskoposhanelerde din adamı olmayanlar tarafından yazılmıştır. Kentlerin gelişmesiyle halktan kişiler bu işe el atmıştır. 15. yy.'ın ikinci yarısında ise iş bölümü dağılımı yapılmaya başlanmış; artık ciltçiler, minyatürcüler, başlık yazıcılar, basımcılar şeklinde bir iş bölümü gerçekleşmiştir.¹⁴⁴ Dinsel ve din dışı yazıcılar arasındaki temel farksa rahip ve rahibelerin üretim hızı sıkıntısı yokken, zanaatkârlar zamanla yarışmaktadır. Bu

138 a.e., s:32

139 a.e.

140 a.e.

141 a.e., s:32-33

142 Albert Labarre, a.g.e., s:39

143 a.e.

144 Zeki Tez, a.g.e., s:191

durum hatalara yol açmıştır. Yazdırmanın yetersiz telaffuzu, yazan kişinin konsantre olamaması veya dil bilgisi yetersizliği hatalara neden olmuştur.¹⁴⁵ Yazarken sözcüklerin arasına bir harf boşluğu koyma alışkanlığı 7. yy.'da İrlandalı rahipler tarafından bulunmuş, 12. yy.'dan sonra da genel kabul görmüştür.¹⁴⁶

İlk kitaplar manastırlarda saklanmıştır. 13. yy.'dan itibaren üniversiteler açılmaya başlayınca, üniversiteler kitap kopyalarının onanmış örneklerini hazırlayıp hatasız bir kopyasını saklamaya başlamıştır. Ancak yazan kişiler de yazdıklarının bir kopyasını kendileri için yazıp, yedek nüsha saklamaya başlamıştır.¹⁴⁷

Avrupa'da refah seviyesi artınca durum kitaplara da yansımıştır. Güzel kitaplara ilgi artmış ve kitaplarda süslemeler önem kazanmıştır.¹⁴⁸

Orta Çağ'da ayrıca yayınevi, kitap sahibi veya sanatçının adını ve konuyla ilgili simge ve işaretlerini içeren, kitabın iç kapak sayfasında yer alan *ex libris* olarak adlandırılan kitap etiketi veya etiket resim diyebileceğimiz bir tür belgeleme sistemi ortaya çıkmıştır.¹⁴⁹ *Ex libris*, aslında "...nın kitabıdır" anlamına gelmektedir.¹⁵⁰ Gerçek anlamda *exlibris*ler ise matbaanın icadıyla yapılmaya başlamıştır.¹⁵¹

Elbette henüz telif hakkı diye bir kavramın henüz ortaya çıkmadığı bir dönemdir. Yazarlar eserlerini bastırabilmek için desteğe ihtiyaç duyduklarından eserlerinin basılan ilk nüshasını zengin kişilere götürmüşlerdir. Bu kişiler masrafların bir bölümünü karşılamalarına yardımcı olmuştur. Böylece yazarları maddi anlamda destekleyen ve telif hakkı diyebileceğimiz ödemeler, o zamanlar zengin senyörler tarafından yapılmıştır.¹⁵² Böylece yazarların bazıları maddi anlamda herhangi birine ihtiyaç duymazken bir bölümü de kendilerini koruyan ve yazdıklarını beğendirmek zorunda oldukları *mesen* adı verilen zengin kişiler tarafından finanse edilmişlerdir.¹⁵³ *Mesen*lerin yaptıkları şimdiki anlamda sponsorluktur; para karşılığında isimleri, günümüzdeki hâliyle bir nevi reklamları veya tanıtımları eserde yer almıştır. Bir

145 a.e., s:193-194

146 a.e., s:194

147 a.e.

148 a.e., s:198

149 Zeki Tez, a.g.e., s:212

150 a.e.

151 a.e., s:213

152 a.e., s:242

153 Uğur Gündüz, a.g.e., s:55

yandan da gerçekleştirdikleri aslında günümüzde yayınevlerinin üstlendiği telif hakkı ödemesidir.¹⁵⁴

1534 yılında hâlen dünyadaki en büyük kitap fuarı olarak varlığını sürdüren Frankfurt Kitap Fuarı'nın açılışı yapılmıştır. 17. yüzyıldaysa bu fuar yerini, Leipzig Kitap Fuarı'na bırakır. Almanlar, Frankfurt Kitap Fuarı'nı "gelenek ve gelecek" (Tradition und Zukunft) sözcükleriyle tanımlamaktadır. Frankfurt Kitap Fuarı'nın tarihine bakıldığında 15. yüzyıla dek uzanan bir geçmişle karşılaşılır. Matbaanın mucidi Gutenberg'in Frankfurt'a birkaç kilometre mesafede oturması da duruma ayrı bir anlam katmaktadır. 17. yüzyıla kadar Frankfurt merkezî bir kitap fuarı olarak öncülüğünü tartışmasız sürdürmüştür. Ancak politik ve kültürel değişimler sonucu bu öncü rolünü Leipzig'e kaptırmıştır.¹⁵⁵ Bunun en önemli nedeni Leipzig Kitap Fuarı'nda Latince dışında Almanca eserlerin de yer almasıdır.¹⁵⁶

Aynı dönemde Fransa'da da benzer durum söz konusudur. Bilim adamlarının, din adamlarının, Latince dışında bir dil kullanmaları uygunsuz sayılmaktadır. Bu tepkilerden kurtulabilmek adına bilim adamları uzun süre Latince yazmayı sürdürmüştür.¹⁵⁷ 17. yy.'ın sonlarındaysa durum tersine dönmüş (1680-1690) Frankfurt'ta satılan Almanca yazılmış kitap sayısı Latince yazılmış kitap sayısını aşmıştır.¹⁵⁸

Eser yazma ve basma hızlandıkça, üretim arttıkça, kitaplar maddi anlamda daha ulaşılabilir hâle gelmiş, bu durum talebi artırmış, talep artınca tanıtım ve reklama ağırlık verme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu da fuarların artmasını zorunlu kılmıştır.¹⁵⁹ Lyon, Frankfurt ve Leipzig'de gerçekleşen fuarlar, Avrupa'nın -özellikle Frankfurt'un- 16. yy.'dan itibaren kitap ticaretinin merkezi olmasını sağlamış, bu kentler hâlen bu özelliğini yitirmemiştir.¹⁶⁰

Kitap tarihçileri açısından fuarların önem teşkil etmesiye kitap kataloglarının hazırlanmasıyla başlamıştır. 1564 yılında başlayan bu uygulama, 1574 yılından itibaren gerçek niteliğini kazanmıştır. Daha farklı bir deyişle yayınlar yayımlanma

154 Zeki Tez, a.g.e., s:149

155 Necdet Neydim, Frankfurt Kitap Fuarı 2008 – "Konuk Ülke Türkiye", İstanbul Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Frankfurt Kitap Fuarı, 15 – 19 Ekim 2008, s:107

156 Zeki Tez, a.g.e., s:242

157 Zeki Tez, a.g.e., s:242

158 a.e., s:244

159 a.e., s:243

160 a.e.

yıllarına göre listelenmeye başlamıştır.¹⁶¹ 1657 yılında İngiltere’de “en çok satan kitaplar katalogu” yayımlanmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren bu katalogların yayımlanma nedeni artık okuyucular değil, kitapçılardır.¹⁶²

161 a.e.

162 a.e., s:244

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ

2.1. ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ

2.1.1. Analitik Hiyerarşi Prosesi

Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) çok kriterli karar verme yöntemlerinden biridir ve Thomas L. Saaty tarafından 1971 yılında geliştirilmiştir.¹⁶³ AHP; çözümü zor, karmaşık problemlerin hiyerarşik olarak yapılandırılması sonrasında gerçekleştirilen ikili karşılaştırma, ağırlıkları bulmada özvektör (eigenvector) ve tutarlılığın ölçümü gibi daha önceden bilinen ayırık konsept ve teknikten oluşmaktadır. Saaty bilinen bu konsept ve tekniklere birtakım yenilikler ekleyerek parçalarının toplamından daha güçlü bir süreç oluşturmuştur.¹⁶⁴ Daha farklı bir deyişle AHP; karmaşık bir yapıya sahip karar problemlerinde, karar alternatif ve kriterlerine göreceli önem değerleri verilerek yönetim bazında karar verme işleminin gerçekleştirilmesini sağlayan bir işlemdir.¹⁶⁵

Bu yöntemde, karar verme yetkisine sahip olanların değişik gözlemleri –ki bunlar psikolojik ve sosyolojik her durumu kapsamaktadır- dikkate alınarak kendi karar verme sistemlerini tanımları ve bu suretle daha işlevsel karar vermeleri amaç edinilmiştir. Çok fazla ilgi gören yöntem, ortaya çıktığı andan itibaren birçok karmaşık problemin çözümünde kullanılmıştır ve hâlen kullanılmaktadır.¹⁶⁶

163 T.L. Saaty, "How to make a decision: The Analytic Hierarchy Process", *European Journal of Operational Research*, Vol 48; 9-26, 1990.

164 Ömer Faruk Ünal, "Performans Değerlemede Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. I, Isparta, 2012, s: 38

165 Mehpere Timor, **Yöneylem Araştırması ve İşletmecilik Uygulamaları**, İstanbul İ.Ü. İşletme Fak. Yayın No:280, 2001, s.213

166 Metin Dağdeviren, Diyar Akay, Mustafa Kurt, "İş Değerlendirme Sürecinde Analitik Hiyerarşi Prosesi ve Uygulaması", *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, No 2, 131–138, 2004, s:132

2.1.2. Analitik Hiyerarşi Prosesinin Kullanım Alanları

Analitik Hiyerarşi Prosesi, özellikle politik ve ekonomik kararlar alınırken üst düzey yöneticilerin sık sık başvurdukları bir yöntemdir ve başlıca kullanım alanları şu şekilde sıralanabilir:¹⁶⁷

- *İşletme Organizasyonlarıyla İlgili Karar Verme Sorunları*
Reklam Kampanyaları
Müşteri İlişkileri
İş Gücü ve Terfi Kararları
İşveren İlişkileri
AR-GE
Fizibilite
Pazarlama
Satın Alma-Leasing Kararları
- *İşletme Yönetimi ile İlgili Karar Verme Sorunları*
Stratejik Planlama
Kazanç Artırma Planları
Ortaklık Kurma
AR-GE
Pazarlama
Yeni Ürün Geliştirme
Ürün Hayat Eğrisi Analizi
Sermaye Artırımı
Yatırım Analizleri
- *İşletme Fonksiyonları ile İlgili Karar Verme Sorunları*
Satış Gücünü Teşvik Planları
Talep Değerlendirme
Hukuki Kararlar
Zaman Planlaması
İşe Alma-İşten Çıkarma
Sağlık- Eğitim Planlaması

¹⁶⁷ Seyhan Sipahi, "Ülkemiz İllerinin Yaşanabilirlik Açısından Analitik Hiyerarşi Tekniği ile Sıralanması", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2002, s:58-59

- *Millî Politikalar-Hükûmet Kararları*
Nükleer Silahsızlanma Anlaşmaları
Bütçe Düzenleme
Uluslararası Krizler
Destek Olma-Karşı Çıkma Kararları
Fizibilite
Askerî Kararlar
- *Halk Yönetimi (Federal ve Yerel)*
Kaynak Belirleme
Politik Kararlar
Talep Değerlendirme
Uygulanabilir Projeler
Yasal Kararlar
Bütçe Düzenleme

2.1.3. Analitik Hiyerarşi Prosesinin Adımları

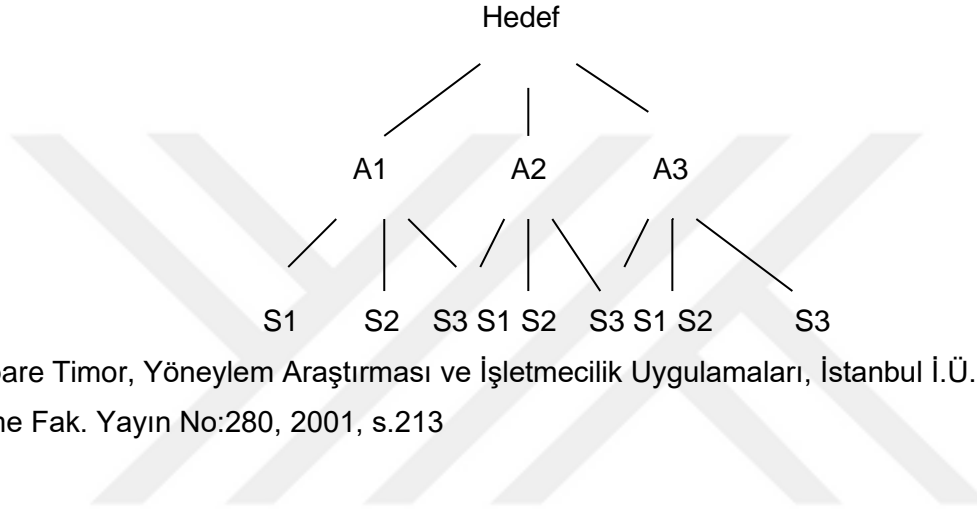
Öncelikle hiyerarşik yapının oluşturulması gerekir. Hiyerarşik yapının oluşturulması ise 4 aşamada gerçekleştirilir:

- 1- Hedeflerin listesinin çıkarılması.
- 2- Hedefleri gerçekleştirmek için gerekli kriterlerin listelenmesi.
- 3- Her bir kriter için muhtemel karar alternatifinin belirlenmesi.
- 4- Hiyerarşik modelin belirlenmesi.¹⁶⁸

2.1.4. Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Problem Çözme Aşamaları

Problemi tanımladıktan sonra hiyerarşik yapının kurulması gerekir. En altta seçenekler üstünde seçeneklere varmayı sağlayacak alternatifler, en üstte ise hedef yer alır. (Şekil 2.1)

Şekil 2.1: Hiyerarşik Yapı

Mehpare Timor, Yöneylem Araştırması ve İşletmecilik Uygulamaları, İstanbul İ.Ü. İşletme Fak. Yayın No:280, 2001, s.213

A. Karşılaştırma Matrisi'nin oluşturulması¹⁶⁹

Karşılaştırma Matrisi, köşegen elemanları 1 olan kare matristir. Öncelikle hiyerarşik model oluşturulur ardından öğelerin her birinin göreceli üstünlüğünün belirlenmesi için ikili karşılaştırma matrisleri hazırlanır. Bir düzeydeki öğelerin, hiyerarşide hemen bir üst düzeyde yer alan öğeler içerisindeki göreceli önemlerini belirlemek amacıyla oluşturulan bu matrislerde değer ve tanım aynı kalmak kaydıyla Tablo 2.1'de görülen 1 ile 9 arasındaki ölçek kullanılır. Bu işlem tüm seviyeler için yapılır. Aşağıda, karşılaştırmada kullanılan Önem Derecesi Tablosu görülmektedir:¹⁷⁰

169 a.e., s.215

170 http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/endustrimuht_ue/kararanalizi.pdf

Tablo 2.1: Önem Derecesi Tablosu

Önem Derecesi	Tanım	Açıklama
1	Eşit Derecede Önemli	Her iki faktör aynı öneme sahiptir.
3	Orta Derecede Önemli	Tecrübe ve yargılara göre bir faktör diğerine göre biraz daha önemlidir.
5	Kuvvetli Derecede Önemli	Bir faktör diğerinden kuvvetle daha önemlidir.
7	Çok Kuvvetli Derecede Önemli	Bir faktör diğerine göre yüksek derecede kuvvetle tercih edilmektedir.
9	Mutlak Derecede Önemli	Faktörlerden biri diğerinden çok yüksek derecede önemlidir.
2,4,6,8	Ara Değerleri Temsil Etmektedir	İki faktör arasındaki tercihte küçük farklar olduğunda kullanılır.
Karşılıklı Değerler		i, j ile karşılaştırılırken bir değer (x) atanmış ise j, i ile karşılaştırılırken atanacak değer (1/x) olacaktır.

T.L. Saaty, "The Analytic Hierarchy and Analytic Network Measurement Processes: Applications to Decisions Under Risk", European Journal of Pure and Applied Mathematics, Vol 1, No 1, 2008, s.125

B. Elde edilen matrisin Öncelikler Vektörü'ne dönüştürülmesi¹⁷¹

Bu matrisin elemanlarının toplamı 1 olmalıdır.¹⁷²

Tablo 2.2: Karşılaştırma Matrisi

$$A = \begin{pmatrix} 1 & a_{12} & a_{13} & \dots & a_{1n} \\ a_{21}=1/a_{12} & 1 & a_{23}=1/a_{32} & \dots & a_{2n} \\ a_{31}=1/a_{13} & a_{32}=1/a_{23} & 1 & \dots & a_{3n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ a_{n1}=1/a_{1n} & a_{n2}=1/a_{2n} & a_{n3}=1/a_{3n} & \dots & 1 \end{pmatrix}$$

Kezban Bulut, "Türkiye'de Kullanılan Ulaştırma Modlarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Değerlendirilmesi", Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2009, Kayseri, s.20

C. Uyum Oranı'nın hesaplanması.

Uyum Oranı'nın 0,1'den küçük olması gerekir aksi hâlde yeniden değerlendirme yapılmalıdır.¹⁷³

"Uyum Oranı"nın Hesaplanmasında İzlenecek Adımlar¹⁷⁴

1. *Karşılaştırma Matrisinin* her bir satırı için sütunlardaki elemanların ağırlıklarının toplamı hesaplanır.
2. *Karşılaştırma Matrisinde* yer alan her bir eleman, bir önceki işlemde elde edilen toplam sütun ağırlığına bölünerek *Normalize Edilmiş Matris* hesaplanır.
3. *Normalize Edilmiş Matrisin* her satırının ortalaması alınır ve böylece *Öncelikler Vektörü* hesaplanır.
4. *Öncelikler Vektörü* hesaplandıktan sonra, ortaya çıkan vektör, problemin çözümü için ilk etapta hazırlanan *Karşılaştırma Matrisi* ile çarpılarak *Tüm Öncelikler Matrisi* oluşturulur.

171 Mehpere Timor, a.g.e., s.216

172 Ilgım Balkuvar, "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden AHP ve Vikor ile Tablet Seçimi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s.36

173 Mehpere Timor, a.g.e., s.217

174 a.e.

5. Ardından *Uyum İndeksinin* (CI), *Rassal İndeks* (RI) değerine bölünmesi sonucunda *Uyum Oranı* (CR) elde edilir.

$$CR = CI / RI$$

Formülde yer alan CI *Uyum İndeksi* aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:¹⁷⁵

$$CI = (\lambda_{\max} - n) / (n - 1)$$

Formülde yer alan RI ise *Rastgele Değer İndeksini* temsil etmektedir. Bu değer *Rassal İndeks Tablosundan* yararlanılarak tespit edilir.

Tablo 2.3: Rassal İndeks Tablosu

N	RI	N	RI	N	RI
1	0	6	1,24	11	1,51
2	0	7	1,32	12	1,53
3	0,58	8	1,41	13	1,56
4	0,9	9	1,45	14	1,57
5	1,12	10	1,49	15	1,59

T.L. Saaty, "The Analytic Hierarchy and Analytic Network Measurement Processes: Applications to Decisions Under Risk", European Journal of Pure and Applied Mathematics, Vol 1, No 1, 2008

Bu aşamada karar verme probleminin çözümüne etki eden kriterlerin ağırlıkları belirlenmiş olur. Bundan sonra ise *Karşılaştırma Matrisleri* kullanılarak seçeneklerin analizi yapılabilir veya AHP'den farklı karar verme metotlarından biri seçilerek bulunan kriter ağırlıkları, bu metotlardan herhangi birinde girdi olarak kullanılabilir.¹⁷⁶

6. Bütün kriterler teker teker göz önünde bulundurularak, karar seçeneklerinin belirlenen kriterler doğrultusunda ikili karşılaştırmaları yapılır. Böylece n (kriter sayısı)

¹⁷⁵ Mehpere Timor, a.e.

¹⁷⁶ Hasan Dinçer, Ali Görener, Performance Evaluation Using AHP - VIKOR and AHP - TOPSIS Approaches: The Case of Service Sector, Journal of Engineering and Natural Sciences, Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi Sigma 29, 2011, s.247

kadar matris meydana getirilir. Seçenek sayısının “m” olduğu düşünülürse, her bir *Karşılaştırma Matrisinin* boyutunun m x m olması gerekir.¹⁷⁷

Formülde yer alan n, karar alternatifleri sayısıdır. Yine formülde diğer simge λ_{\max} 'ı hesaplayabilmek için *Tüm Öncelikler Matrisinin* her bir elemanı *Öncelikler Vektörüne* bölünür ardından elde edilen yeni matris elemanlarının ortalaması alınır.¹⁷⁸

$$\lambda_{\max} = (1/n) \cdot \sum_{i=1}^n \left[\sum_{j=1}^n a_{ij} \cdot w_j / w_i \right]$$

7. Karar Matrisi oluşturulur. Karar matrisi, iki etmen arasındaki bağlantıyı verir. Seçeneklere ait ağırlıklı puanların hesaplanması için, seçeneklerin analizinden sonra ortaya çıkan n tane m x 1 boyutlu sütun vektörü, m x n boyutlu karar matrisini oluşturur. Ortaya çıkan bu karar matrisi, kriter karşılaştırmaları sonucunda elde edilen w sütun vektörü ile çarpılır böylece yeni bir sütun vektörü elde edilir. Bu vektörün elemanları, karar seçeneklerinin puanlarını gösterir. Bu değerlerin toplamı 1'dir ve bunlar arasında en büyük puana (öneme) sahip seçenek en uygun seçenektir.¹⁷⁹

Tablo 2.4: Karar Vektörü Tablosu

$$AW = \begin{pmatrix} a_{11} & . & a_{1n} \\ . & . & . \\ . & . & . \\ . & . & . \\ a_{n1} & . & a_{nn} \end{pmatrix} \times \begin{pmatrix} w_1 \\ . \\ . \\ . \\ w_n \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x_1 \\ . \\ . \\ . \\ x_n \end{pmatrix}$$

Emre Uğur, Gülşen Akman, “AHP-TOPSIS Teknikleriyle Kuruluş Yeri Seçimi Probleminin Çözümü: Barış Destekleme Harekatı Örneği”, Kocaeli Üniversitesi, Kasım 2018 s.5

177 Ilgım Balkuvar, a.g.e., 38-39

178 Mehpere Timor, Analitik Hiyerarşi Prosesi, Türkmen Kitabevi, s.44

179 Ilgım Balkuvar, a.g.e., s.39

8. Alternatifler sıralanır. Karara etki eden alternatiflerin son sıralamasını yapabilmek adına tüm kriterlerin ve onların alt kriterlerinin öncelik değerleri belirlenir. Ardından kriter önceliği değeri ile alt kriter önceliği değeri çarpılır ve kriterlerin genel ağırlıkları oluşturulur. Sonra her bir kriterin genel ağırlığı ile alternatiflerin ilgili alt kriterine göre tercih önceliği değeri çarpılır. Her alternatifin ağırlıklı değeri toplanarak o alternatifin sıralama değeri bulunur. Son olarak elde edilen değerler büyükten küçüğe sıralanır böylece alternatiflerin tercih önceliği sırası tespit edilir.¹⁸⁰

2.2. PROMETHEE YÖNTEMİ

2.2.1. PROMETHEE Yöntemi

PROMETHEE (Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluations), 1980'li yıllarda Jean-Pierre Brans tarafından geliştirilmiştir. PROMETHEE çok fazla kriterin bulunduğu durumlarda öncelik belirlemeye yarayan bir yöntemdir. Çelişen çok sayıda kriterin yer aldığı durumlarda belirli sayıda alternatif eylemin sıralanabileceği problemlere son derece uygundur.¹⁸¹ PROMETHEE, literatürde yer alan diğer önceliklendirme yöntemlerinin hayata geçirilme evresindeki zorluklardan yola çıkılarak geliştirilmiştir. PROMETHEE yöntemi, karar verme probleminde yer alan alternatifleri, belirlenmiş tercih fonksiyonlarına dayanarak değerlendirir, ikili karşılaştırma tekniğiyle alternatiflerin kısmi ve tam önceliklerini belirler.¹⁸² Literatürde, bu yöntemin kullanıldığı birçok çalışma mevcuttur.¹⁸³

PROMETHEE tekniği şimdiye kadar birçok alanda kullanılmıştır. Bunlar arasında; bankacılık, işgücü planlaması, yatırım kararları, sağlık, ilaç ve kimya endüstrisi yer almaktadır.¹⁸⁴ PROMETHEE metodunun birçok sektörde kullanılan çok yaygın bir metot olmasının temelinde kullanımının kolay olması gelmektedir. Son

180 Emre Uğur, Gülşen Akman, "AHP-TOPSIS Teknikleriyle Kuruluş Yeri Seçimi Probleminin Çözümü: Barışı Destekleme Harekatı Örneği", Kocaeli Üniversitesi, Kasım 2018 s.5

181 Mustafa Soba, "PROMETHEE Yöntemi Kullanarak En Uygun Panelvan Otomobil Seçimi ve Bir Uygulama", Uşak Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, s.4711

182 Tolga Genç, "PROMETHEE Yöntemi ve GAIA Düzlemi", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi (C. XV, S. I, 2013) s.134

183 a.e., s:135

184 Mustafa Soba, a.g.e., s.4711-4712

derece başarılı sonuçlar veren bu metot matematiksel özellikleri nedeniyle de tercih edilmektedir.¹⁸⁵

PROMETHEE yönteminin diğer yöntemlerden ayırt edici özellikleri bununla sınırlı değildir; farklı değerlendirme kriterleri için alternatifler karşılaştırılırken, değişik fonksiyon tiplerinin seçilebilmesine de olanak verir. Ayrıca problemdeki değerlendirme kriterlerinden bazılarının yüksek belirlenen bazılarının ise düşük olması istendiğinde bu tarz zıt yapıdaki ölçütlerin bir arada incelenebilmesi PROMETHEE yöntemi ile mümkün olmaktadır.¹⁸⁶

Bu nedenle bu çalışmada, AHP yardımıyla yapılacak hesaplamaların görsel olarak yansıtılması amacıyla PROMETHEE yönteminden yararlanılmıştır.

2.2.2. PROMETHEE Yöntemini Uygularken Göz Önünde Bulundurulması Gerekenler

- Karar vericinin tüm kriterler için her iki alternatif arasındaki önceliğini belirtmesi gerekir.¹⁸⁷
- Karar verici öncelik saptamasını oranlı bir ölçek üzerinden yapmalıdır.¹⁸⁸
- Karar vericinin kriterlere verdiği ağırlıklar her bir kriterden ne kadar ödün verdiğini gösterir.¹⁸⁹
- Kriterlerin değerleri arasındaki farklar anlamlı olmalıdır.¹⁹⁰
- Öncelik ilişkisi kurulurken kriterlerin değerleri arasındaki farklarda uyumsuzluk olmamalıdır.¹⁹¹

185 a.e., s. 4712

186 Nihan Özgüven Tayfun, "Perakendecilikte Müşterilerle İletişim Yönteminin Seçimi: Promethee Karar Tekniği ile Bir Uygulama", Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Bölümü YdÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII, No. 2, (Ekim 2015) S:167

187 Sündüs Dağ, Bahadır Fatih Yıldırım, PROMETHEE, **Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**, Editör: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder, 1. Baskı, Dora Basım Yayın Dağıtım, 2014, s:178

188 a.g.e.

189 a.e.

190 a.e.

191 a.e.

2.2.3. Değerlendirme Tablosu

PROMETHEE yönteminde başlangıç noktası, değerlendirme tablosudur.¹⁹² $w=(w_1, w_2, w_3 \dots w_k)$ ağırlıklarına sahip k tane $c=(f_1, f_2, f_3 \dots f_k)$ kriteri tarafından değerlendirilen $A=(a, b, c \dots)$ alternatiflerine ilişkin değerlendirme çizelgesi Tablo 2.5'te gösterilmektedir.

Tablo 2.5: Değerlendirme Tablosu

Kriterler	a	b	c	w
f_1	$f_1(a)$	$f_1(b)$	$f_1(c)$	w_1
f_2	$f_2(a)$	$f_2(b)$	$f_2(c)$	w_2
f_3	$f_3(a)$	$f_3(b)$	$f_3(c)$	w_3
....
f_k	$f_k(a)$	$f_k(b)$	$f_k(c)$	w_k

Orkun Alptekin, Yapı Malzemesi Seçiminde Yöntem Araştırması ve Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mart 2014, s:37

2.2.4. PROMETHEE Tercih Fonksiyonları

Çeşitli alternatiflerin ikiye karşı karşıya olarak önceliklendirilmesi şeklinde uygulanan PROMETHEE yönteminde, belirlenmiş kriterler arasında değerlendirme yapılabilmesi amacıyla tanımlanmış, birbirinden farklı altı tane tercih fonksiyonu vardır. Bunlar; Birinci Tip (Olağan), İkinci Tip (U Tipi), Üçüncü Tip (V Tipi), Dördüncü Tip (Seviyeli), Beşinci Tip (Lineer) ve Altıncı Tip (Gaussian) olarak adlandırılan tercih fonksiyonlarıdır.¹⁹³ Tercih fonksiyonları seçilirken kriterlerin yapısı dikkate alınmalıdır.

¹⁹² Orkun Alptekin, Yapı Malzemesi Seçiminde Yöntem Araştırması ve Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mart 2014, s:37

¹⁹³ Ayşegül Işıldar, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Katı Atık Bertaraf Yöntemi Seçimi, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Mart 2018, s:46

Örneğin; Üçüncü Tip (V Tipi) ve Beşinci Tip (Doğrusal) tercih fonksiyonları, fiyat, güç ve buna benzer nicel kriterler için uygundur. Üçüncü Tip (V Tipi) tercih fonksiyonu, Beşinci Tip (Doğrusal) tercih fonksiyonunun özel bir çeşididir ve bu iki tercih fonksiyonu arasındaki temel farklılık parametrelerdir. Altıncı Tip (Gaussian) tercih fonksiyonunun parametrelerinin ayarlanması zor olduğundan nispeten daha az kullanılmaktadır. Birinci Tip (Olağan) ve Dördüncü Tip (Seviyeli) tercih fonksiyonları, nitel kriterler için uygundur. İkinci tip (U Tipi) tercih fonksiyonuysa seviyeli tercih fonksiyonunun özel bir biçimidir ve daha seyrek kullanılmaktadır.¹⁹⁴

Birinci Tip Tercih Fonksiyonu (Olağan Tip): Karar verici herhangi bir kriter için herhangi bir tercih yapamıyorsa en uygun olan Birinci Tip (Olağan) tercih fonksiyonudur.¹⁹⁵

İkinci Tip Tercih Fonksiyonu (U Tipi): Karar verici kendi belirlediği bir sınırın üstünde değere sahip alternatifleri dikkate alarak tercihini kullanmak istediğinde kullanılacak tercih fonksiyonu İkinci Tip (U Tipi) tercih fonksiyonu olmalıdır.¹⁹⁶

Üçüncü Tip Tercih Fonksiyonu (V Tipi): Karar verici, bir kriter için kendi belirlediği değerden daha fazla değere sahip alternatiflerden yana tercih yapmak istiyor bununla birlikte belirlediği bu değer altındakileri de göz ardı etmek istemiyorsa V tipi tercih fonksiyonunu kullanmalıdır.¹⁹⁷

Dördüncü Tip Tercih Fonksiyonu (Seviyeli): Karar verici, bir kriter için bir değer aralığı belirleyecekse o kriter için Seviyeli Tip tercih fonksiyonunu kullanmalıdır.¹⁹⁸

Beşinci Tip Tercih Fonksiyonu (Doğrusal): Karar verici, bir kriter için ortalama değer üstünde değere sahip alternatiflerden birini tercih edecekse Doğrusal Tip tercih fonksiyonunu kullanmalıdır.¹⁹⁹

194 Aytuğ Onan, "Promethee Sıralama Yönteminin Konut Projelerinin Değerlendirilmesinde Kullanılması", AKÜ İİBF Dergisi, Cilt:XVI Sayı:1, Haziran 2014, s: 20-21

195 Kıvanç Ertikin, Topsis ve Promethee Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Finansal Performansın Karşılaştırılması: Bist İnşaat Sektörü Üzerine Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Denetim Bilim Dalı, Bursa 2019, s:46

196 Rahim Arslan, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Karşılaştırılması ve Bütünleştirilmesi: OECD Verileri Üzerine Bir Uygulama, Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Temmuz 2018, s:26

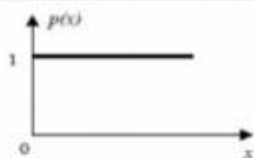
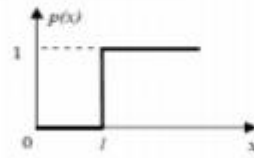
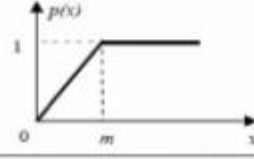
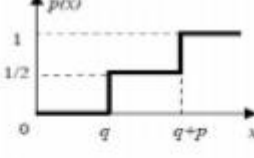
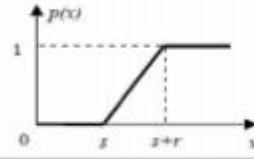
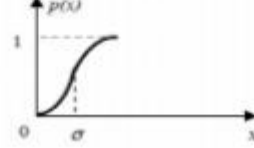
197 Sündüs Dağ, Bahadır Fatih Yıldırım, a.g.e. s:179

198 a.e., s:180

199 a.e., s:180

Altıncı Tip Tercih Fonksiyonu (Gaussian): Karar verici, bir kriterin ortalamadan sapma değerlerine bakarak tercih yapmak istiyorsa kullanacağı tercih fonksiyonu Gaussian Tip olmalıdır.²⁰⁰

Şekil 2.2: PROMETHEE Tercih Fonksiyonları

Tip	Parametreler	Fonksiyon	Grafik, $p(x)$
Birinci Tip (olağan)	-	$p(x) = \begin{cases} 0, & x \leq 0 \\ 1, & x > 0 \end{cases}$	
İkinci Tip (U-tipi)	l	$p(x) = \begin{cases} 0, & x \leq l \\ 1, & x > l \end{cases}$	
Üçüncü Tip (V-tipi)	m	$p(x) = \begin{cases} x/m, & x \leq m \\ 1, & x \geq m \end{cases}$	
Dördüncü Tip (Seviyeli)	q, p	$p(x) = \begin{cases} 0, & x \leq q \\ 1/2, & q < x \leq q+p \\ 1, & x > q+p \end{cases}$	
Beşinci Tip (Linear)	s, r	$p(x) = \begin{cases} 0, & x \leq s \\ (x-s)/r, & s < x \leq s+r \\ 1, & x \geq s+r \end{cases}$	
Altıncı Tip (Gaussian)	σ	$p(x) = \begin{cases} 0, & x \leq 0 \\ 1 - e^{-x^2/2\sigma^2}, & x \geq 0 \end{cases}$	

Orkun Alptekin, Yapı Malzemesi Seçiminde Yöntem Araştırması ve Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mart 2014, s:38

2.2.5. PROMETHEE Yönteminin Üstünlükleri

PROMETHEE bazı üstünlükleri de bünyesinde barındırmaktadır. Öncelikle her kriterin karar vericiler tarafından belirlenmiş tercih fonksiyonunu dikkate aldığından, her kriter farklı bir şekilde değerlendirilebilir ve böylece daha iyi bir karara ulaşmak mümkün olur. İkinci olarak; PROMETHEE I yöntemiyle birbiriyle kıyaslanması mümkün olmayan alternatifler için kısmi sıralama yapılabilir. Ayrıca paket program yardımıyla alternatifler arasındaki kısmi ve tam sıralamaya rahatlıkla ulaşılabilir.²⁰¹

2.2.6. Pozitif ve Negatif Üstünlüklerin Hesaplanması

Her alternatif ikilisi için tercih indeksi değeri hesaplanır. Ardından bu değerlerden yola çıkılarak her alternatifin hem pozitif hem de negatif üstünlüğü bulunur. Pozitif ve negatif üstünlükler, alternatiflerin ikili karşılaştırmalarda ne oranda baskın, ne oranda zayıf tercih olarak yer aldığını gösterir. a alternatifinin pozitif üstünlük skoru, $\Phi^+(a)$ olarak ifade edilir ve a'nın birinci eleman olarak yer aldığı ikililerin tercih indeksleri toplamına eşittir. Negatif üstünlük skoru ise $\Phi^-(a)$ olarak ifade edilir ve a alternatifinin ikinci eleman olarak yer aldığı ikililerin tercih indeksleri toplamıdır.²⁰²

$$\Phi^+(a) = \sum \pi(a, x) \quad x=(b, c, d, \dots)^{203}$$

$$\Phi^-(a) = \sum \pi(a, x) \quad x=(b, c, d, \dots)^{204}$$

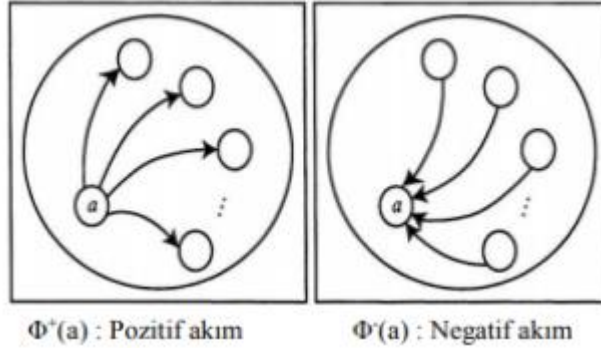
201 Yasin Topkarcı, Alternatif Pazarlama Stratejilerinin Değerlendirilmesinde Bulanık Çok Ölçütlü Bir Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı Endüstri Mühendisliği Programı, İstanbul 2013, s:30

202 Kazım Barış Atıcı, Aydın Ulucan, "Enerji Projelerinin Değerlendirilmesi Sürecinde Çok Kriterli Karar Verme Yaklaşımları ve Türkiye Uygulamaları", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 27, Sayı 1, 2009, s:175

203 Metin Dağdeviren, Ergün Eraslan, "Promethee Sıralama Yöntemi ile Tedarikçi Seçimi", Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Der., Cilt 23, No 1, 2008, s:72

204 a.e.

Şekil 2.3: Pozitif / Negatif Üstünlük Akımı

Semin Paksoy, “Suriye Savaşı Öncesi ve Sonrasında Türkiye ve Avrupa Ülkelerinin Ekonomik Analizi”, **International Conference On Eurasian Economies**, 2017, Çukurova Üniversitesi, s:503

2.2.7. PROMETHEE Yönteminin Aşamaları

Bu yöntem 7 aşamadan meydana gelir:

- a. Veri matrisi oluşturulur. İlk olarak, alternatifler, kriterler ve kriter ağırlıkları belirlenerek veri matrisi oluşturulur.
- b. Tercih fonksiyonları belirlenir. Uygulamada hesaplamak için kullanılan 6 farklı tercih fonksiyonu bulunmaktadır.
- c. Her alternatif çiftinin her kriter için ortak tercih fonksiyonları hesaplanır.²⁰⁵
- d. Pozitif ve negatif üstünlük değerleri saptanır.
- e. PROMETHEE I ile alternatiflerin kısmi sırası belirlenir.
- f. Net öncelik değerleri hesaplanır.
- g. PROMETHEE II ile alternatiflerin tam sırası elde edilir.

Ardından Visual PROMETHEE programına veri girişi yapılır ve sonuçlar görüntülenir.²⁰⁶

205 Gül İmamoğlu, “Analitik Ağ Süreci ve Promethee Teknikleri ile Hastane Yer Seçimi: Trabzon Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Mayıs 2015, s.26-27

206 Sezen Nihan Sarısoy, “Promethee Sıralama Yöntemi ile Portföy Oluşturma ve Borsa İstanbul'da 2010-2015 Yılları Arasında Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul, 2019, s.71

2.2.8. PROMETHEE Yönteminin Kullanım Alanları

a. Bilgi Teknolojileri: Bilgi teknolojileri alanında özellikle sıralama amaçlı tercih edilen yöntem PROMETHEE olmaktadır.^{207 208}

b. Denizcilik: PROMETHEE denizcilik alanında problem türü olarak sıralama yaklaşımı tercih edildiğinde oldukça elverişli bir yöntemdir. Ancak hem ülkemizde hem de deniz kıyısı bol olan birçok ülkede kullanımı sınırlıdır.²⁰⁹

c. Doğal Kaynaklar ve Çevre Yönetimi: Çevre kirliliğinin arttığı ve çözüm yöntemlerinin araştırıldığı günümüzde sürekli hâle gelen çözüm çalışmalarının araştırılmasında yoğun olarak tercih edilen yöntemdir.²¹⁰

d. Eğitim: Özellikle sıralama problemlerinde PROMETHEE tercih edilmektedir.²¹¹

e. Enerji: Grafik olarak değişik tercihlerin yapılabilmesi nedeniyle enerji alanında yapılan çalışmalarda yoğun olarak PROMETHEE kullanılmaktadır.²¹²

f. Güvenlik: Güvenlik alanında az da olsa PROMETHEE yönteminin tercih edildiği çalışmalar mevcuttur.^{213 214}

g. İşletme Yönetimi: Ağırlıklı olarak finansal anlamda karar vermek amacıyla ÇKKVY bunlar arasında da PROMETHEE kullanılmaktadır.^{215 216 217}

h. Lojistik ve Tedarik Zinciri: Herhangi bir ürünün ham maddeden müşteriye ulaştığı mamul hâline kadar olan süreci ifade eden tedarik zinciri

207 Ahmet Aytakin, Bilal Saraç, Erhan Orakçı, "ELECTRE ve PROMETHEE'nin Güncel Uygulama Alanları: Bir Alanyazın Taraması"

alphanumeric journal Volume:5, Issue:2, (2017) s:235-236

208 Ömer Faruk Rençber, "İllerin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişmişliklerine Göre Sıralanması: Promethee Yöntemi İle Örnek Uygulama",

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı. 33, s. 293-312, (2018)

209 Ahmet Aytakin, Bilal Saraç, Erhan Orakçı, a.e., s:237

210 a.e., s:237-239

211 a.e., s:239 -240

212 a.e., s:240 -242

213 a.e., s: 242

214 Serpil Ergün Bülbül, Ali Köse, "Türk Sigorta Sektörünün PROMETHEE Yöntemi ile Finansal Performans Analizi", *Marmara Üniversitesi*

İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 38, Sayı 1 (Haziran 2016) s.187-210

215 Ahmet Aytakin, Bilal Saraç, Erhan Orakçı, a.e., s:242-244

216 Ayşegül Şahin, G. Cenk Akkaya, PROMETHEE Sıralama Yöntemi ile Portföy Oluşturma Üzerine Bir Uygulama, *Ekonomi ve Yönetim*

Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2 Sayı: 2 (Aralık 2013) 67-81

217 Haşim Bağcı, Yusuf Esmer, PROMETHEE Yöntemiyle Faktöring Şirketi Seçimi, *BUJSS*, Cilt:9 S:2 (2016) s.116-129

müşterinin istediği anda ürünü elde edebilmesi için gerekli sürecin kontrol edilmesidir. Ucuz işgücünün günümüzde az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha rahat sağlanabilmesi nedeniyle özellikle lojistik ve tedarik zinciri konusunda yoğun çalışmalar yapılmakta bu konuda da ÇKKV yöntemlerinden özellikle de PROMETHEE'den yararlanılmaktadır.^{218 219}

ı. Mühendislik, Üretim, Tasarım, İnşaat, Yapı: PROMETHEE ve ELECTRE'nin yoğun olarak tercih edildiği bu alanlarda özellikle PROMETHEE tercih edilmektedir.²²⁰

j. Sağlık: Günümüzde tıbbi alet seçimi, personel değerlendirilmesi veya seçimi, yatak sayısının belirlenmesi, beslenme ve diyetetik alanda yapılacak çalışmalar gibi sağlık sektörünü ilgilendiren farklı konularda PROMETHEE'den yararlanılmaktadır.²²¹

k. Sürdürülebilirlik: Doğal hayat, doğal hayatın korunması, hava kirliliği, karbon salınımı gibi konulara eğilen sürdürülebilirlik gelecek kuşakların doğal yaşamından çalmadan insanoğlunun günümüzdeki refahını artırmayı ifade etmektedir. Bu amaçla birçok çalışma yapılmaktadır. PROMETHEE de bu çalışmalar esnasında başvurulan yöntemlerin arasında yer almaktadır.^{222 223}

l. Turizm: PROMETHEE, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan birçok ülkede ekonomik anlamda büyüme ve kalkınmanın en önemli kaynaklarından biri olan turizm sektöründe de kullanılan yöntemlerden biridir.²²⁴

2.3. ANALİTİK AĞ PROSESİ

Analitik Ağ Süreci (Analytic Network Process-ANP) veya diğer adıyla Analitik Ağ Prosesi Thomas L. Saaty tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Analitik Ağ

218 Ahmet Aytakin, Bilal Saraç, Erhan Orakçı, a.e., s:244-246

219 Ömer Şeker, Hacı Mehmet Alakaş, Bir Lojistik Firması için Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemleri ile İç Anadolu Bölgesinde Depo Yeri

Seçimi, *The Academic Perspective Procedia*, Volume 2, Issue 3, (2019) s:841-850

220 Ahmet Aytakin, Bilal Saraç, Erhan Orakçı, a.e., s:246-247

221 a.e., s:247-248

222 a.e., s:248-249

223 Mustafa Şeker, *Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının PROMETHEE Yöntemiyle Ölçülmesi: Tüpraş Örneği*, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmış), Bartın 2018

224 Ahmet Aytakin, Bilal Saraç, Erhan Orakçı, a.e., s:250

Süreci, önemi günden güne artan ve kullanımı git gide yaygınlaşan karar destek yöntemlerinden biridir.²²⁵ Analitik Ağ Prosesi, birçok etmen arasındaki ilişkinin dikkate alınmasını gerektiren karar problemlerinin tasarlanmasında kullanılacak ve diğer yöntemlerden daha etkin sonuçlara ulaşılmasını sağlayacak bir yöntemdir.²²⁶ Bu yöntemin diğer çok kriterli karar verme yöntemleri arasında öne çıkan üstünlüğü ise hem kantitatif ve kalitatif veri setlerine uygun olması hem de kriterler ve alternatifler arasındaki bağımlılık ve geri bildirim problemlerinin üstesinden gelmesidir.²²⁷

2.3.1. Analitik Ağ Prosesi Yönteminin Adımları

1. *Adım* – İlk olarak; hedef, ana ve alt kriterler, alternatifler açık bir şekilde ifade edilerek karar problemi tanımlanır.²²⁸

2. *Adım* – Bu aşamada, kriterler arasında varolan etkileşimler tanımlanır, iç, dış bağımlılıklar ilişkilendirilir.²²⁹

3. *Adım* – Üçüncü adımda, kriterler arasında yapılan ikili karşılaştırmalar sonrasında öncelikler vektörü belirlenir.²³⁰

4. *Adım* – Üçüncü aşamada ortaya çıkan karşılaştırma matrislerinin tutarlılığına bakılır. Her matrisin tutarlılık oranı hesaplanır. Bu hesaplamalar sonucunda ortaya çıkan değer 0,10'a eşit veya bundan düşükse ikili karşılaştırmalar tutarlı demektir. Aksi hâlde karşılaştırmalar tekrar gözden geçirilmelidir.²³¹

5. *Adım* – Beşinci adımda Süper Matris oluşturulur. Bu, her bölümü bir sistem içinde bulunan iki faktör arasındaki ilişkiyi gösteren parçalı bir matristir. Kriterlerin birbiri üzerindeki nispi etkisi süper matrisin kuvveti $(2n+1)$ alınarak belirlenir.²³²

225 Nuri Ömürbek, Ali Şimşek, "Analitik Hiyerarşi Süreci ve Analitik Ağ Süreci Yöntemleri ile Online Alışveriş Site Seçimi", *Yönetim ve*

Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı:22 (2014), s:311

226 Mehpere Timor, *Analitik Hiyerarşi Prosesi*, İstanbul-2011, Türkmen Kitabevi, s:18

227 Emrah Önder, Analitik Ağ Süreci, *Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri*, Editör: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder, 1. Baskı, Dora Basım Yayın Dağıtım, 2014, s:75

228 Mehpere Timor, *a.g.e.*, s:19

229 *a.e.*

230 *a.e.*

231 *a.e.*

232 *a.e.*

6. *Adım* – Altıncı ve sonuncu adımda ise alternatif ve kriterlere ait önem derecesi belirlenir. Seçim probleminde en iyi alternatif en yüksek ağırlığa sahip olandır. Ağırlıklandırma probleminde, en yüksek ağırlığa sahip olan kriter, en önemli kriterdir.²³³

2.3.2. Bağımlılık

Analitik Ağ Prosesinde; içsel, dışsal ve geri besleme olmak üzere 3 tür bağımlılıktan söz edilir. Bir kümeye ait düğümlerin diğer kümeye bağlı olması durumunda karar modeli dışsal bağımlılık ilişkisi içermektedir. İki küme arasındaki çift yönlü dışsal bağımlılık geri besleme döngüsü oluşturur. Bir kümenin düğümleri kendi kümeleri içindeki düğümlere bağlıysa da içsel bağımlılık vardır.²³⁴

2.3.3. Etki Matrisi

Analitik ağ sürecinde problem ifade edilip kriter ve seçenekler ortaya konduktan sonra, kriter ve seçenekler ağ yapıda modellenir. Bu modelleme bir hiyerarşiye bağlı olarak düzeylerinin belirlenmesine gerek duyulmadan gerçekleştirilir. Ardından problemde yer alan kriter ve seçenekler arasındaki bağımlılığı gösteren bir matris oluşturulur. Bu matrise *etki matrisi* denir. Bu matris üzerinde kullanılan işaret veya sayılarla birbirini etkileyen elemanlar gösterilir.²³⁵

233 a.e.

234 Emrah Önder, a.g.e, s:77

235 Ali Özdemir, *İşletmelerde Karar Verme Teknikleri 5 ANP*, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3355, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2210

Editör: Hasan Durucasu, Eskişehir, Ocak-2019, s:87

Tablo 2.6: Etki Matrisi

		C_1				C_2				...	C_m			
		e_{11}	e_{12}	...	e_{1n_1}	e_{21}	e_{22}	...	e_{2n_2}	...	e_{m1}	e_{m2}	...	e_{mn_m}
C_1	e_{11}	A_{11}				A_{12}				...	A_{1m}			
	e_{12}													
	...													
	e_{1n_1}													
C_2	e_{21}	A_{21}				A_{22}				...	A_{2m}			
	e_{22}													
	...													
	e_{2n_2}													
...				
C_m	e_{m1}	A_{m1}				A_{m2}				...	A_{mm}			
	e_{m2}													
	...													
	e_{mn_m}													

Ali Özdemir, **İşletmelerde Karar Verme Teknikleri 5 ANP**, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3355, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2210 Editör: Hasan Durucasu, Eskişehir, Ocak-2019, s:87

2.3.4. Süpermatris

Süpermatris, tüm ikili karşılaştırmalarda yapılan lokal öncelik vektörleri bir matris oluşturacak şekilde kolonlara yazılarak elde edilir. Modüler olan bu matrisin önem ağırlıklarını bir noktada sabit hale getirebilmek için $(2n+1)$ kuvveti alınıp sürekli birbiriyle çarpılır ve bu işlem sayılar sabitleninceye kadar devam eder.²³⁶

2.3.5. Limit Süpermatris

Süpermatrisin oluşturulması sonrasında yapılan işlemler sonucunda ortaya çıkan limit matristir. Buradaki değerlerle kriterlerin veya alternatiflerin yeni önem

236 Melek Çetinbaş, "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Excel Uygulamaları", Cilt:4, Sayı:1, 2017, Pamukkale İşletme ve Yönetim Bilişimi Dergisi, s:20

ağırlıkları belirlenmiş olur. En yüksek önem ağırlığına sahip olan alternatif en iyi alternatiftir.²³⁷

2.4. TOPSIS

TOPSIS birçok alternatif arasından en iyisini seçmeye olanak tanıyan bir karar verme yöntemidir. 1981 yılında Hwang ve Yoon tarafından geliştirilmiştir. Yöntemin ismi Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution kelimelerinin baş harflerinden oluşmaktadır.²³⁸

TOPSIS yöntemi; karar problemi alternatiflerini pozitif ve negatif ideal çözüme olan uzaklıklarını ele alarak derecelendirir. Pozitif ideal çözümde, fayda kriteri maksimize edilip maliyet kriteri minimize edilirken; negatif ideal çözümde, fayda kriteri minimize edilip maliyet kriteri maksimize edilmektedir.²³⁹

TOPSIS yönteminde sonuca 6 adımda ulaşılır. Birinci adımda karar matrisi oluşturulur. İkinci adımda karar matrisindeki her bir kriterle ait sayısal değerlerin kareleri toplanıp kare kökü alınır böylece normalize edilmiş matris meydana getirilir.²⁴⁰ Üçüncü adımda; kriterler, ağırlıklarının toplamı 1 olacak şekilde ağırlıklandırıldıktan sonra, bu ağırlıklarla normalize edilmiş karar matrisi çarpılır, bunun sonucunda da ağırlıklı karar matrisi elde edilir. Dördüncü adımda ağırlıklandırılmış matristeki her bir sütundaki maksimum ve minimum değerler tespit edilerek pozitif ideal ve negatif ideal noktalar bulunur. Beşinci adımda maksimum ideal ve minimum ideal noktaya olan uzaklıklar belirlenir. Altıncı adımda ise alternatifler sıralanır.²⁴¹

237 a.e.

238 Muhlis Özdemir, TOPSIS, **Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**, Editör: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder, Dora Basım-Yayın Dağıtım, 2014, s:134

239 Murat Gök, G20 Ülkelerinin Enerji Göstergeleri Açısından Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri ile Sıralanması, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara-2015, s:43-44

240 Melek Çetinbaş, a.g.e., s:14

241 Enver Çakın, Aslı Özdemir, "Bölgesel Gelişmişlikte Ar-Ge ve İnovasyonun Rolü: Dematel Tabanlı Analitik Ağ Süreci (DANP) ve TOPSIS Yöntemleri ile Bölgearası Bir Analiz", Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Online Yayın Tarihi: 30.06.2015

Cilt:30, Sayı:1, Yıl:2015, s:127-129

2.5. VIKOR

VIKOR (Vise Kriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) yöntemi, çok kriterli karmaşık sistemlerin optimizasyonu için geliştirilmiş bir teknik olup bu teknik sayesinde uzlaşık çözüm sağlanır. VIKOR birbiri ile çelişen kriterler olması durumunda seçim ve sıralama yapmayı sağlar.²⁴²

Bu yöntemin uygulanması durumunda öncelikle en iyi ve en kötü kriter değerleri belirlenir. Ardından normalizasyon işlemi yapıp normalizasyon matrisi oluşturulur. Bir sonraki adımda normalize karar matrisinin ağırlıklandırılması gerçekleştirilir. Dördüncü adım S_i ve R_i değerlerinin hesaplanmasıdır. S_i ve R_i değerleri sırasıyla i . alternatif için ortalama ve en kötü grup skorlarını gösterir. Bu işlemin ardından Q değeri hesaplanır. Son aşamadaysa alternatifler sıralanarak koşullar denetlenir.²⁴³

2.6. ELECTRE

ELECTRE (Elimination and Choice Translating Reality English) çoklu karar verme yöntemi ilk kez 1966 yılında Beneyoun tarafından ortaya atılmıştır. Her bir değerlendirme faktörü için alternatif karar noktaları arasında ikili üstünlük kıyaslamalarına dayanan ELECTRE tekniği sayesinde karar verici; karar verme sürecine birçok nicel ve nitel kriteri katabilir, kriterleri amacına uygun biçimde ağırlıklandırabilir, kriterlerin verimlilik derecesini seçebilir ve ortaya çıkan ağırlıkları toplayarak en uygun alternatifi belirleyebilir.²⁴⁴

242 Sultan Kuzu, VIKOR, **Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**, Editör: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder, Dora Basım-Yayın Dağıtım,

2014, s:117

243 a.e., s:120-123

244 Filiz Ersöz, Mehmet Kabak, "Savunma Sanayi Uygulamalarında Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Literatür Araştırması", 2010, s:111,

(<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/180284>, 06.01.2021)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHP VE PROMETHEE YÖNTEMLERİ İLE YAYINEVİ SEÇİMİ

Bu çalışmada, yazarların yayınevi seçimi ele alınmıştır. Öncelikle faaliyet hâlinde olan ve piyasanın önde gelen 15 yayınevi belirlenmiştir. Ardından yayınevi camiasında –yazar, yayınevi sahibi, genel yayın yönetmeni, yayın yönetmeni, editör, çevirmen gibi– çeşitli görevlerde bulunan birçok kişiyle yapılan görüşmeler sonucunda temel kriterler belirlenmiştir. Görüşmelerin ardından belirlenen kriterler ve 15 yayıneviyle ilgili 2 farklı anket düzenlenmiş ankete katılan yazarların seçimi sonucunda 17 kıstas ve 10 yayınevi sıralamaya tabi tutulmuştur.

Bu çalışmada Analitik Hiyerarşi Yöntemi'nin tercih edilme sebebi; karmaşık karar verme problemlerinin hiyerarşik olarak modellenip parçalara ayrılarak ikili karşılaştırmalar haline dönüştürülmesini mümkün kılmasıdır. Ayrıca AHP, sadece en uygun alternatifin seçilmesi hususunda yardım etmeyip yapılan seçime hangi kriterin ne ölçüde katkı sağladığını da gösterdiğinden²⁴⁵ amaca en uygun yöntem olduğu saptanmıştır. AHP yardımıyla yapılacak hesaplamaların görsel olarak yansıtılması amacıyla PROMETHEE yönteminden yararlanılmış, problemde yer alan değerlendirme kriterlerinin bazılarının yüksek bazılarının düşük olması istendiğinden ve bu tarz zıt yapıdaki ölçütlerin bir arada incelenebilmesi PROMETHEE yöntemi ile mümkün olduğundan dolayı bu yöntemin kullanılması uygun görülmüştür.²⁴⁶

Bu bölümde, AHP ve PROMETHEE yöntemleri kullanılarak yapılan uygulamanın aşamaları ve nasıl kullanıldıkları açıklanacaktır.

3.1. AHP MODELİNE İLİŞKİN ADIMLAR

Bu bölüm Analitik Hiyerarşi Prosesi metodunun basamaklarını içermektedir. Yazarların yayınevi seçimi yaparken ön planda tuttıkları kıstaslar ve yayınevleri için verdikleri puanlamadan yola çıkılarak AHP metodu ile en uygun seçenek tespit edilmiştir.

245 İbrahim Çil, **Karar Analizi**, Endüstri Mühendisliği Lisans Programı, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Endüstri

Mühendisliği Lisans Programı, s.248 12.01.2021,

246 Nihan Özgüven Tayfun, "Perakendecilikte Müşterilerle İletişim Yönteminin Seçimi: Promethee Karar Tekniği ile Bir Uygulama", Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Bölümü, **YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. VIII, No. 2, (Ekim 2015) S:167

3.1.1. Problemin Tanımlanması

İlk aşamada kriter ağırlıkları belirlenmiştir.

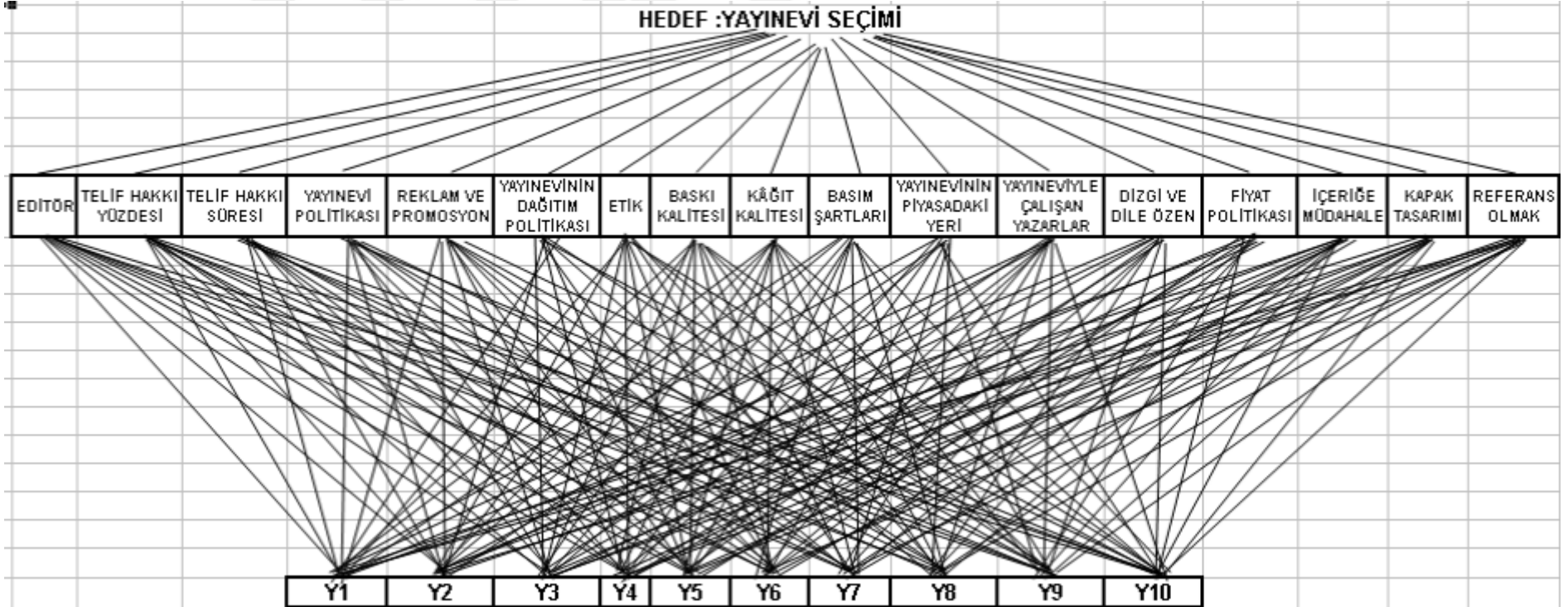
3.1.2. Seçeneklerin Belirlenmesi

Yayıncılık sektöründe belli bir konuma sahip, kitap satışı ve tanınırlığı açısından piyasanın önde gelen veya iyi tanınan firmalarının yer aldığı seçenekler grubu belirlenmiştir. Yayınevleri, isimleri saklı tutularak Y1, Y2, Y3... Y10 şeklinde adlandırılarak listeye dâhil edilmiştir.

3.1.3. Yazarların Yayınevi Seçme Kriterlerinin Belirlenmesi

Herkesin eğer seçme şansı varsa; çalışmak istediği ekip ve/veya firma konusunda birtakım sınırları ve öncelikleri vardır. Bir yazar da elinden geldiğince uyum sağlayabileceği ve ziyadesiyle verim alabileceği, kendisine maddi ve/veya manevi en fazla katkıyı sunacak ekiple çalışmayı tercih edecektir. Buradan yola çıkılarak çalışma kapsamında yayınevi seçiminde yazarlar tarafından göz önünde bulundurulmuş 17 kriter belirlenmiştir. Kriterler; yazarlar, yayınevi sahipleri, yayınevi yönetmenleri ve editörlerle yapılan söyleşiler sonunda onların görüşlerinden yola çıkılarak yazarların eserini teslim etmeyi kabul edeceği firmayı seçerken göz önünde bulunduracağı başlıca kriterler belirlenmiştir.

Şekil 3.1: Yazarların Yayınevi Seçme Kriterleri

3.1.3.1. Editör

Bir yazar için çalıştığı editör ve/veya yayın yönetmeni, yayınevi seçiminde oldukça önemlidir. Yazar; güvendiği, kendisiyle uyumlu, sürekli çalıştığı ve sevdiği biri ile çalışmak isteyebilir. Arkasında hatalarını görüp örtbas edebilen birinin olması rahatlatıcıdır. Bazı yayınevlerinde editör her tür sorumluluğu üstlenirken bazılarında tüm bu işlerle yayın yönetmeni uğraşır. Yazar, hangisi kendisi için daha avantajlıysa onu tercih edecektir. Sonuçta çalışacağı kişinin muhatap olunabilen, arandığında bulunabilen biri olması önemlidir. Emek verecek ve sürece tam anlamıyla çok uzasa dahi katlanacak bir editör veya yayın yönetmeni yazarı mutlu edecektir. Belki Elif Şafak Aşk'ı yayımlatmadan önce elden geçiren editörün veya yayın yönetmeninin tarihî bilgisi biraz daha derin olsaydı kitapta 13. yy.'da Osmanlı topraklarında Mevlevilere domates soydurulmasına karşı çıkardı. Zira domates Amerika'nın keşfinden -1492 yılından- sonra dünyaya yayılmıştır.²⁴⁷ Anadolu ise ilk kez 18. yy. sonlarında domatesle frenk patlıcanı adıyla tanışmış.²⁴⁸ Elbette bunun bir roman olduğu ve romanda her şeyin tarihe uygun ve gerçek olmayabileceği savı üzerinde durulabilir ancak eser tarihî bir roman olarak sunuluyorsa bu ve benzeri ayrıntılar önem kazanmaktadır. Böyle bir ayrıntı da kitabı gözden geçiren son kişi olduğu düşünülürse editörün gözünden kaçmamalıdır.

3.1.3.2. Telif Hakkı Yüzdesi

Telif hakkı yüzdesi, yazar için önemli bir kriter hatta bazı yazarlar için en önemli kriterdir. Ancak yazarlar ve yayınevi sahipleriyle yapılan görüşmeler sonrasında çoğu eserde telif hakkının neredeyse yüzde 70 kadarını yazarların karşıladığı saptanmıştır. "Kitabınız basıldı, buyurun yüzdeniz bu." diyen yayınevi ve bu şartlar doğrultusunda üreten veya yayınevlerinin böyle bir yaklaşımla kitabını bastığı yazar da fazla değildir. Elbette çok satanlar arasında yer alan bir yazar, alacağı telif hakkı yüzdesini ve diğer şartları kendi belirleme şansına sahip olabilmektedir. Hatta daha kitabını yazmaya başlamadan belli bir yüzde alan yazarlar

254 <https://www.britannica.com/plant/tomato>, 06.01.2021

255 Kazım, Abak, "Türkiye'de Domatesin Dünü Bugünü ve Yarını", TÜRKTOB Dergi s.8-13, (Çevrimiçi)

https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi17/TTOB_Dergi17_WEB-8_13.pdf, 06.01.2021

da vardır. Buna karşın birçok yazar da konsinye satış gibi kitabı satıldıkça yüzdesini almaktadır.

3.1.3.3. Telif Hakkı Süresi

Telif hakkı süresi özellikle hayatını yazarlıkla idame ettiren yazarlar açısından çok önemlidir. Çünkü tanınan ve belirli bir okuyucu kitlesine sahip bir yazar telif hakkı dışında transfer ücreti alarak başka bir yayıneviyle anlaşmak isteyebilir. Ancak bunun için telif hakkı süresini doldurması gerekir. Bu süre yayıncılar tarafından – özellikle ilk kez eseri basılan yazarlar için– en az 5 yıl olarak belirlenmiştir. Sonuçta yayınevleri, yazarı tanıtmak amacıyla harcadıkları emeğin boşa gitmesini istememektedir.

3.1.3.4. Yayınevi Politikası

Bazı yazarlar için çalıştığı yayınevinin politikası çok önemlidir. Çünkü kitabının daha geniş kitlelerce duyulması, reklam ve promosyon çalışmalarının yanında yayınevini takip eden kitleyle uyuşmasına da bağlıdır. Yayınevinin ağırlıklı kitap türü, belirli bir okuyucu kitlesi oluşturmuştur. Yazar ve eseri veyahut eserleri bu çemberin dışındaysa yazarın dolayısıyla eserin kendini tanıtması zor olmaktadır. Elbette yazarın katılabileceği kitap fuarları ve imza günleri de tüm bu tanıtım çalışmalarının arasında yer almaktadır. Özellikle imza günleri ne kadar çok olursa yazar için o denli faydalıdır.

3.1.3.5. Reklam ve Promosyon

Reklam ve promosyonun kitap satışına etkisi yadsınamaz. Eğer basılan eserin reklamı yapılmazsa yazar çok ünlü dahi olsa satışı belli bir sayıyı geçmeyecektir. Bu nedenle kitaba ayrılan reklam bütçesi önemlidir. Bazen bazı yayınevleri reklam giderini yazarların üstlenmesini isteyebilir bazen de bu gideri paylaşmak isteyebilir. Bu durumda kitabının reklam ve promosyonunu üstlenemeyecek bir yazar, bu konudaki çalışmaları yaygın ve etkili bir yayınevini tercih edecektir. Çünkü yayınevinin reklam ve promosyon için ayırdığı bütçe; yazar ve kitabı için önemli bir yere sahiptir.

3.1.3.6. Yayınevinin Dağıtım Politikası

Yazar için yayınevinin dağıtım politikası da önemlidir. Eser tanınır ama okuyucu ulaşamazsa satılamaz. Elbette okuyucu eseri hiç duymamış da olabilir ama yayınevinin dağıtım ağı iyiyse ve eser her yere ulaştırılabiliyorsa duyulmasa dahi satışı yeterli olacaktır. Bu nedenle yayınevinin ulaşım ağı yazar için önemlidir.

3.1.3.7. Etik

Etik de yazarlar için önemli bir kriterdir. Her şeyin ötesinde yazar bu kıstası kendi çıkarı için de ön planda tutabilir. Bir süre önce Sel Yayınları'nda yaşanan farklı bandrol uygulaması çok büyük bir tepkiye neden olmuş ve iş yönetim kurulu üyelerinin istifasına kadar gitmiştir.^{249 250}

3.1.3.8. Baskı Kalitesi

Bazı eserlerin baskı kalitesi içeriği nedeniyle çok önemli olabilir. Bu durumda yazar kitabın içeriğine uygun baskı isteyecektir. Örneğin ağırlıklı olarak manzara fotoğraflarının yer aldığı bir kitabın siyah-beyaz basılması yazarı için rahatsız edici olabilir. Ancak kaliteli basılması gereken böyle bir eser de yayınevine ekstra maliyet getirecektir. Elbette yazar emeğinin en güzel biçimde sunulmasını ister ancak her yayınevi böyle bir yükü kaldırmayı göze alamayabilir. Sonuçta teknik konularda siparişi veren yayıncıdır.

3.1.3.9. Kâğıt Kalitesi

Yazarın en önemli tercihleri arasında olmasa da bir eser için kâğıt kalitesi de önemlidir. Tabii kitabın maliyetini artırıcı bir unsur olduğundan –özellikle de son birkaç yıldır baskı için kullanılan tüm kâğıdın ithal edildiği ve fiyatının dövize endeksli olduğu düşünülürse– yayınevinin dikkatli yaklaştığı kıstaslardan biridir. Oysa kaliteli bir kâğıda basılmış bir eser her zaman okuyucu için cezbedici olmuştur. Ayrıca elbette içinde çeşitli sanat eserlerinin fotoğraflarının yer aldığı (gravür, resim, heykel,

256 <https://www.selyayincilik.com/duyuru/kamuoyuna-duyuru-75>, 06.01.2021

257 Cumhuriyet Gazetesi, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultur-sanat/1321449/sel-yayincilikta-bandrol-skandali.html>, 06.01.2021

fotoğraf vs.) kitapların kâğıt seçimi daha özenli yapılmalıdır. Böyle bir durumda kâğıt kalitesi birçok unsurun önüne geçmektedir.

3.1.3.10. Basım Şartları

Basım şartları da yazar için önemlidir. Özellikle henüz kendini ispat etmemiş yazarlar bazı durumlarda baskı maliyetini ödeyerek kendi kitabını bastırmak zorunda kalabilmektedir. Parasını veren yazarın kitabını basan yayınevleri de vardır. Hatta kendini ispat etmiş, birkaç eseri basılmış yazarlar bile bazen yeni eserinin baskı maliyetini üstlenmek zorunda kalabilmektedir. Elbette bütçesi kısıtlı bir yazar bu duruma mesafeli yaklaşacaktır. Ayrıca kitabını sadece hizmet amaçlı olarak ortaya koyan bir yazar da böyle bir maliyeti üstlenmeyi göze alamayabilir. Örneğin sözlüklerin büyük bir çoğunluğu hem yazar hem yayınevi açısından büyük özverilerde bulunularak basılmaktadır.

3.1.3.11. Yayınevinin Piyasadaki Yeri

Yayınevinin piyasadaki yeri de yazar için önemlidir. Eserinin prestijli bir yayınevinden çıkması çoğu yazar için gurur kaynağıdır. Ancak bazen fazla tanınmayan bir yayınevinin en popüler yazarı olmak da bir tercih olabilir yazar için. Böylece yayınevini sürükleyen yazar olarak her tür çalışmasının basımını garantiye alabilir.

3.1.3.12. Yayıneviyle Çalışan Yazarlar

Yazarlar yayıneviyle çalışan diğer yazarları da seçeneklerinin bir parçası olarak görebilirler. Eserlerinin, öncelikle sevdiği yazarların olduğu bir yayınevi tarafından basılmasını isteyebilirler. Örneğin Erol Hızarcı ilk eserini, ustası olarak nitelendirdiği Bilge Karasu'nun eserlerini bastığı için Metis Yayınlarına götürmüş ve ilk kitabı *Toprakaltı Sarayları* bu yayınevi tarafından basılmıştır.

3.1.3.13. Dizgi ve Dile Özen

Dizgi ve dile özen birçok yazarın önemle üzerinde durduğu unsurlar arasındadır. Dizgi hataları, dipnotların unutulması veya kaydırılması, dizgi esnasında

yapılan dil hataları yazarı rahatsız edebilir. Özellikle dil konusunda veya başvuru niteliğinde eserler veren bir yazar için bu durum son derece önemlidir. Seçme şansı olan bir yazar bu konuda duyarlı yayınevlerini tercih edecektir.

3.1.3.14. Yayınevinin Fiyat Politikası

Yayınevinin fiyat politikası yazar için önemlidir. Kitabın fiyatı yükseldikçe satışının azalacağı düşünülduğünden, yayınevi kitap fiyatını ne kadar düşük tutarsa yazar için o kadar iyidir. Elbette bu durumda yazarın alacağı telif düşecektir ancak ulaşacağı okuyucu sayısı artacaktır. Bu biraz da hangi durumun tercih edildiğine bağlıdır.

3.1.3.15. İçeriğe Müdahale

İçeriğe müdahale birçok yazar için en önemli konulardan biridir. Her yazar emeğine, **belirli bir bilgi birikimi dâhilinde** müdahale edilmesini ister. Eğer müdahale pozitif bir etki sağlayacaksa bir sakıncası yoktur. Nitekim yazar bu duruma itiraz etmez hatta destekler. Oysa müdahale, içeriği sarsacak nitelikteyse yazar rahatsız olur. Daha da ileri gidip çok istediği hâlde kitabının basımından bile vazgeçebilir. Faik Baysal'ın 1944 yılında büyük bir bölümü sansürlenerek ilk basımı gerçekleştirilen *Sarduvan* adlı eseri bunun için iyi bir örnektir. Eserin tamamı ilk kez 1993 yılında Can Yayınları tarafından basılmıştır.²⁵¹

Metne müdahale sadece içerik değil, dil üzerinden de olabilir. Örneğin bazı yayınevlerinde eski kelimeler yeni kelimelerle değiştirilmektedir. Bu durumda müdahalenin ilkeyle mi kuralla mı yapıldığı önemlidir. Böyle bir kısıtlamada eğer söz konusu olan belirli bir yüzyılı temsil eden bir roman kahramanının konuşmasıysa bu durum dramaturjik yapı düşünülduğünde yazarı rahatsız edecektir. Ancak bu tür bir müdahale, sıradan kurallar dâhilinde değil de belirli ilkeler doğrultusunda gerçekleştiriliyorsa yazarın bu durumu kanıksaması daha kolaydır. Yazar kendisine yapılan açıklamayı yeterli bulursa bu durumu eserine bir katkı olarak düşünecektir.

258 <https://canyayinlari.com/kitapdetay/turk-edebiyati/roman/faik-baysal/sarduvan/15977/>, 06.01.2021

3.1.3.16. Kapak Tasarımı

Günümüzde kitapların içeriği kadar kapak tasarımı da önemsenmektedir. Görselliğin her durumda ön plana çıktığı günümüzde kitaplar da öncelikle dış görünüşü itibarıyla değerlendirilmektedir. Çünkü okuyucu bazen bazı eserleri kapak tasarımına vurulup almaktadır. Bazen de içeriğini bilmediği bir eseri kapağı ilgisini çekmediği için önemsememektedir. Bunun en çarpıcı ve uç örneği Elif Şafak'ın 2009 yılında basılan *Aşk* adlı eserinde yaşanmıştır. Kapak tasarımı pembe olan eserin erkek okuyucuların tepkisi üzerine gri kapaklı olarak tekrar basımı yapılmıştır.

3.1.3.17. Referans Olmak

Yazar referans olmak istiyorsa yayınevi tercihinde öncülleri farklı olacaktır. Örneğin ezoterik konularda eser veren biri Hermes Yayınevini tercih edebilir. İnsan hakları konusunda eser veren bir yazarın çalacağı ilk kapıysa İletişim Yayınları olacaktır. Veganlık, veganlar, iklim değişimi, doğayı koruma hakkında yazan biriysen Yeni İnsan Yayınevini tercih edebilir.

3.1.4. Yayınevi Seçiminde Kullanılacak Kriterlerin ve Ankete Dâhil Edilen Yayınevlerinin Ağırlıklarının Belirlenmesi

Kriterlerin ve ankete dâhil edilecek yayınevlerinin belirlenmesinin ardından önem derecelerinin belirlenmesi için bir anket uygulaması yapılmıştır. Sonrasında AHP modeli kurularak, ikili karşılaştırmalar vasıtasıyla kriter ağırlıkları belirlenmiştir. Yapılan araştırmada verilerin toplanması 10 yazara dağıtılan anketin doldurulması sonucunda sağlanmıştır.

Anket, bir yazarın çalıştığı yayınevini tercih etme sebepleri nelerdir sorusundan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Aynı şekilde yazarlar yayınevleri için de puanlandırma yapmış ve yayınevleri de yapılan puanlandırma sonucunda AHP yöntemi kullanılarak sıralanmıştır. İlk anket formu, 17 kriterin önem derecesine göre ikili karşılaştırmalar yapılmasına imkân sağlayan 136 sorudan ikincisi ise 10 yayınevi değerlendirmeye alındığından 45 sorudan meydana gelmiştir. Karşılaştırmada Tablo 3.1'deki önem derecelerinden yararlanılmıştır. Toplam 10 anket dağıtılmış olup, hepsi hesaplama dâhil edilebilecek şekilde cevaplandırılmıştır.

Tablo 3.1: Standart Tercih Tablosu

STANDART TERCİH TABLOSU

<u>Önem Değerleri</u>	<u>Değer Tanımları</u>
1	Eşit Önemde
3	Biraz Daha Önemli (Az Üstünlük)
5	Oldukça Önemli (Fazla Üstünlük)
7	Çok Önemli (Çok Üstünlük)
9	Son Derece Önemli (Kesin Üstünlük)
2, 4, 6 ve 8	Ara Değerler (Uzlaşma Değerleri)

T.L. Saaty, "How to make a decision: The Analytic Hierarchy Process", European Journal of Operational Research, Vol: 54

3.1.5. Anketi Cevaplayacak Kesimin Belirlenmesi

Anketi cevaplayanlar her hâlükârda yazarlık tecrübesi olan kişilerdir. Verilen oylar listelendikten sonra karşılaştırılan her kriterin geometrik ortalaması alınmıştır. Alınan geometrik ortalamalarla karşılaştırma matrisi oluşturulmuştur.

3.1.6. Öncelikler Vektörü ve Uyum Oranının Saptanması

Bu aşamada hem yayınevleri hem de yazarların yayınevi seçiminde göz önünde bulundurduğu kıstaslar için ayrı ayrı ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmuştur. Karşılaştırma matrisleri anket sonrasında ortaya çıkan değerlerin geometrik ortalaması alınarak gerçekleştirilmiştir.

3.1.6.1. Kriterler İçin Öncelikler Vektörü Uyum Oranının Hesaplanması

Geometrik ortalaması alınan değerler, karşılaştırmalar matrisinde yerleştirildikten sonra (Tablo 3.2) her sütunun toplamı alınmıştır. Ardından her bir değer, sütun toplamına bölünerek Tablo 3.3'te görülen normalize edilmiş matris oluşturulmuştur.

Tablo 3.2: Kriterler İçin İkili Karşılaştırmalar Matrisi

	EDİTÖR	TELİF HAKKI YÜZDESİ	TELİF HAKKI SÜRESİ	YAYINEVİ POLİTİKASI	REKLAM VE PROMOSYON	YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	ETİK	BASKI KALİTESİ	KÂĞIT KALİTESİ	BASIM ŞARTLARI	YAYINEVİNİN PİYASADAKİ YERİ	YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	DİZGİ VE DİLE ÖZEN	FİYAT POLİTİKASI	İÇERİĞE MÜDAHALE	KAPAK TASARIMI	REFERANS OLMAK
EDİTÖR	1,0000	0,9819	1,6693	1,3597	2,8213	1,9308	2,5706	1,6265	2,0461	1,2192	0,9964	1,9512	2,9265	4,4163	2,3032	1,8631	2,8471
TELİF HAKKI YÜZDESİ	1,0184	1,0000	1,8882	1,4555	2,1778	2,1402	2,6489	1,7504	2,2009	1,6612	1,1885	2,0939	2,4595	5,1187	2,6812	1,6030	3,3728
TELİF HAKKI SÜRESİ	0,5991	0,5296	1,0000	1,0748	1,4633	1,3580	1,7617	1,0960	1,4727	0,9330	0,6719	1,1885	1,4633	3,4685	1,5499	1,0494	2,4754
YAYINEVİ POLİTİKASI	0,7355	0,6871	0,9304	1,0000	1,6325	1,1561	2,4052	1,2089	1,6174	0,9630	0,6003	1,1623	1,6505	3,4641	1,5157	1,2717	1,8228
REKLAM VE PROMOSYON	0,3544	0,4592	0,6834	0,6126	1,0000	0,9022	1,2337	0,6711	0,9716	0,5551	0,4621	0,8123	1,0134	2,5601	0,9143	0,9456	2,0107
YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	0,5179	0,4673	0,7364	0,8650	1,1084	1,0000	1,4292	0,8363	1,2605	0,7381	0,6012	1,0503	1,3830	2,8471	1,3597	1,0213	1,9433
ETİK	0,3890	0,3775	0,5676	0,4158	0,8106	0,6997	1,0000	0,6196	0,8340	0,5473	0,3138	0,6418	0,7762	1,8103	0,8326	0,7071	1,3057
BASKI KALİTESİ	0,6148	0,5713	0,9124	0,8272	1,4902	1,1957	1,6141	1,0000	1,8131	0,9062	0,6221	1,1671	1,2615	3,5323	1,5412	1,5720	2,5405
KÂĞIT KALİTESİ	0,4887	0,4544	0,6790	0,6183	1,0292	0,7933	1,1991	0,5515	1,0000	0,5911	0,4705	0,8417	0,8377	2,2938	1,1789	0,9716	1,8882
BASIM ŞARTLARI	0,8202	0,6020	1,0718	1,0385	1,8015	1,3548	1,8272	1,1035	1,6917	1,0000	0,7008	1,4585	1,2904	3,0072	1,3608	1,4269	2,2826
YAYINEVİNİN PİYASADAKİ YERİ	1,0036	0,8414	1,4883	1,6658	2,1638	1,6632	3,1867	1,6075	2,1255	1,4269	1,0000	2,1074	2,4170	4,8852	2,2179	1,8103	2,9818
YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	0,5125	0,4776	0,8414	0,8604	1,2311	0,9521	1,5582	0,8569	1,1880	0,6856	0,4745	1,0000	1,2738	2,6179	1,1031	0,8866	1,6680
DİZGİ VE DİLE ÖZEN	0,3417	0,4066	0,6834	0,6059	0,9867	0,7231	1,2884	0,7927	1,1938	0,7750	0,4137	0,7850	1,0000	2,4464	1,0605	0,9162	1,6399
FİYAT POLİTİKASI	0,2264	0,1954	0,2883	0,2887	0,3906	0,3512	0,5524	0,2831	0,4360	0,3325	0,2047	0,3820	0,4088	1,0000	0,5431	0,4198	0,8513
İÇERİĞE MÜDAHALE	0,4342	0,3730	0,6452	0,6598	1,0937	0,7355	1,2011	0,6489	0,8482	0,7348	0,4509	0,9066	0,9429	1,8413	1,0000	0,7345	1,1779
KAPAK TASARIMI	0,5367	0,6238	0,9529	0,7864	1,0576	0,9791	1,4142	0,6361	1,0292	0,7008	0,5524	1,1279	1,0915	2,3820	1,3614	1,0000	2,1689
REFERANS OLMAK	0,3512	0,2965	0,4040	0,5486	0,4973	0,5146	0,7659	0,3936	0,5296	0,4381	0,3354	0,5995	0,6098	1,1746	0,8489	0,4611	1,0000
TOPLAM	9,9444	9,3444	15,4420	14,6827	22,7556	18,4496	27,6566	15,6825	22,2584	14,2080	10,0593	19,2760	22,8058	48,8659	23,3724	18,6602	33,9770

Kriterler için İkili Karşılaştırmalar Matrisi'ndeki her değer yine aynı matristeki sütun toplamına bölünerek aşağıdaki Normalize Edilmiş Kriterler Matrisi oluşturulmuştur.

Tablo 3.3: Normalize Edilmiş Kriterler Matrisi

	EDITÖR	TELİF HAKKI YÜZDESİ	TELİF HAKKI SÜRESİ	YAYINEVİ POLİTİKASI	REKLAM VE PROMOSYON	YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	ETİK	BASKI KALİTESİ	KÂĞIT KALİTESİ	BASIM ŞARTLARI	YAYINEVİNİN PİYASADAKİ YERİ	YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	DİZGİ VE DİLE ÖZEN	FIYAT POLİTİKASI	İÇERİDE MÜDAHALE	KAPAK TASARIMI	REFERANS OLMAK
EDITÖR	0,1006	0,1051	0,1081	0,0926	0,1240	0,1047	0,0929	0,1037	0,0919	0,0858	0,0991	0,1012	0,1283	0,0904	0,0985	0,0998	0,0838
TELİF HAKKI YÜZDESİ	0,1024	0,1070	0,1223	0,0991	0,0957	0,1160	0,0958	0,1116	0,0989	0,1169	0,1182	0,1086	0,1078	0,1047	0,1147	0,0859	0,0993
TELİF HAKKI SÜRESİ	0,0602	0,0567	0,0648	0,0732	0,0643	0,0736	0,0637	0,0699	0,0662	0,0657	0,0668	0,0617	0,0642	0,0710	0,0663	0,0562	0,0729
YAYINEVİ POLİTİKASI	0,0740	0,0735	0,0603	0,0681	0,0717	0,0627	0,0870	0,0771	0,0727	0,0678	0,0597	0,0603	0,0724	0,0709	0,0649	0,0681	0,0536
REKLAM VE PROMOSYON	0,0356	0,0491	0,0443	0,0417	0,0439	0,0489	0,0446	0,0428	0,0437	0,0391	0,0459	0,0421	0,0444	0,0524	0,0391	0,0507	0,0592
YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	0,0521	0,0500	0,0477	0,0589	0,0487	0,0542	0,0517	0,0533	0,0566	0,0520	0,0598	0,0545	0,0606	0,0583	0,0582	0,0547	0,0572
ETİK	0,0391	0,0404	0,0368	0,0283	0,0356	0,0379	0,0362	0,0395	0,0375	0,0385	0,0312	0,0333	0,0340	0,0370	0,0356	0,0379	0,0384
BASKI KALİTESİ	0,0618	0,0611	0,0591	0,0563	0,0655	0,0648	0,0584	0,0638	0,0815	0,0638	0,0618	0,0605	0,0553	0,0723	0,0659	0,0842	0,0748
KÂĞIT KALİTESİ	0,0491	0,0486	0,0440	0,0421	0,0452	0,0430	0,0434	0,0352	0,0449	0,0416	0,0468	0,0437	0,0367	0,0469	0,0504	0,0521	0,0556
BASIM ŞARTLARI	0,0825	0,0644	0,0694	0,0707	0,0792	0,0734	0,0661	0,0704	0,0760	0,0704	0,0697	0,0757	0,0566	0,0615	0,0582	0,0765	0,0672
YAYINEVİNİN PİYASADAKİ YERİ	0,1009	0,0900	0,0964	0,1135	0,0951	0,0901	0,1152	0,1025	0,0955	0,1004	0,0994	0,1093	0,1060	0,1000	0,0949	0,0970	0,0878
YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	0,0515	0,0511	0,0545	0,0586	0,0541	0,0516	0,0563	0,0546	0,0534	0,0483	0,0472	0,0519	0,0559	0,0536	0,0472	0,0475	0,0491
DİZGİ VE DİLE ÖZEN	0,0344	0,0435	0,0443	0,0413	0,0434	0,0392	0,0466	0,0505	0,0536	0,0545	0,0411	0,0407	0,0438	0,0501	0,0454	0,0491	0,0483
FIYAT POLİTİKASI	0,0228	0,0209	0,0187	0,0197	0,0172	0,0190	0,0200	0,0181	0,0196	0,0234	0,0203	0,0198	0,0179	0,0205	0,0232	0,0225	0,0251
İÇERİDE MÜDAHALE	0,0437	0,0399	0,0418	0,0449	0,0481	0,0399	0,0434	0,0414	0,0381	0,0517	0,0448	0,0470	0,0413	0,0377	0,0428	0,0394	0,0347
KAPAK TASARIMI	0,0540	0,0668	0,0617	0,0536	0,0465	0,0531	0,0511	0,0406	0,0462	0,0493	0,0549	0,0585	0,0479	0,0487	0,0582	0,0536	0,0638
REFERANS OLMAK	0,0353	0,0317	0,0262	0,0374	0,0219	0,0279	0,0277	0,0251	0,0238	0,0308	0,0333	0,0311	0,0267	0,0240	0,0363	0,0247	0,0294

Normalize Edilmiş Matris'te her bir satırın ortalaması alınmış bunun sonucunda Öncelikler Vektörü hesaplanmıştır. Böylece Tablo 3.4'te görülen Kriter Ağırlıkları bir başka deyişle Öncelikler Vektörü hesaplanmıştır.

Tablo 3.4: Değerlendirmede Kullanılan Kriterler ve Ağırlıkları (Öncelikler Vektörü)

KRİTERLER	ÖNCELİKLER VEKTÖRÜ
EDİTÖR	0,1006
TELİF HAKKI YÜZDESİ	0,1062
TELİF HAKKI SÜRESİ	0,0657
YAYINEVİ POLİTİKASI	0,0685
REKLAM VE PROMOSYON	0,0452
YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	0,0546
ETİK	0,0363
BASKI KALİTESİ	0,0654
KÂĞIT KALİTESİ	0,0453
BASIM ŞARTLARI	0,0699
YAYINEVİNİN PİYASADAKİ YERİ	0,0997
YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	0,0521
DİZGİ VE DİLE ÖZEN	0,0453
FİYAT POLİTİKASI	0,0205
İÇERİĞE MÜDAHALE	0,0424
KAPAK TASARIMI	0,0534
REFERANS OLMAK	0,0290

Öncelikler Vektörü hesaplandıktan sonra tutarlılık analizinin yapılması için karşılaştırma matrisindeki her değer bu vektördeki değerlerle çarpılarak aşağıda görülen Tüm Öncelikler Matrisi elde edilmiştir.

Tablo 3.5: Tüm Öncelikler Matrisi

	EDITÖR	TELİF HAKKI YÜZDESİ	TELİF HAKKI SÜRESİ	YAYINEVİ POLİTİKASI	REKLAM VE PROMOSYON	YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	ETİK	BASKI KALİTESİ	KÂĞIT KALİTESİ	BASIM ŞARTLARI	YAYINEVİNİN PIYASADAKİ YERİ	YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	DİZGİ VE DİLE ÖZEN	FIYAT POLİTİKASI	İÇERİĞE MÜDAHALE	KAPAK TASARIMI	REFERANS OLMAK
EDITÖR	0,1006	0,1043	0,1097	0,0931	0,1274	0,1054	0,0933	0,1063	0,0926	0,0852	0,0993	0,1017	0,1325	0,0906	0,0976	0,0996	0,0826
TELİF HAKKI YÜZDESİ	0,1025	0,1062	0,1241	0,0997	0,0983	0,1169	0,0962	0,1144	0,0996	0,1161	0,1184	0,1092	0,1114	0,1050	0,1136	0,0857	0,0979
TELİF HAKKI SÜRESİ	0,0603	0,0562	0,0657	0,0736	0,0661	0,0742	0,0640	0,0716	0,0666	0,0652	0,0670	0,0620	0,0663	0,0711	0,0667	0,0561	0,0718
YAYINEVİ POLİTİKASI	0,0740	0,0729	0,0611	0,0685	0,0737	0,0631	0,0873	0,0790	0,0732	0,0673	0,0598	0,0606	0,0747	0,0710	0,0642	0,0680	0,0529
REKLAM VE PROMOSYON	0,0357	0,0488	0,0449	0,0420	0,0452	0,0493	0,0448	0,0439	0,0440	0,0388	0,0461	0,0423	0,0459	0,0525	0,0388	0,0505	0,0584
YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	0,0521	0,0496	0,0484	0,0593	0,0500	0,0546	0,0519	0,0547	0,0570	0,0516	0,0599	0,0548	0,0626	0,0584	0,0576	0,0546	0,0564
ETİK	0,0391	0,0401	0,0373	0,0285	0,0366	0,0382	0,0363	0,0405	0,0377	0,0382	0,0313	0,0335	0,0351	0,0371	0,0353	0,0378	0,0379
BASKI KALİTESİ	0,0619	0,0607	0,0600	0,0567	0,0673	0,0653	0,0586	0,0654	0,0821	0,0633	0,0620	0,0608	0,0571	0,0724	0,0653	0,0840	0,0737
KÂĞIT KALİTESİ	0,0492	0,0482	0,0446	0,0424	0,0465	0,0433	0,0435	0,0360	0,0453	0,0413	0,0469	0,0439	0,0379	0,0470	0,0500	0,0519	0,0548
BASIM ŞARTLARI	0,0825	0,0639	0,0704	0,0711	0,0813	0,0740	0,0663	0,0721	0,0766	0,0699	0,0698	0,0760	0,0584	0,0617	0,0577	0,0763	0,0663
YAYINEVİNİN PIYASADAKİ YERİ	0,1010	0,0893	0,0978	0,1141	0,0977	0,0908	0,1157	0,1051	0,0962	0,0997	0,0997	0,1099	0,1094	0,1002	0,0940	0,0967	0,0865
YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	0,0516	0,0507	0,0553	0,0589	0,0556	0,0520	0,0566	0,0560	0,0538	0,0479	0,0473	0,0521	0,0577	0,0537	0,0468	0,0474	0,0484
DİZGİ VE DİLE ÖZEN	0,0344	0,0432	0,0449	0,0415	0,0446	0,0395	0,0468	0,0518	0,0540	0,0541	0,0412	0,0409	0,0453	0,0502	0,0450	0,0490	0,0476
FIYAT POLİTİKASI	0,0228	0,0207	0,0189	0,0198	0,0176	0,0192	0,0201	0,0185	0,0197	0,0232	0,0204	0,0199	0,0185	0,0205	0,0230	0,0224	0,0247
İÇERİĞE MÜDAHALE	0,0437	0,0396	0,0424	0,0452	0,0494	0,0402	0,0436	0,0424	0,0384	0,0513	0,0449	0,0473	0,0427	0,0378	0,0424	0,0393	0,0342
KAPAK TASARIMI	0,0540	0,0662	0,0626	0,0539	0,0478	0,0535	0,0514	0,0416	0,0466	0,0490	0,0550	0,0588	0,0494	0,0488	0,0577	0,0534	0,0630
REFERANS OLMAK	0,0353	0,0315	0,0265	0,0376	0,0225	0,0281	0,0278	0,0257	0,0240	0,0306	0,0334	0,0313	0,0276	0,0241	0,0360	0,0246	0,0290

Tüm Öncelikler Matrisi'ndeki her bir satırın ortalaması alınmış ve Tablo 3.6'da görülen Tüm Öncelikler Vektörü oluşturulmuştur.

Tablo 3.6: Tüm Öncelikler Vektörü

KRİTERLER	TÜM ÖNCELİKLER VEKTÖRÜ
EDİTÖR	0,1013
TELİF HAKKI YÜZDESİ	0,1068
TELİF HAKKI SÜRESİ	0,0661
YAYINEVİ POLİTİKASI	0,0689
REKLAM VE PROMOSYON	0,0454
YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	0,0549
ETİK	0,0365
BASKI KALİTESİ	0,0657
KÂĞIT KALİTESİ	0,0455
BASIM ŞARTLARI	0,0703
YAYINEVİNİN PİYASADAKİ YERİ	0,1002
YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	0,0525
DİZGİ VE DİLE ÖZEN	0,0455
FİYAT POLİTİKASI	0,0206
İÇERİĞE MÜDAHALE	0,0426
KAPAK TASARIMI	0,0537
REFERANS OLMAK	0,0292

Tüm Öncelikler Matrisi'nin satır ortalamaları alınmış, sonuçlar öncelikler vektörüne bölünmüş ve bulunan değerlerin aritmetik ortalaması alınarak λ_{\max} hesaplanmıştır.

Tablo 3.7: λ_{\max} Değerinin Hesaplanması

KRİTERLER	
EDİTÖR	17,11
TELİF HAKKI YÜZDESİ	17,09
TELİF HAKKI SÜRESİ	17,09
YAYINEVİ POLİTİKASI	17,10
REKLAM VE PROMOSYON	17,09
YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	17,09
ETİK	17,09
BASKI KALİTESİ	17,08
KÂĞIT KALİTESİ	17,08
BASIM ŞARTLARI	17,09
YAYINEVİNİN PİYASADAKİ YERİ	17,10
YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	17,10
DİZGİ VE DİLE ÖZEN	17,09
FİYAT POLİTİKASI	17,07
İÇERİĞE MÜDAHALE	17,10
KAPAK TASARIMI	17,08
REFERANS OLMAK	17,08
λ_{\max}	17,09

Ulaşılan bu değer, Uyum Oranının hesaplanmasında kullanılmıştır. Bunun için önce aşağıdaki formül kullanılarak Uyum İndeksi bulunmuştur. Buradaki n kriter sayısını ifade etmektedir.

$$CI = (\lambda_{\max} - n) / (n-1)$$

Bulunan değer CR = CI / RI formülünde yerine konmuştur. Buradaki RI değeri rasgele değer indeksini temsil etmektedir.²⁵²

Tablo 3.8: Uyum İndeksi

CI=	0,0057	
CR=	0,0036	CR<0,1

Uyum Oranı 0,1 değerinin altında çıktığından sonucun uyum sınırları dâhilinde olduğu söylenebilir.

²⁵² Mehpare Timor, **Yöneylem Araştırmaları ve İşletmecilik Uygulamaları**, İstanbul Üniversitesi Rektörlük No:4271, İşletme Fakültesi Yayın No: 280, İstanbul 2001, s:217

3.2. YAYINEVLERİNİN PROMETHEE YÖNTEMİYLE SIRALANMASI

AHP yöntemiyle ağırlıklar belirlendikten sonra 7 yazarın katıldığı yeni bir anket yapılmıştır. Yapılan ankette yazarların her bir kritere ait yayinevi tercihi sorgulanmıştır. Ankette yazarlar her yayinevini her kriter için 1 ile 10 arasında puanlandırmış, sonuçların geometrik ortalaması alınmıştır. AHP yardımıyla elde edilen ağırlıklar da yerleştirildikten sonra aşağıda görülen Tablo 3.10 elde edilmiştir.

Tablo 3.9'da doldurulan anketin bir örneği yer almaktadır.

Tablo 3.9: PROMETHEE hesaplamaları için doldurulan Anket Formu Örneği

Her yayinevini ilgili kriterler açısından 1 ile 10 arasında puanlandırır mısınız?
(Örnek puanlandırma)

	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Y7	Y8	Y9	Y10
EDİTÖR	3	2	6	8	4	1	9	7	5	10

	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Y7	Y8	Y9	Y10
EDİTÖR	10	6	9	8	7	1	5	3	4	2
TELİF HAKKI YÜZDESİ	10	7	6	8	5	4	9	3	2	1
TELİF HAKKI SÜRESİ	6	7	5	8	9	3	2	1	10	4
YAYINEVİ POLİTİKASI	7	2	10	9	3	4	8	6	5	1
REKLAM VE PROMOSYON	7	6	9	8	4	1	5	10	3	2
YAYINEVİNİN DAĞITIM POLİTİKASI	7	4	9	10	3	1	2	8	5	6
ETİK	7	6	9	10	8	1	5	4	3	2
BASKI KALİTESİ	8	5	9	10	7	2	6	1	4	3
KÂĞIT KALİTESİ	10	8	7	9	6	1	5	3	4	2
BASIM ŞARTLARI	7	6	9	10	5	1	3	8	2	4
YAYINEVİNİN PİYASADAKİ YERİ	8	5	9	10	8	1	3	7	2	4
YAYINEVİYLE ÇALIŞAN YAZARLAR	9	6	8	10	7	1	5	3	4	2
DİZGİ VE DİLE ÖZEN	9	6	10	7	8	1	5	2	4	3
FİYAT POLİTİKASI	2	1	9	10	5	3	7	4	8	6
İÇERİĞE MÜDAHALE	7	5	10	8	3	4	2	1	9	6
KAPAK TASARIMI	8	5	10	9	4	2	6	1	7	3
REFERANS OLMAK	8	6	9	10	7	2	3	1	5	4

Aşağıda (Tablo 3.10a ve 3.10b) PROMETHEE yardımıyla sonuçların grafiklerle gösteriminden önce hazırlanan giriş ekranı görülmektedir.

Tablo 3.10a: Visual PROMETHEE Bilgi Giriş Ekranı

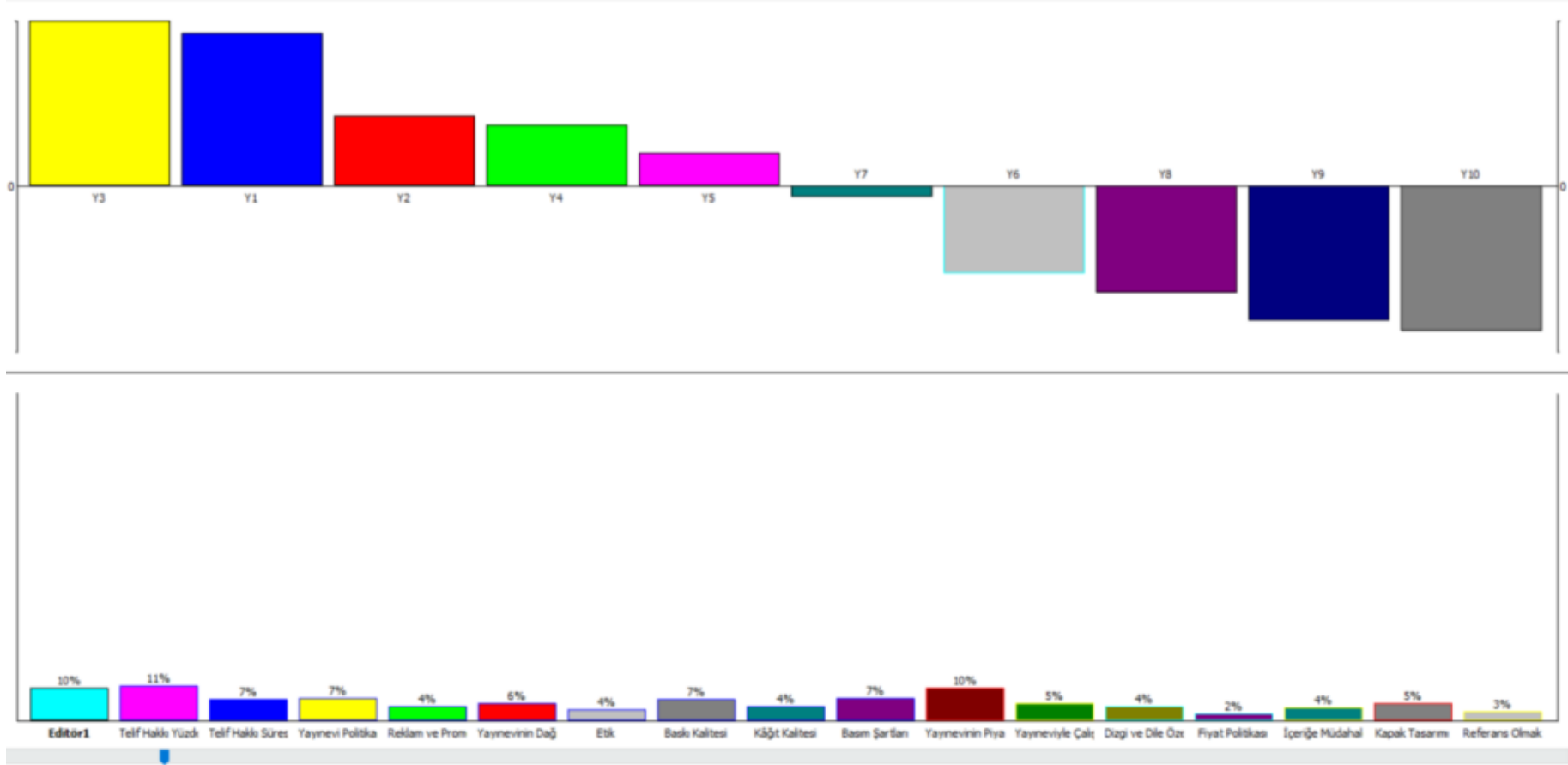
	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Scenario1	Edör 1	Telif Hakkı Y...	Telif Hakkı S...	Yayınevi Pol...	Reklam ve Pr...	Yayınevinin ...	Etk	Baskı Kalitesi	Kâğıt Kalitesi	
Unit	unit	unit	unit	unit	unit	unit	unit	unit	unit	
Cluster/Group										
Preferences										
Min/Max	max	max	min	max	max	max	max	max	max	
Weight	0,10	0,11	0,07	0,07	0,04	0,06	0,04	0,07	0,04	
Preference Fn.	Linear	Linear	Linear	Linear	Linear	Linear	Linear	Linear	Linear	
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	
- Q: Indifference	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	
- P: Preference	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	
Statistics										
Minimum	1,5746	1,5112	2,1317	2,0339	1,6407	2,0339	1,8422	1,6407	1,5746	
Maximum	8,7831	8,9321	8,5724	7,9692	9,0676	8,6867	8,2458	9,2586	9,7035	
Average	5,1080	5,2637	5,0037	5,0104	5,2572	5,2065	5,0387	5,2539	5,2694	
Standard Dev.	2,2950	2,5735	2,2260	2,0609	2,5903	2,5539	2,1917	2,5927	2,6155	
Evaluations										
☒ Y1		8,6672	8,9321	8,5724	7,6347	9,0676	8,3953	7,8910	9,2586	9,7035
☒ Y2		5,4079	7,9641	8,2221	5,9653	7,3739	6,6519	7,7593	6,8471	8,1649
☒ Y3		8,7831	8,7375	7,3952	7,9692	8,9840	8,6867	8,2458	8,4634	7,8312
☒ Y4		6,0490	5,9481	3,7579	6,3909	6,6472	8,3372	4,6505	7,8362	6,7920
☒ Y5		5,8762	5,8156	6,0910	6,1695	5,4407	5,6623	5,0429	5,3908	5,4946
☒ Y6		3,9269	3,8884	3,9269	3,3565	2,5215	2,1665	3,4895	4,1203	4,0825
☒ Y7		5,2674	5,0724	3,2512	5,2334	4,7430	3,4135	5,6332	3,8953	3,5896
☒ Y8		2,9007	2,5215	3,2439	2,4325	4,0541	4,2242	2,7124	3,1676	3,3064
☒ Y9		2,6273	2,2456	3,4451	2,9177	2,0998	2,4939	3,1203	1,6407	2,1552
☒ Y10		1,5746	1,5112	2,1317	2,0339	1,6407	2,0339	1,8422	1,9195	1,5746

Tablo 3.10b: Visual PROMETHEE Bilgi Giriş Ekranı

	☑	☑	☑	☑	☑	☑	☑	☑	☑
Scenario1	Basım Şartları	Yayınevinin ...	Yayıneviyle ...	Dizgi ve Dile ...	Fiyat Politikası	İçeriğe Müda...	Kapak Tasarımı	Referans Ol...	
Unit	unit	unit	unit	unit	unit	unit	unit	unit	
Cluster/Group									
Preferences									
Min/Max	min	max	max	max	min	min	max	max	
Weight	0,07	0,10	0,05	0,04	0,02	0,04	0,05	0,03	
Preference Fn.	Linear	Linear	Linear	Linear	Linear	Linear	Linear	Usual	
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	
- Q: Indifference	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	n/a	
- P: Preference	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	2,0000	n/a	
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	
Statistics									
Minimum	1,6407	1,6097	1,2190	1,5112	2,6718	2,9007	1,4262	2,0339	
Maximum	8,2458	9,4157	8,6519	9,3990	7,3872	6,4733	9,2586	8,6420	
Average	5,1443	5,2533	5,2523	5,2106	4,7128	4,6675	5,2552	5,0290	
Standard Dev.	2,3085	2,5515	2,3929	2,5628	1,2973	1,1350	2,5019	2,1662	
Evaluations									
☑ Y1	7,6127	8,8185	8,6519	9,1203	5,7251	6,4733	7,7365	8,0754	
☑ Y2	8,2458	6,3653	6,4283	6,0802	5,2852	5,0724	7,8047	7,0561	
☑ Y3	8,1794	9,4157	8,4634	9,3990	4,7238	4,9222	9,2586	8,6420	
☑ Y4	6,7600	6,1585	6,4542	5,7420	7,3872	5,5455	6,8471	4,8204	
☑ Y5	5,0521	6,7600	6,8274	6,7720	5,3222	6,3210	5,9894	5,8699	
☑ Y6	3,3800	3,4374	3,8753	2,8148	4,1611	3,6002	3,6148	2,9947	
☑ Y7	4,2959	3,9041	4,9133	4,5942	4,1203	4,1369	4,4092	4,0305	
☑ Y8	4,0305	4,1444	3,1733	3,2740	4,7870	3,7688	2,8741	2,0339	
☑ Y9	2,2456	1,6097	2,5170	2,7984	2,9447	3,9339	2,5910	3,7059	
☑ Y10	1,6407	1,9195	1,2190	1,5112	2,6718	2,9007	1,4262	3,0614	

Aşağıdaki grafikte sonuçların Visual Promethee Walking Weight ile gösterimi yer almaktadır.

Grafik 3.1: Sonuçların Visual Promethee - Walking Weight ile Gösterilmesi

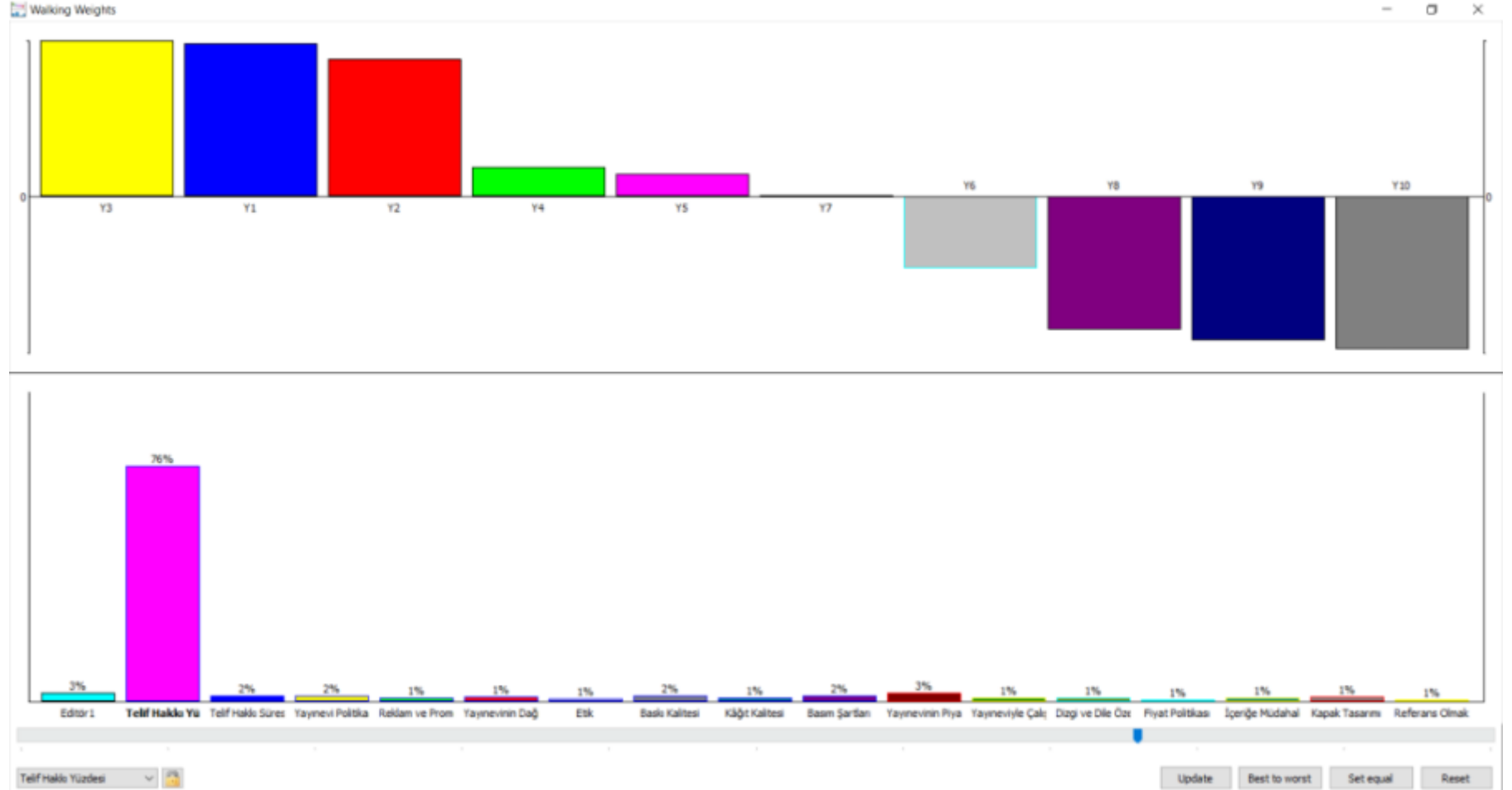
Tablo 3.10a ve Tablo 3.10b'de PROMETHEE bilgi giriş ekranının görüntüsü yer almaktadır. Bu tablolar, 7 yazarla yapılan yeni bir anket sonrasında elde edilen verilerin geometrik ortalamaları alınarak oluşturulmuştur. Yazarların her yayınevini her kriter için puanlandırması istenmiştir. Böylelikle her yayınevi her kriter açısından puanlandırılmıştır. Puanlandırma 1-10 arasında yapılmıştır. Yazarların verdikleri oyların geometrik ortalaması alınmış ve Tablo 3.10a'da ve Tablo 3.10.b'de görüldüğü gibi yerleştirilmiştir. Tablolarda kullanılan ağırlıklar ise AHP hesaplamalarıyla elde edilen sonuçlardır.

Grafik 3.1 ise girilen veriler sonrasında sonuçların Walking Weight ile gösterimidir. Grafikte de görüleceği gibi **Yayınevi3** ve **Yayınevi1** diğer yayınevleri arasında oldukça ön plana çıkmıştır. **Yayınevi2** ve **Yayınevi4** birbirine yakın değerler almış ancak **Yayınevi1** ve **Yayınevi3**'ün oldukça aşağısında kalmıştır.

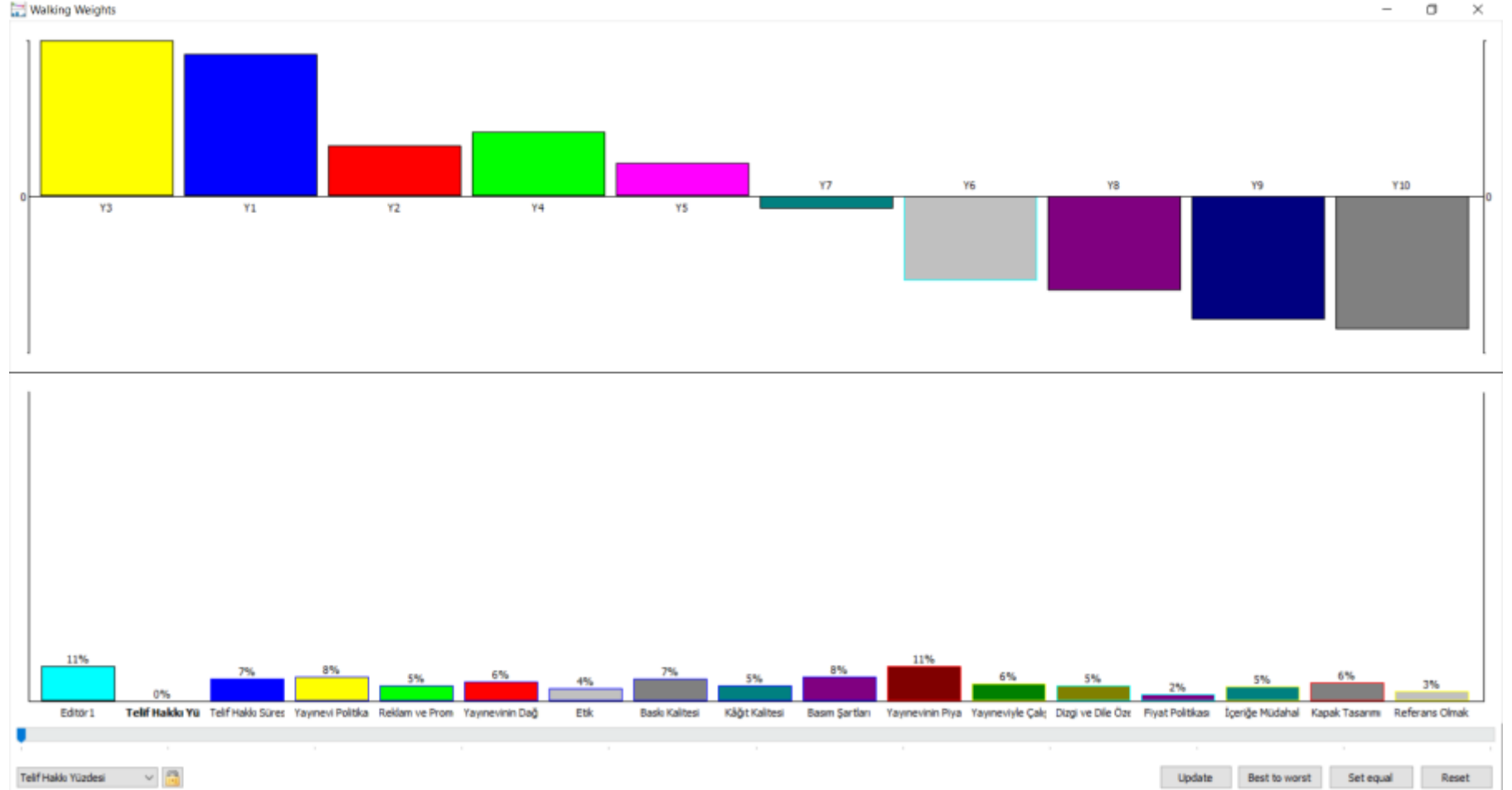
Grafik 3.2 ve 3.3'te ise herhangi bir kriterin yüzdesi değiştiğinde grafiğin genel durumunda ne gibi değişikliğe neden oluyor bu test edilmiştir. Bunun için en çok rağbet gören kriterlerden biri olan **Telif Hakkı Yüzdesi** seçilmiştir. Grafik 3.2'de Telif Hakkı Yüzdesi 76 seviyesine getirildiğinde ilk 3 yayınevinin diğerleriyle arası çok fazla açılmaktadır.

Telif Hakkı Yüzdesi sıfırlandığında ise Grafik 3.3'te görüldüğü üzere **Yayınevi3** ve **Yayınevi1** birbirine yaklaşmakta ve diğer yayınevleriyle araları oldukça açılmaktadır.

Grafik 3.2 Telif Hakkı Yüzdesinin Yükselmesi Durumunda Kriterlerin Walking Weight ile Gösterimi

Grafik 3.3 Telif Hakkı Yüzdesinin Sıfırlanması Durumunda Kriterlerin Walking Weight ile Gösterimi

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışmasında, yazarların yayınevi seçiminde etkili olan kriterler ve bu kriterlere göre en uygun yayınevi seçimi konusu ele alınmıştır. Bu amaçla, öncelikle kriterler, ardından kriter ağırlıkları belirlenmiştir. Kriterlerin belirlenmesinde yayınevi sahipleri, yayın yönetmenleri, editörler ve yazarlarla yapılan söyleşilerden yararlanılmış, kriter ağırlıklarının belirlenmesinde AHP yöntemi kullanılmıştır. Alternatiflerin değerlendirilmesinde ise PROMETHEE yöntemine başvurulmuştur.

Kriterlerin belirlenmesi için yazarların görüşlerine başvurulmuş ardından yayınevleri belirlenerek hiyerarşik yapı oluşturulmuştur. Bundan sonra tüm kriterler için ikili tercihlerin yer aldığı bir anket düzenlenmiş ankete sadece yazarlar dâhil edilmiştir. Seçilen 10 yazarın katıldığı bu anket sonucunda elde edilen verilerin geometrik ortalaması alınarak Karşılaştırma Matrisi oluşturulmuştur. Karşılaştırmalar yapılırken Önem Derecesi Tablosu'ndaki değerlerden faydalanılmıştır. Karşılaştırma Matrisi'ndeki her değer, sütun toplamına bölünerek Normalize Edilmiş Matris ortaya çıkarılmıştır. Normalize Edilmiş Matris'teki her sütunun toplamı 1'dir. Bu matrisin satır ortalaması alınarak Öncelikler Vektörü bulunmuştur. Ardından Karşılaştırma Matrisi'ndeki her değer, Öncelikler Vektörü ile çarpılarak Tüm Öncelikler Matrisi ortaya çıkarılmıştır. Tüm Öncelikler Matrisi'ndeki her satırın toplamı alındıktan sonra Uyum Oranı hesaplanmıştır. Uyum Oranı 0,0030 olarak bulunmuş, bulunan değer 0,1'den küçük olduğu için yeniden değerlendirme yapılmasına gerek kalmamıştır. Ardından Tüm Öncelikler Matrisi'ndeki her bir satırın ortalaması alınmış ve Tüm Öncelikler Vektörü oluşturulmuştur.

Elde edilen Öncelikler Vektörü PROMETHEE çalışmasında ağırlık olarak kullanılmıştır. Bundan sonra yine yazarlardan oluşan 7 kişilik bir grupta yeni bir anket yapılmış ve her yayınevi her kriter açısından ayrı ayrı sorgulanmıştır. Örneğin; Yayınevi1'in Editör desteği açısından, Yayınevi Politikası, Telif Hakkı Yüzdesi vs açısından, Yayınevi2'nin ve diğerlerinin her bir kriter açısından puanlandırılması istenmiştir. Anket sonrasında elde edilen sonuçların geometrik ortalaması alınmış ve sonuçlar PROMETHEE VISUAL programında yerine konulmuştur.

Sonuçlara bakıldığında yazarların en çok göz önünde bulundurdıkları kriter, bu işin maddi yönüdür dolayısıyla Telif Hakkı Yüzdesi (%10,62) ilk sırada yer almıştır. Telif Hakkı Yüzdesi konusunda en yüksek puanı ise Yayınevi1 almıştır, onu Yayınevi3 ve Yayınevi2 izlemektedir, bu kriterde en düşük puanı alan Yayınevi10 olmuştur. (Tablo 3.10a)

Editör ikinci sıradadır (%10,06). Bu da yazarın yayıneviyle bağlantısını sağlayacak kişinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bazen editörün işini yayın yönetmeni hatta yayınevi sahibi de üstlenebilir. Bu durumda 2. sırada yer alan kriter bu meslek mensubuyla yer değiştirecektir. Editör desteği anlamında en güvenilir yayınevi Yayınevi3 olmuş, Yayınevi3'ü çok az bir farkla Yayınevi1 takip etmiştir, Yayınevi3 ve Yayınevi1 arasında çok az fark olmasına rağmen bundan sonra ara biraz açılmış, Yayınevi4 ve Yayınevi5 bu kriter açısından değerlendirildiğinde zayıf kalmış editöryal anlamda en zayıf olduğu düşünülen yayınevi ise Yayınevi10 olmuştur. (Tablo 3.10a)

Sıralamada editörü, Yayınevinin Piyasadaki Yeri (%09,97) izlemektedir. Bu da yazarın kitaplarının basıldığı yayınevinin ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Genellikle yayınevinin adı yazar için bir prestij unsurudur ve elbette Yayınevinin Piyasadaki Yeri önemlidir ancak büyük yayınevlerinin orta derecede önem arz eden bir yazarı olmaktansa küçük veya orta ölçekli bir yayınevinin en önemli yazarı olmak da hem yazma serbestisi sağlar, müdahaleyi azaltır hem de yazarı farklı yönlerden tatmin edebilir. Yapılan ankette bu kriterde en çok puanı alan Yayınevi3 olmuş onu Yayınevi1 izlemiştir, bu iki yayınevinin ardından Yayınevi5 gelmektedir, seçilen 10 yayınevi arasında bu konuda en zayıf olanı Yayınevi9 çıkmıştır. (Tablo 3.10b) Burada belirtmek gerekir ki bu yayınevi de piyasadaki güçlü yayınevleri arasında yer almaktadır sadece seçilen diğer yayınevleri göz önüne alındığında düşük puan alması kaçınılmaz olmuştur.

Bir sonraki kriter, Basım Şartları'dır (%06,99). Görülüyor ki yazarlar basım şartları hem maddi hem de manevi yönden kendini zorlamayacak bir yayınevinde karar kılmaktadır. Bir yayınevi basım konusunda ne kadar az şart öne sürerse yazar için o kadar iyidir. Bu konuda en avantajlı yayınevinin Yayınevi2 olduğu sonucuna varılmıştır ardından Yayınevi3 ve Yayınevi1 gelmektedir, Yayınevi10 bu konuda en zayıf yayınevidir. (Tablo 3.10b)

Ardından Yayınevi Politikası (%06,85) gelmektedir. İlk 5 kriterden biri olduğundan çalışacağı yayınevinin politikasının yazar için önemli olduğunu

göstermektedir. Yayınevi Politikası konusunda öne çıkan yayınevi Yayınevi3 olmuştur. Onu Yayınevi1 onu da Yayınevi4 takip etmiştir, Yayınevi10 bu kriterde en düşük puanı almıştır. (Tablo 3.10a)

Yayınevi Politikasını izleyen Telif Hakkı Süresi (%06,57) ise birçok yazar için çok önemlidir. Yazarlar için istedikleri zaman çalıştıkları yayınevinden ayrılabilmek öncelikli tercihler arasında yer almaktadır. Bunu isteme nedenlerinin altında hem maddi hem de manevi nedenler yatmaktadır. Bu nedenle popüler bir yazar, bu süre ne kadar az tutulursa o kadar mutlu olur. Bu konuda ortaya çıkan sıralama ise Yayınevi1 , Yayınevi2 , Yayınevi3 şeklinde olmuştur, Yayınevi10 en sonda yer almıştır. (Tablo 3.10a)

Yedinci sırada Baskı Kalitesi (%06,54) yer almıştır. Her yazar basılmış kitabını eline aldığı anda hatasız, temiz bir eseri tutmak istemektedir. Bu nedenle sadece görsel ağırlıklı metinler değil, her eser için baskı kalitesi önemlidir. Bu kriterin yazara sağlayacağı manevi doygunluk da yazarın seçeceği yayınevinin bu konudaki titizliği ve ciddiyetiyle doğru orantılıdır. Bu konuda en güvenilir yayınevi Yayınevi1 olmuştur. Yayınevi1'i, Yayınevi3 onu da Yayınevi4 takip etmiştir, Yayınevi9 bu konuda en zayıf yayınevi olarak sıralamada yer almıştır. (Tablo 3.10a)

Sekizinci sırada yer alan Yayınevinin Dağıtım Politikası (%05,46) eserin satış yüzdesiyle bire bir alakalı olduğundan birçok kriteri doğrudan etkilemektedir. Bir eserin satışa sunulduğu ve göz önünde olduğu yerin fazla olması tanınırlığını dolayısıyla satışını artıracaktır. Yazarlar herhangi bir yayıneviyle anlaşırken dağıtım politikası hakkında bilgi sahibi olurlarsa kendileri için çok faydalı olacaktır. Dağıtım konusunda öncelikli 3 yayınevi sırasıyla Yayınevi3, Yayınevi1 ve Yayınevi4 olmuş diğer yayınevleriyle bu konuda farklı bir yere kondukları fark edilmiştir, dağıtım politikası en zayıf olan yayınevinin Yayınevi10 olduğu düşünülmektedir. (Tablo 3.10a)

Dokuzuncu sırada yer alan Kapak Tasarımı (%05,34) özellikle son yılların gözdesi hâline gelmiştir. Eskiden çok fazla özenilmeyen kitap kapaklarının yerini görselliğin popüler hâle gelmesiyle ilginç resim ve fotoğraflar, fosforlu başlıklar, rölyef tarzı baskılar almıştır. Kapak tasarımı üzerinde özenle çalışılmış, görsel anlamda etkileyici eserlerin satışı artırdığı gözlemlendiğinden bazı yayınevleri bu kriter üzerinde yoğun mesai harcamaktadır. Böyle bir durumda bazı kitaplar satışa çıkar çıkmaz göz alıcı görünüşleriyle ön plana çıkmaktadır. Yazarlar için bu da güzel bir tanıtımdır. Bu konuda Yayınevi3 en

yüksek puanı almıştır. Şüphesiz bunun nedeni son yıllarda bu konuda yaptığı atılımdır. Yayınevi3'ü Yayınevi2 ve Yayınevi1 izlemektedir, bu konuda öncü çalışmaları olan Yayınevi4 ise 4. sıraya yerleşmiştir, Yayınevi10 aldığı puanla 10. sıraya yerleşmiştir. (Tablo 3.10b)

Yayıneviyle Çalışan Yazarlar (%05,21) her yazarın çok önemseydiği bir kriter olmamıştır ancak bazı yazarlar bu kriter üzerinde özellikle durduğu için sıralamada 10. olmuştur. Yayıneviyle Çalışan Yazarlar kriterinde Yayınevi1 ön sıraya yerleşmiştir. İkinci sırada yer alan Yayınevi3'ü Yayınevi5 izlemiştir, Yayınevi10 sonda yer almıştır. (Tablo 3.10b)

Bir sonraki kriter Dizgi ve Dile Özen'dir (%04,53). Birçok yazar eserinin hatasız veya elinden çıktığı gibi basılmasını ister. Burada yayınevinin dizgi ve dile gösterdiği özen devreye girmektedir. Ancak yayınevinin dizgi ve dile göstereceği özen, yazarın eserine müdahale şeklindeyse bu durum yazarı rahatsız edecektir. Bu kriterde Yayınevi3 ve Yayınevi1 açık ara ilk iki sırada yer almıştır. Onları Yayınevi5 takip etmiştir, en sonda yer alan yayınevi ise Yayınevi10 olmuştur. (Tablo 3.10b)

Aynı şekilde Kâğıt Kalitesi (%04,53) de bazen eser için önemlidir. Ancak günümüzde kâğıdın çok pahalı olduğu düşünülürse yayınevinin bu konudaki kısıtlayıcı tavrı belki yazar tarafından hoş karşılanmalıdır. Bu konuda en yüksek puanı alan Yayınevi1 olmuştur ardından Yayınevi2 ve Yayınevi3 gelmiştir, Yayınevi10 ise sonda yer almıştır. (Tablo 3.10b)

Reklam ve Promosyon (%04,52) 17 kriter arasında 13. sırada yer almıştır. Oysa bir eser ne kadar çok reklamı yapılırsa o kadar çok satılmaktadır. Birçok yazar, yayınevinin yapacağı reklam ve promosyon çalışmaları yanında kendi de eserini tanıtmaya çalışır. Bu nedenle bu çalışmada her ne kadar sonlarda yer alsa da yayınevinin yapacağı reklam ve promosyon çalışması eser dolayısıyla yazar için çok önemlidir. Yazarlar bu konuya önem veren, bu konudaki çalışmaları ön planda olan yayınevlerini seçerlerse eserlerinin istedikleri okuyucu kitlesine ulaşip ulaşmayacağı konusunda emin olacaklardır. Reklam ve Promosyon konusunda en başarılı görülen yayınevi ise Yayınevi1 olmuştur, ikinci sırada yer alan Yayınevi3'ü Yayınevi2 takip etmiştir. Bu konuda en az çalışma yapan yayınevinin Yayınevi 10 olduğu düşünülmektedir. (Tablo 3.10a)

On dördüncü sırada yer alan İçeriğe Müdahale (%04,24) her yazarın kabul etmeyeceği bir durumdur. Yazarlar çalışacakları yayınevinin bu konudaki tavrını önceden bilmezse eseri basıldıktan sonra bir sürprizle karşılaşabilir. Bu

nedenle yayıneviyle bu konuda önceden konuşulmasında yarar vardır. Esere en az müdahale eden yayınevinin Yayınevi1 olduğu düşünülmektedir, ikinci sırada Yayınevi5 yer almakta onu Yayınevi4 izlemektedir, en müdahaleci yayınevinin Yayınevi10 olduğu düşünülmektedir. (Tablo 3.10b)

On beşinci sırada Etik (%03,63) yer almaktadır. Yayınevinin gözettiği ahlaki tavır bazı yazarlar için ön planda olabilir. Bu konuda en güvenilir yayınevi, Yayınevi3, ikinci yayınevi Yayınevi1, üçüncü yayınevi ise Yayınevi2 olmuştur. (Tablo 3.10a)

On altıncı sırada Referans Olmak (%02,90) yer almaktadır. Referans Olmak kriteri göz önüne alındığında başta gelen yayınevi Yayınevi3 olmuştur. Yayınevi1 ikinci, Yayınevi2 üçüncü sırada yer almıştır, bu konuda Yayınevi8 en düşük puanla sonuncu olmuştur. (Tablo 3.10b)

On yedinci ve son sırada ise Yayınevinin Fiyat Politikası (%02,05) gelmektedir. Bu da göstermektedir ki yazarların en az ilgi gösterdikleri kitabın fiyatıdır. Oysa kitabın fiyatı satışıyla bire bir alakalıdır. Ancak yazarlar sürekli indirimlerin olduğunu ve özellikle internet satışlarında bu indirimlerin zaman zaman oldukça fazla olduğunu düşünerek bu kriteri pek fazla önem vermemiş olacak. Bu kriterde Yayınevi4 diğer yayınevlerinden oldukça farklı bir puan almıştır. İkinci yayınevi Yayınevi1, üçüncü yayınevi Yayınevi5 olmuştur, fiyat politikası konusunda en zayıf yayınevi Yayınevi10 çıkmıştır. (Tablo 3.10b)

Genel olarak bakıldığında Yayınevi3, 17 kriterden 8'inde başı çekerken, Yayınevi1 de 7 kriterde birinci olmuştur. Bunun dışında Basım Şartları konusunda Yayınevi2, Fiyat Politikası konusundaysa Yayınevi4 en yüksek puanı almıştır.

Bu tezde yazarların yayınevi seçme kriterleri incelenmiş bu nedenle yazarların yayınevi seçiminde göz önünde bulundurduğu kriterler listelenmiştir. Elbette yazarlar gibi yayınevlerinin de gözettiği belli başlı kriterler vardır. Bunlar arasında tanıdıkların başta geldiği söylenebilir. Bir yayınevine bazen elinde kitabıyla veya kitap taslağıyla gelen kişinin bir tanıdık olması ona öncelik sağlayabilir. Eski bir arkadaş veya akraba veyahut bir aile dostunun kitabını basmak bir yayıncı için genellikle olağan bir durumdur. Böylece yayınevlerinin kapısını aşındıran diğer yazarlardan veya yazar namzetlerinden ziyade eş dost akrabanın eseri birkaç kişi öne geçebilir.

Telif hakkı hem yazar için hem de yayınevi için en önemli unsurlardan biridir. Yazar en yüksek telif hakkını almayı arzularken yayınevi de bu miktarı olabildiğince aşağı çekmeye çalışır. Telif hakkının çoğunlukla satış oranına göre saptanması kitap ve yazar kalitesini de düşürebilmektedir. Elbette her çok satan kitap kalitesiz, az satan kitap çok kaliteli demek değildir ama satış rakamlarının ön planda olması gerçekten çok değerli birçok eserin yok olup gitmesine, arka planı oldukça zayıf birçok eserin ise bir süre çok satanlar listesinde boy göstermesine neden olabilmektedir. Kaybolup giden, değeri anlaşılamayan eserler gelecekte bir şekilde yeniden hayata geçebilir çok satanların bir bölümünün de bir süre sonra ismi unutulabilir.

Her ne kadar genel kabul görmüş telif hakkı süresi 5 yıl olsa da yayınevleri, yazarları –özellikle üretken yazarları– daha uzun süre -düzenli ürettiği sürece– kendine bağlamak ister; özellikle bu yazarlara ilk el uzatan kendileriye haklı olarak uzun süre kaçırmak istemez. Bunun sonucunda bir yayınevinin adı geçtiğinde hatırlanan bir yazar olmak da mümkündür. Ancak bazen başka yayınevine geçerken alabileceğini düşündüğü veya teklif edilen transfer ücreti, ünlü bir yazarın gözünü boyayabilir ve kaçma yolları arayabilir.

Herhangi bir eserin basımında yayınevi politikası, yazar için önemli olduğu kadar yayınevi için de önemlidir. Yayınevi çoğunlukla kendi politikasına uygun yazarları tercih eder. Yayınevinin ağırlıklı kitap türü belliyse gelen yeni bir türe mesafeli yaklaşacaktır. Bunun birkaç nedeni olabilir; yayınevini takip eden kitlenin ilgisini çekmeyecek bir tür olması, kitabın tanıtımı için yayınevine ekstra maliyet yükleyecektir ki bu önemli bir nedendir. Bir diğer neden, daha önce bu türden birçok eserin basımını reddetmiş olmaları bu içerikte eserlerden biriyle yayınevine başvuran kişilerin tepki duymasına neden olacaktır. Yayınevi bu durumdan rahatsızlık duyup reddettiği yazarların önünü açacak bir metni basmak istemeyebilir. Elbette okuyucu kitlesinin tepkisini çekebileceği ve kemik okuyucu kitlesini kaybedebileceği düşüncesi de nedenler arasında yer alabilir. Sonuçta böyle bir durumda eleştirilere maruz kalacaktır ve yayınevinin her tür eleştiri konusunda endişe taşıması kararını etkileyecektir. Bu nedenle yazarların bir yayınevine başvururken literatürünü incelemesi, tercihini doğru yapma konusunda ona yol gösterecektir. Ayrıca kendi yayın alanının dışında yazan birini yayınevinin pazarlaması zor olduğu için de yazarın alanı yayınevi için önemlidir. Yazarın çalıştığı alanla yayınevinin alanının uyuşması gerekir.

Yazarın yayıneviyle uyumu ve elbette karakteri de önemlidir. Hemen basılsın diye üsteleyen, teşekkür etmeyen, güzel çıkmış bir işi takdir etmeyen, birlikte çalıştığı kişileri hizmetkârı gibi gören, ekibi haddinden fazla eleştiren, onların kendi zaman dilimlerine saygı göstermeyen yazarlar, ekip tarafından pek sevilmebilir. Ancak çok satan bir yazarın uyumsuzluğu yayınevi tarafından genellikle sorun olarak görülmemektedir. Sonuçta yayınevi için önemli bir gelir kaynağıdır. Aynı şekilde ekstra masraf çıkaran yazarlar da yayınevini tercihini etkileyebilmektedir. Ancak ne olursa olsun çok satan bir yazarın ekstra masraflarını karşılamak yayınevini pek de rahatsız etmemektedir.

Bazen yayınevi etik kuralları doğrultusunda hareket etmeyen bir yazarın yayınevini adını lekeleyeceği endişesiyle sözleşmesini feshedebilir. Sonuçta yayınevinden kitabı basılan her yazar o yayınevini temsil etmektedir. Dolayısıyla yayınevi bir yazarı ilk anda ailesine belli kıstaslar doğrultusunda kabul etmektedir ve süreç esnasında bu fikrini değiştirecek olayların meydana gelmesi tavrını değiştirmesine sebep olabilmektedir.

Yazarın, yayınevini politikası doğrultusunda metne yaptığı müdahaleye tepkisi de yayınevi için önemlidir. Eğer müdahale yayınevi için önem arz ediyorsa yazarın aşırı tepki göstermesi veya müdahaleyi reddetmesi yayınevi tarafından olumsuz karşılanacaktır. Bazı durumlarda yazarın müdahaleye itiraz etmesi kitabın basılmasını da engelleyebilir.

Yazarın sosyal kabul görmüşlük derecesi ve popüleritesi de özellikle reklam masrafını azaltmak isteyen yayınevleri için önemlidir. Artık yayınevleri yeni yazarları bünyelerine katmadan önce sosyal medyadaki rolüne bakabiliyor. Sanal âlemde takipçisi fazla ve popüler olan biri tercih sıralamasında başı çekebilir. Örneğin son dönemde her ne kadar bazı kökleşmiş yayınevleri pek tercih etmese de bir internet uygulaması olan *Whattpad*'de popüler olan sosyal medya fenomeni diyeceğimiz kişilerin kitaplarını basan hatta özellikle bu kitleyi takip eden yayınevleri var. Ancak köklü yayınevlerinin bakış açısı, yazarın kendilerini ne kadar temsil ettiğine odaklıdır.

Mesleğinin önde gelen isimlerinden, prestij sahibi veya hatırı sayılır soyadına sahip biri ilk kitabı dahi olsa yayınevi tarafından belki eserinin içeriğine dahi bakılmadan kabul edilebilir. Hatta kitabı bile olmayabilir, yayınevine bir taslakla gelip yayınevinden yazar sıfatıyla çıkabilir. Bazen de

yayınevi, böyle bir çalışmayı teklif edebilir. Popüler birinin yanına bir editörünü vererek birlikte çalışmalarını isteyebilir. Sonuçta kitap birkaç baskı yapabilir, yazarın ikinci bir kitabı olmayabilir ama tek kitap da yeterince satarsa yayınevi için belirli süre gelir kaynağı olabilir. Bu elbette her yayınevinin kabul edeceği bir durum değildir. Kalıcılık ilkesi doğrultusunda ürün veren bir yayınevi bu tür kitaplara sıcak bakmamaktadır.

Bazı yayınevleri için konusunda uzman birinin yazar olarak bünyesinde yer alması önem teşkil eder. Sonuçta böyle bir yazar yayınevi için referanstır.

Ayrıca yayınevi yazarın yazma hızını da önemser. Seri yazan bir yazar, kitabevi raflarındaki yerini kaybetmek istemeyen yayınevini sürekli besler. Bu nedenle istikrarlı yazarlar yayınevi için önemlidir ve tercih sebebidir. Birden fazla şubesi olan kitabevlerinde en çok göze çarpan yerlerin yayınevleri tarafından satın alındığı düşünülürse sürekli üreten bir yazar, yayınevinin gözbebeği hâline gelecektir.

Her yayınevi için olmasa da çoğu yayınevi yazarın bakış açısının yayıneviyle denk olmasını önemser. Bazı yayınevleri bu durumu göz ardı edebilir hatta tam tersi bir politika güdebilir. Ancak çoğu, kendi görüşüne denk kimselerle çalışmaktan hoşlanır. Buna karşın her tür görüşü kucaklayan yayınevleri de vardır. Bazen de yayınevleri yayımlamak istediği ancak genel ilkelerinin dışına çıkmasını gerektirecek kitapları kendi bünyesinde açtığı farklı bir yayınevinde basarak genel kurallarını esnetmeden yayın hayatına devam edebilir.

Sürekli yayınevi değiştiren yazar, yayınevleri tarafından pek tercih edilmez. Sonuçta sadakat bir yazar için ne kadar önemliyse yayınevi için de o kadar önemlidir. Yayınevi yazara belli bir süre emek verir ve karşılığını bekler. Reklamı yapılır, transfer edilmişse transfer ücreti ödenmiştir, ilk kez kitabı çıkacaksa veya çıkmışsa reklam payı geniştir. Tüm bunlar yüklü maliyetlerdir. Yayınevi bu maliyetleri göze almasının karşılığında yazarın sadık olmasını ister. En azından belli bir süre –yayınevi giderlerini karşılayıp belirli bir miktarda kâr edene dek- yazarın kendi bünyesinde yer almasını ister.

Bazen bilginin doğruluğundan veya kaynağın güvenilirliğinden ziyade referans önemlidir. Örneğin bir çocuk kitabının kapağında ünlü bir pedagogun adının yazması o kitap için çok önemli bir referanstır. Eser sahibi çok ünlü biri olmayabilir veya konusunda uzman olmayabilir ama referans veren kişi, konusunda uzmansa kitap değerli hâle gelir.

Yayınevleri için önemli kıstaslardan biri de ödüldür. Yazar ödül alınca satışı artar. Bu nedenle ödül alan yazarlar tercih edilir. Ancak alınan ödülün niteliği önemlidir. Sürekliliği olan, edebiyat camiasında saygınlık kazanmış, jüride bulunan kişilerin yetkin ve güvenilir olduğu, adına verilen kurum veya kişinin camianın önde gelenlerinden olduğu ödüller, kazanan yazara prestij getirir. Dolayısıyla böyle bir ödüle layık görülen yazarın satışı artar bu da yazarı, yayınevleri tarafından tercih edilir hâle getirir. Yazarların yayınevlerinin bu tür tercihlerini göz önünde bulundurmaları da kitaplarını bastırmaları ve kendilerini yayınevlerine kabul ettirmeleri konusunda yardımcı olacaktır.

Yayınevinin yazara bakışını değiştiren bir kriter yazarın aldığı ödüllerdir. Ödüllü yazarlar her zaman yayınevleri için önemlidir ve el üstünde tutulur. Yazarların ürün verdikleri dalda çeşitli yarışmalara katılarak ödül almaları onlara kitaplarını yayımlatacak yayınevini seçme serbestisi sağlayacaktır.

Kısaca yayınevleri özellikle büyük yayınevleri öncelikle yazarın sadakati, yazma hızı, sosyal medyadaki kabul görmüşlüğü, popülaritesi ve prestiji gibi kriterlere öncelik vermektedir.

Yayınevleriyle yazarların öncelikleri bazen çakışsa da denk olduğu durumlar da mevcuttur. Sonuçta her ikisini de yaşatan okuyan, okumayı seven, merak eden, araştıran insanlardır. Elbette bu topluluk azalabilir artabilir ama her zaman var olacaktır.

KAYNAKLAR

- Abak, Kazım: ["Türkiye'de Domatesin Dünü Bugünü ve Yarını", TÜRKTOB Dergi s.8-13, \(Çevrimiçi\) https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi17/TTOB_Dergi_17_WEB-8_13.pdf, 06.01.2021](https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi17/TTOB_Dergi_17_WEB-8_13.pdf)
- Afyoncu, Erhan: ["İbrahim Müteferrika", İslam Ansiklopedisi, \(Çevrimiçi\) https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-muteferrika 06.01.2021](https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-muteferrika)
- Aiskhylos: [Gutenberg, \(Çevrimiçi\) https://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=aischylos, 06.01.2021](https://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=aischylos)
- Alptekin, Orkun: Yapı Malzemesi Seçiminde Yöntem Araştırması ve Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mart 2014
- Anonim: [Gilgamesh, Editör: Jastrow, Morris, Çeviren: Clay, Albert T., \(Çevrimiçi\) https://www.gutenberg.org/files/11000/11000-h/11000-h.htm 06.01.2021](https://www.gutenberg.org/files/11000/11000-h/11000-h.htm)
- Aristophanes: [Eşek Arıları ve Kadınlar Savaşı \(Çevrimiçi\) https://www.iskultur.com.tr/esekarilari-kadinlar-savasi-ve-diger-oyunlar-2.aspx, 06.01.2021](https://www.iskultur.com.tr/esekarilari-kadinlar-savasi-ve-diger-oyunlar-2.aspx)
- Arslan, Rahim: "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Karşılaştırılması ve Bütünleştirilmesi: OECD Verileri Üzerine Bir Uygulama", Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Temmuz 2018
- Atak, Mehmet Ali: **Gılgamış Destanı**, Anonim Yayınları, 2011
- Atıcı, Kazım Barış ve Ulucan, Aydın: "Enerji Projelerinin Değerlendirilmesi Sürecinde Çok Kriterli Karar Verme Yaklaşımları ve Türkiye Uygulamaları", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 27, Sayı 1, 2009
- Aytekin, Ahmet; Saraç, Bilal ve Orakçı, Erhan: "ELECTRE ve PROMETHEE'nin Güncel Uygulama Alanları: Bir Alanyazın Taraması" **alphanumeric journal** Volume:5, Issue:2, (2017)
- Bağcı, Haşim ve Esmer, Yusuf: "PROMETHEE Yöntemiyle Faktöring Şirketi Seçimi", **BUJSS**, Cilt:9 S:2 (2016) s.116-129
- Bahtoğlu, Figen: **Neşeli Bilim: Haberleşme**, Antalya, Nisan 2020

- Balkuvar, Ilgım: “Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden AHP ve Vikor ile Tablet Seçimi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015
- Baysal, Faik: [Sarduvan, Can Yayınları, 1. Baskı, 1993.](https://canyayinlari.com/kitapdetay/turk-edebiyati/roman/faik-baysal/sarduvan/15977/)
<https://canyayinlari.com/kitapdetay/turk-edebiyati/roman/faik-baysal/sarduvan/15977/>, 06.01.2021
- Blanck, Horst: **Antikçağda Kitap**, Çeviri: Zehra Aksu Yılmaz, Alfa, Aralık 2017
- Boccaccio, Giovanni: **Decameron**, Çev: Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, 8. baskı, 2018
- Boccaccio, Giovanni: [Decameron, Gutenberg \(Çevrimiçi\)](https://www.gutenberg.org/files/23700/23700-h/23700-h.htm)
<https://www.gutenberg.org/files/23700/23700-h/23700-h.htm>, 06.01.2021
- Bulut, Kezban: “Türkiye’de Kullanılan Ulaştırma Modlarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Değerlendirilmesi”, Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2009, Kayseri
- Buruma, Ian: [“The Sensualist: What makes ‘The Tale of Genji’ so seductive”](https://www.newyorker.com/magazine/2015/07/20/the-sensualist-books-buruma), **The New Yorker** (Çevrimiçi)
<https://www.newyorker.com/magazine/2015/07/20/the-sensualist-books-buruma> 06.01.2021
- Bülbül, Serpil Ergün ve Köse, Ali: “Türk Sigorta Sektörünün PROMETHEE Yöntemi ile Finansal Performans Analizi”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 38, Sayı 1 (Haziran 2016) s.187-210
- Childe, Gordon: **Kendini Yaratan İnsan**, Çev: Filiz Ofluoğlu, Varlık Yayınları
- Cumhuriyet Gazetesi: ["Sel Yayıncılıkta Bandrol Skandalı", 30 Mart 2019 Cumartesi, 22:20, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultur-sanat/1321449/sel-yayincilikta-bandrol-skandali.html](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultur-sanat/1321449/sel-yayincilikta-bandrol-skandali.html), 06.01.2021
- Çakın, Enver ve Özdemir, Aslı: “Bölgesel Gelişmişlikte Ar-Ge ve İnovasyonun Rolü: Dematel Tabanlı Analitik Ağ Süreci (DANP) ve TOPSIS Yöntemleri ile Bölgelerarası Bir Analiz”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Online Yayın Tarihi: 30.06.2015 Cilt:30, Sayı:1, Yıl:2015, s:115-144
- Çetinbaş, Melek: “Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Excel Uygulamaları”, Cilt:4, Sayı:1, 2017, **Pamukkale İşletme ve Yönetim Bilişimi Dergisi**

- Çetinkaya, Nurullah: "Matbaanın Osmanlı Eğitimi (Eğitim) Tarihindeki Yeri ve Önemi", Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmış), Konya, 2011
- Çil, İbrahim: **Karar Analizi**, Endüstri Mühendisliği Lisans Programı, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Lisans Programı, 12.01.2021
- Dağ, Sündüs ve Yıldırım, Bahadır Fatih: PROMETHEE, **Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**, Editör: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder, 1. Baskı, Dora Basım Yayın Dağıtım, 2014 s.177-199
- Dağdeviren, Metin; Akay, Diyar ve Kurt, Mustafa: "İş Değerlendirme Sürecinde Analitik Hiyerarşi Prosesi ve Uygulaması", Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 19, No 2, 131–138, 2004
- Dağdeviren, Metin ve Eraslan, Ergün: "Promethee Sıralama Yöntemi ile Tedarikçi Seçimi", Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Der., Cilt 23, No 1, 2008
- Dinçer, Hasan ve Görener, Ali: "Performance Evaluation Using AHP - VIKOR and AHP - TOPSIS Approaches: The Case of Service Sector", Journal of Engineering and Natural Sciences **Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi Sigma** 29, 2011, s.244-260
- Eco, Umberto ve Carrière, J.C.: **Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın**, Çeviri: Sösi Dolanoğlu, Can Yayınları, 2010
- Eco, Umberto: **Yanlış Okumalar**, Can Yayınları, Türkçesi Mehmet H. Doğan. Eylül 2008
- Erdem, Bora: **Matbaacılık ve Basım Süreci**, Cinius Yayınları 2018
- Ersöz, Filiz ve Kabak, Mehmet: ["Savunma Sanayi Uygulamalarında Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Literatür Araştırması", 2010, \(https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/180284_06.01.2021\)](https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/180284_06.01.2021)
- Ertikin, Kıvanç: "Topsis ve Promethee Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Finansal Performansın Karşılaştırılması: Bist İnşaat Sektörü Üzerine Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Denetim Bilim Dalı, Bursa 2019
- Genç, Tolga: "PROMETHEE Yöntemi ve GAIA Düzlemi", Afyon Kocatepe Üniversitesi, **İİBF Dergisi** (C. XV, S. I, 2013) s.133-154

- Gök, Murat: "G20 Ülkelerinin Enerji Göstergeleri Açısından Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri ile Sıralanması", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara-2015
- Gutenberg: [Aristophanes eserleri, Gutenberg, \(Çevrimiçi\)](https://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=aristophanes)
<https://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=aristophanes>
[06.01.2021](https://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=aristophanes)
- Gündüz, Uğur: **İletişim Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2010
- Gürer, T.: "Johann Gutenberg: Uygarlığı Ateşledi", **Cumhuriyet Bilim Teknik**, 677, 11.03.2000
- Herodot: **Herodot Tarihi**, İngilizceden Türkçeye Ç: Ömer Rıza Doğrul, Kanaat Kitabevi, 1941
- Herodot: [Herodot Tarihi, Gutenberg \(Çevrimiçi\)](https://www.gutenberg.org/files/2707/2707-h/2707-h.htm)
<https://www.gutenberg.org/files/2707/2707-h/2707-h.htm>
[06.01.2021](https://www.gutenberg.org/files/2707/2707-h/2707-h.htm)
- Işıldar, Ayşegül: "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Katı Atık Bertaraf Yöntemi Seçimi", Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Mart 2018
- İhsanoğlu, Ekmeleddin: "Osmanlılar ve Avrupa Bilimi", **Bilim Tarihi** 5, 3-11, 1992
- İlbeyi, Gonca: "Geçmişten Bugüne Litografi", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1993
- İmamoğlu, Gül: "Analitik Ağ Süreci ve Promethee Teknikleri ile Hastane Yer Seçimi: Trabzon Örneği", İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2015
- Kabacalı, Alpay: **Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları
- Kınık, Mustafa: "İbrahim Müteferrika ve Yayımladığı İlk Kitaplar", **Kalemişi Dergisi**, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, cilt:2 sayı:4 s:23-40
- Korkmaz, Şerif: **Dinî Araştırmalar**, Eylül-Aralık 1999, C. 2
- Kuzu, Sultan: "VIKOR", **Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**, Editör: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder, Dora Basım-Yayın Dağıtım, 2014, s:117-132

- Labarre, Albert: **Kitabın Tarihi**, Türkçesi: Işık Ergüden, Dost Yayınevi, Mart 2012
- Manguel, Alberto: **Okumanın Tarihi**, Çev: Füsün Elioğlu, YKY
- McNeill, William H.: **Dünya Tarihi**, Çev: Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi
- Montaigne, Michel de: [Essays \(Denemeler\), Gutenberg, \(Çevrimiçi\)](https://www.gutenberg.org/files/3600/3600-h/3600-h.htm)
<https://www.gutenberg.org/files/3600/3600-h/3600-h.htm>
[06.01.2021](https://www.gutenberg.org/files/3600/3600-h/3600-h.htm)
- Montaigne, Michel de: **Denemeler**, Türkçesi: Sabahattin Eyuboğlu, Cem Yayınevi, 29. basım, Temmuz 1997
- Neydim, Necdet: "Konuk Ülke Türkiye", İstanbul Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Frankfurt Kitap Fuarı 2008, 15 – 19 Ekim 2008, s:107-113
- Nutku, Özdemir: **Dünya Tiyatrosu Tarihi 1** Mitos-Boyut Yayınları
- Onan, Aytuğ: "Promethee Sıralama Yönteminin Konut Projelerinin Değerlendirilmesinde Kullanılması", AKÜ İİBF Dergisi, Cilt:XVI Sayı:1, Haziran 2014
- Ömürbek, Nuri ve Şimşek, Ali: "Analitik Hiyerarşi Süreci ve Analitik Ağ Süreci Yöntemleri ile Online Alışveriş Site Seçimi", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:22 (2014)
- Önder, Emrah: **Analitik Ağ Süreci, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**, Editör: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder, 1. Baskı, Dora Basım Yayın Dağıtım, 2014 s.75-116
- Özdemir, Ali: **İşletmelerde Karar Verme Teknikleri 5 ANP**, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3355, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2210 Editör: Hasan Durucasu, Eskişehir, Ocak-2019
- Özdemir, Muhlis: "TOPSIS", **Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**, Editör: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder, Dora Basım-Yayın Dağıtım, 2014 s.133-153
- Paksoy, Semin: "Suriye Savaşı Öncesi ve Sonrasında Türkiye ve Avrupa Ülkelerinin Ekonomik Analizi", **International Conference On Eurasian Economies**, 2017, Çukurova Üniversitesi
- Pignarre, Robert: **Tiyatro Tarihi**, Çev: Pınar Kür, İletişim Yayınları, 1991
- Platnauer, Maurice: ["Aristophanes", \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/biography/Aristophanes)
<https://www.britannica.com/biography/Aristophanes>, 06.01.2021

- Rençber, Ömer Faruk: "İllerin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişmişliklerine Göre Sıralanması: Promethee Yöntemi İle Örnek Uygulama", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı. 33, s. 293-312, (2018)
- Sağkol, Tuna: "Aiskhylos'un 'Zincire Vurulmuş Prometheus' Tragedyasında Başkaldırı Kavramı ve 18-20. Yüzyıl Batı Resim Sanatına Yansıması", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005
- Sarıgül, Tuba: "["Kil Tabletlerden E- Okuyuculara Kitabın Serüveni" TÜBİTAK Bilim Genç \(Çevrimiçi\)](https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kil-tabletlerden-e-okuyuculara-kitabin-seruveni)
<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kil-tabletlerden-e-okuyuculara-kitabin-seruveni> 06.01.2021
- Sarısoy, Sezen Nihan: "Promethee Sıralama Yöntemi ile Portföy Oluşturma ve Borsa İstanbul'da 2010-2015 Yılları Arasında Bir Uygulama", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019
- Sel Yayıncılık: [Kamuoyuna Duyuru](https://www.selyayincilik.com/duyuru/kamuoyuna-duyuru-75),
<https://www.selyayincilik.com/duyuru/kamuoyuna-duyuru-75>, 06.01.2021
- Sipahi, Seyhan: "Ülkemiz İllerinin Yaşanabilirlik Açısından Analitik Hiyerarşi Tekniği ile Sıralanması", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2002
- Soba, Mustafa: "PROMETHEE Yöntemi Kullanarak En Uygun Panelvan Otomobil Seçimi ve Bir Uygulama", Uşak Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, **Journal of Yaşar University**, C.7, Sayı:28, s.4708-4721, 2012
- Strauch, Dietmar ve Rehm, Margarete: **Lexikon Buch** - Bibliothek - Neue Medien, 2007
- Şahin, Ayşegül ve Akkaya, G. Cenk: "PROMETHEE Sıralama Yöntemi ile Portföy Oluşturma Üzerine Bir Uygulama", **Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 2 (Aralık 2013) 67-81
- Şeker, Mustafa: **Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının PROMETHEE Yöntemiyle Ölçülmesi: Tüpraş Örneği**, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmış), Bartın 2018
- Şeker, Ömer ve Alakaş, Hacı Mehmet: "Bir Lojistik Firması için Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemleri ile İç Anadolu Bölgesinde Depo Yeri Seçimi", **The Academic Perspective Procedia**, Volume 2, Issue 3, (2019) s:841-850

Şenel, Alâeddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2008

Tanilli, Server: **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. basım

Taplin, Oliver: ["Aeschylus", Britannica, \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/biography/Aeschylus-Greek-dramatist)
<https://www.britannica.com/biography/Aeschylus-Greek-dramatist>, 06.01.2021

Tayfun, Özgüven Nihan: "Perakendecilikte Müşterilerle İletişim Yönteminin Seçimi: Promethee Karar Tekniği ile Bir Uygulama", Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Bölümü YDÜ **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. VIII, No. 2, (Ekim 2015) s.150-180

Tez, Zeki: **Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi**, Doruk Yayınları

The Editors of Encyclopaedia Britannica: ["Gilgamesh", Britannica, \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/topic/Gilgamesh)
<https://www.britannica.com/topic/Gilgamesh>, 06.01.2021

The Editors of Encyclopaedia Britannica: ["Herodot", Britannica, \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/biography/Herodotus-Greek-historian)
<https://www.britannica.com/biography/Herodotus-Greek-historian>, 06.01.2021

The Editors of Encyclopaedia Britannica: ["Shikibu Murasaki", \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/biography/Shikibu-Murasaki)
<https://www.britannica.com/biography/Shikibu-Murasaki>, 06.01.2021

The Editors of Encyclopaedia Britannica: ["Genji'nin Hikâyesi", Murasaki Shikibu, \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/topic/The-Tale-of-Genji)
<https://www.britannica.com/topic/The-Tale-of-Genji>, 06.01.2021

The Editors of Encyclopaedia Britannica: ["Decameron", Boccaccio, \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/topic/Decameron)
<https://www.britannica.com/topic/Decameron>, 06.01.2021

The Editors of Encyclopaedia Britannica: ["\(Essay\) Denemeler", Montaigne \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/art/essay#ref749332)
<https://www.britannica.com/art/essay#ref749332>, 06.01.2021

The Editors of Encyclopaedia Britannica: ["Matbaanın Tarihçesi", \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/technology/printing-press)
<https://www.britannica.com/technology/printing-press>, 06.01.2021

The Editors of Encyclopaedia Britannica: ["Johann Fust Biyografisi", \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/biography/Johann-Fust)
<https://www.britannica.com/biography/Johann-Fust>, 06.01.2021

The Editors of
Encyclopaedia
Britannica:

["Didot \(Family\) Ailesi". \(Çevrimiçi\)](https://www.britannica.com/topic/Didot-family#ref173701)
[https://www.britannica.com/topic/Didot-family#ref173701,](https://www.britannica.com/topic/Didot-family#ref173701)
[06.01.2021](https://www.britannica.com/topic/Didot-family#ref173701)

The Editors of
Encyclopaedia
Britannica:

"Tomato", Britannica, (Çevrimiçi)
<https://www.britannica.com/plant/tomato>, 06.01.2021

Timor, Mehpare:

Analitik Hiyerarşi Prosesi, İstanbul-2011, Türkmen Kitabevi

Timor, Mehpare:

Yöneylem Araştırmaları ve İşletmecilik Uygulamaları,
İstanbul Üniversitesi Rektörlük No:4271, İşletme Fakültesi Yayın
No: 280, İstanbul 2001

Topkarcı, Yasin:

"Alternatif Pazarlama Stratejilerinin Değerlendirilmesinde
Bulanık Çok Ölçütlü Bir Yaklaşım", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız
Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği
Anabilim Dalı Endüstri Mühendisliği Programı, İstanbul 2013

Uğur, Emre ve
Akman, Gülşen:

"AHP-TOPSIS Teknikleriyle Kuruluş Yeri Seçimi Probleminin
Çözümü: Barışı Destekleme Harekatı Örneği", **Electronic
Journal of Vocational Colleges-November**, Kocaeli
Üniversitesi, Kasım 2018 s.1-10

Ünal, Ömer
Faruk:

"Performans Değerlemede Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)
Uygulamaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari
Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Bilimler
Araştırmaları Dergisi. I, Isparta, 2012

Yüksel, Hakan:

"Osmanlı İmparatorluğu'na Matbaanın Girişi ve Toplumsal
Yanlılıkları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2007

